

ప్రమథగణం

(భువనేశ్వర దేవాలయ కుడ్యశిల్ప ప్రతిచిత్రము: శ్రీ కె. వేణుగోపాల్)

" నటరాజు "

కీ. శే. శ్రీ అడివి బాపిరాజుగారు.

దేశిసారస్వతము - బాలగేయములు

'కృష్ణశ్రీ'

పిల్లల పాటల్లో గంగాయమునల్లాగ రెండు శాఖలు కలిసి ప్రవహిస్తాయి. ఒక శాఖ పిల్లలకోసము పెద్దవాళ్లు రచించినవి; రెండో శాఖ పిల్లలే రచించుకున్నవి. వ్యక్తియొక్క జీవిత వికాసాన్ననుసరిస్తే గేయ వాఙ్మయములో లాలిపాటలే మొదటి మెట్టని చెప్పవలసివచ్చినా, గేయవికాసాన్ని అనుసరించాలంటే పిల్లల పాటలకే ప్రథమ తాంబూలం. లాలి పాటలూ, మేలుకొలుపులూ, పెద్దలు పిల్లలను వస్తువుగా స్వీకరించి రచించుకున్న పాటలు. వాటిలోని సంగీతాన్నైనా ఆలకించి పిల్లలు ఆనందించాలి గాని, వాటిలోని భావాల్ని ఎంతమాత్రమూ ఆనందించలేరు. పేరంటానికి వేంచేసిన ఇతర సుమంగళులు ఈ పాటలలోని అందాన్ని అనుభవిస్తారు. వీటి ఆవిర్భావానికి బిడ్డలు నిమిత్తమాత్రులే; వీటికి శ్రోతలు మాత్రము కారు. అందువల్ల, జారుగా సాగే స్వరాలు తప్ప లాలిపాటలలో పిల్లలకోసము ఉద్దేశించినవేమీ ఉండవు. తొట్టెలలో పడుకున్న శిశువులు తాళపు దెబ్బల్ని కూడా అనుసరించలేరు. కనక ఏదో 'రామలాలీ మేఘశ్యామలాలీ' అన్న ఒక్క లాలిపాటలో ప్రవేశించిన తాళగతి పిల్లలకోసము కాదేమో నంటాను.

పిల్లల్ని కవ్వించి వారి చైతన్యాన్ని రెచ్చగొట్టే పాటలు వారికి ఆరు నెలలేనా వచ్చేవరకూ పాడి ప్రయోజన ముండదు. ఆఁ ఊఁ అంటూ, పలకరిస్తే నవ్వే దశయే వారి చైతన్యము కదలాడడానికి ప్రారంభదశ. మెల్లగా వికసించే ఈ రోజులకి మాటలూ చేతలూ అలవర్చడములో పాటలు బాగా పనికివస్తాయి. కాళ్ళ మీద పడుకోబెట్టుకుని ఉగ్గుపట్టిన తర్వాత, ఆ జిడ్డు వారి చేతులకూ, కాళ్ళకూ రాస్తూ, బొజ్జ నిమిరి 'జీర్ణం జీర్ణం; వాతాపి జీర్ణం;' అన్న మాటలే ప్రప్రథమంగా పలుసార్లు వింటారేమో పిల్లలు. ఐదు ఆరు నెలలు వచ్చేసరికి పిల్లలు కూర్చోగలుగుతారు. వారికి చేతులానకుండా కూర్చోడము నేర్పడానికి

తారంగం - తారంగం
తాండవకృష్ణ – తారంగం
వేణూనాద – తారంగం
వెన్నలదొంగ – తారంగం
చిన్నికృష్ణ – తారంగం

అని చప్పట్లు కొడుతూ, చప్పట్లు కొట్టడం నేర్పుతారు. ఈ పాటలోని తారంగం, తారంగం అన్న మాటలు తాళాన్నీ నాదాన్నీ కూడా ఇముడ్చుకుని పిల్లల్ని కవ్విస్తాయి. ఏళ్లేనా ఎత్తుకున్న బిడ్డకి ఈ పాటతో చప్పట్లు కొట్టడం బాగా నేర్పవచ్చును. అయితే లయ అంత సులువుగా పట్టుబడదు. గోరుముద్దలు తినిపిస్తూ పాడే,

చందమామ రావె
జాబిలి రావె
కొండెక్కి రావె
కోటిపూలు తేవె
బండెక్కి రావె
బంతిపూలు తేవె
నట్టింట పెట్టావే
అమ్మాయి కివ్వవే

అన్న పాట తాళాని కనుగుణంగా కాకపోయినా చెయ్యి—పిలుస్తున్నట్టు—ఊపడం నేర్పుతుంది. ఈ పాటలు మూడు నాలుగేళ్ళ పిల్లలకి సులువుగా పట్టుబడతాయి. వారు ఈ పాటలు పాడుతూ చంటిపిల్లల్ని ఆడిస్తారు. ఇలాగ ఆడపా దడపా లయ గర్భితములైన పాటలు వింటూ, శిశువులు చప్పట్లు కొట్టడమూ, చేతు లూపడమూ నేర్చుకుంటారు. ఈ పాటలలోని లయ క్రమంగా వారి లలితసంస్కారములో ప్రవేశిస్తుంది. పిల్లల్ని ఎత్తుకుని పాడే

చెయి వూచమ్మ చెయి వూచు
సంతకు పోదాం చెయి వూచు
శనగలు తెద్దాం చెయి వూచు
చల్లగ తిందాం చెయి వూచు
మిఠాయి తెద్దాం చెయి వూచు
మెల్లగ తిందాం చెయి వూచు

అనే పాట తాళాని కనుగుణంగా చెయ్యి వూచడము నేర్పుతుంది. ఈ వూచడానికి చెయ్యి ఎత్త నక్కరలేదు, ఆట్టే కష్టపడ నక్కరలేదు. కనక బిడ్డలు చెయ్యి వూచడానికి చేసే ప్రయత్నాన్ని ఈ పాటయొక్క తాళమే నడుపుతుంది.

కాళ్లుచాచి, పిల్లల్ని తొడలమీద కూర్చోపెట్టుకుని గుండెల మీద ఒక చెయ్యి పెట్టి

'గుమ్మాడమ్మా గుమ్మాడి
ఏవూరెళ్ళింది గుమ్మాడి
ఏమి తెచ్చింది గుమ్మాడి
ఏలూరెళ్ళింది గుమ్మాడి
వెలక్కాయ తెచ్చింది గుమ్మాడి
పూలు పూసింది గుమ్మాడి
కాయలు కాసింది గుమ్మాడి'

అని ముందుకూ వెనక్కీ వూపుతూ పాడేపాట, మొత్తంగా వూపడమునించి శరీరానికి లయ అలవాటుచేస్తుంది. ఈ పాటలన్నిటికీ పాదాల్లో చివ్వర ఒకేమాట వస్తూంటుంది చూడండి. ఈవిర్పాటువల్ల బిడ్డల లేతనెత్తురులో లయ జ్ఞానము మెల్లిగా ప్రవేశిస్తుంది. ఆటా, పాటా, మాటా కలిసి అల్లిన సంస్కృతి వేణీబంధాలు ఈ పాటలు.

ఇలాగ కొంతకాలములవాలైతే, పెద్దవారు పట్టిచేయించక్కరలేకుండానే పిల్లలు చెయ్యివూపడమూ, చందమామని పిలవడమూ, తాళానుగుణంగానో కొంచెం భిన్నంగానో చప్పట్లు కొట్టడమూ నేర్చుకుంటారు. 'దాయిదాయిరావే' అనగానే చంద్రుడికోసం చూడడమూ, 'నీముక్కేదీ' అంటే ముక్కుపుటములు కుంచించడమూ, కళ్ళేవీ అంటే రెప్పలు అప్పళించడమూ ఈదశలోనే. ఈదశలోనే పిల్లల అరచేతులు పట్టి 'పప్పుపెట్టి, బువ్వపెట్టి,...అత్తారింటికి దారేదోయ్, అంబలికొండకి ఎల్లేదోయ్' అని చంకలో కితకితలు పెడతారు. 'అత్తారింటికి దారేదోయి' అన్నపాదముయొక్క సూత్రబద్ధగతినీ, ఆమాటలు సూచించే విశేషార్థాన్నీ పిల్లలు ఇప్పుడు గ్రహించగలరనుకుంటాను, కనుకనే తరుచు "అత్తారింటికి..." అని గతిబద్ధరచన ప్రారంభమవగానే చేతులు లాగేసుకుని దండల్ని చంకలకి నొక్కుకుంటారు. ఇంచుమించు ఈదశలోనే 'విద్దెము విద్దెము, వీసెడు నెయ్యి, విద్దెముచేస్తే గిద్దెడు నెయ్యి,' అనేపాటలు అంటూ నిలబడడము నేర్పుతాము. పాట గతి దురితగతి. పడిపోతానేమో అని పసిబిడ్డపడే భయానికి ఇది వగారా కొట్టి నిలబెడుతుంది.

చేతులూ కాళ్లూ చేర్చి పట్టుకుని ఊపుతూ,
ఉయ్యాలోయ్
దంపాలోయ్
అని పాడేపాటా, చేతులుపట్టి చల్లచేసినట్టూపుతూ,

చల్లాచెయ్యి, గొల్లాభామ
పందిట దండలు కదిలేను
గోవులు కాయవె గొల్లాభామ
గుజ్జనకాళ్ళూ కదిలేను
పాలూ పిండవె గొల్లాభామ
పట్టెడు గుత్తులు కదిలేను"

అని పాడేపాటా, చేతులు అడ్డంగా కుడివైపునించి యెడమవైపుకి వూపుతూ,

తోడుపాయసంతోడు
తోడితే అబ్బాయికి వెడి
తోడు నీళ్లు తోడు
తోడితే చేతులు పాగు

అని పాడేపాటా, పెద్దవాళ్ళు వెల్లకిలాపడుకుని కాళ్ళు ముడిచి పాదాలమీద పిల్లలని కూర్చోబెట్టుకుని, ముందుకీ వెనక్కీ వూపుతూ,

నిమ్మచెట్టుకు నీరోసి
దానిమ్మకు ధారోసి,
దబ్బచెట్టుకు నీరోసి
కొబ్బరికోనకు నీరోసి
ఏతాం క్రిర్"

అని కాళ్లు ఎత్తేపాటా, మెల్లి మెల్లిగా, బిడ్డకి మాటలు వచ్చేదాకా సాగుతాయి. ఇవన్నీ పిల్లలకోసము పెద్దలు పాడేపాటలే. ఇవి పాడుతూంటే మూడునాలుగేళ్ళపిల్లలు వీటిని వింటూ నేర్చుకుంటారు. చిన్నబిడ్డలకి లయ అలవాటు చెయ్యడానికి పనికివచ్చే ఈ పాటలే కొంచెం పెద్దపిల్లలకి యతులూ, ప్రాసలూ, గతీ అలవాటు చెయ్యడానికి పనికివస్తాయి. చంటిబిడ్డల్ని కీళ్లు ఆడిస్తున్నప్పుడు ఈ పాటల్నే పాడుతూ, తాళముకోసము తడుముకుంటూ, దిద్దుకుంటూ, సరిగ్గా పాడడము నేర్చుకుంటారు.

శిశువులకోసము పెద్దలు రచించిన పాటలయినా, ఇలాగు కొంచెం పెద్దపిల్లలే తరుచు పాడేపాటలు చాలావున్నాయి. ఇవి పిల్లల్నించి పిల్లలకే పాకుతూంటాయి సామాన్యంగా.

"తప్పెట్లోయ్ తాళాలోయ్
దేవుడిగుళ్లో బాజాలోయ్
పండ్లూ ఫలగూ దేవుడికోయ్
పాలూ ఉగ్గూ పాపాయికోయ్"

అనేపాట ఇలాంటిదే.

ఏనుగమ్మా ఏనుగు
ఏవూరెళ్లిందేనుగు
ఉప్పాడెళ్లిం దేనుగు
ఉప్పునీళ్లు తాగిందేనుగు
మావూరొచ్చిం దేనుగు
మంచినీళ్ళు తాగిం దేనుగు."

అన్నది మరొక్కటి. వీట్లోకూడా అంత్యప్రాస చక్కగా వినబడుతుంది. చంటిబిడ్డల్ని ఆడిస్తూ ఈ పాటలూ పాడతారు. యతి నిలపడముకోసము అసందర్భపుమాటలు 'ఉప్పునీళ్లు తాగిందేనుగు' వంటివి ప్రవేశించడము అజాగ్రత్తవల్ల మాత్రమేమీ కాదు. కావాలని ప్రవేశపెట్టినవే. *Nonsense Rhymes* అంటారు ఇంగ్లీషులో వీటిని.

పిల్లలని కాళ్లు చాపించి వరసగా కూర్చోబెట్టి కాళ్లను లెక్కపెడుతూన్నట్టుగా "కాళ్లా గజ్జి, కంకాళమ్మ, వేగూ చుక్క, వెలగా మొగ్గ, మొగ్గకాదు, మోటానీరు, నీరూకాదు, నిమ్మలవాయ, వాయాకాదు, వాలింటికూర, కూరగాదు, గుమ్మడికాయ, కాయాకాదు, పాపాయి కాలు, కాలూతీసి, గట్టునపెట్టు" అని పాడేది ఈరకపు పాటే. వీటిలో మాత్రా గతి

విశతుగా నుంటుంది, యతులు చక్కగా పడతాయి. "గుడుగుడు గుంచం, గుండారాగం, పాములపట్టం, పడగారాగం, అత్తారి చెవులో ముత్యాలేస్తే బయటికిరాకే పందికొక్కా" అనేదీ ఇలాంటిదే. ఇవి శిశువులకోసము కావు; మూడునాలుగేళ్ల పిల్లలికి. యతుల ప్రాధాన్యతా, గతి ప్రాధాన్యతా పిల్లల మనస్సులకు చక్కగా పట్టడానికి ఇవి సాయపడతాయి. ఆ రెంటిమీదా దృష్టి పెట్టి, అర్థశుద్ధిలేనిమాట గమనించరు పిల్లలు. ఇవి బాగా అకళించుకుంటే ఇక అర్థశుద్ధితో పాటలు కల్పించడము తరవాతి మెట్టు.

అల్లల్లా కోడి
పిల్లల్లా కోడి
గట్టుమీద కోడి
గవ్వల్లా కోడి
అకుక్కొక్క బుకుక్కొక్క
పంబారు బుడ్డి.

అనే పాటలో ప్రాసలూ యతులూ ఎలాగ కిక్కిరిసిపోయాయో చూడండి. ఒక్కొక్క ఆటలో పాడే పాటకీ ఆ ఆటలోని గతికీ ఎక్కువ సామరస్యము కుదరకపోయినా యతులూ ప్రాసలూ మాత్రము తప్పిపోవు. ఇద్దరు ఆడపిల్లలు చేతులు సాగించి పట్టుకుని పాదాలు ఒక్కచోట చేర్చి గిరగిరా తిరుగుతూ పాడే పాట వినండి,

"ఒప్పులకుప్ప - ఒయ్యారి భామా
సన్నపప్పు - చాయబియ్యం
చిన్నమువ్వ - సన్నగాజు
గూట్లో రూపాయి - నీమొగుడు సిపాయి."

అని యతుల్నీ ప్రాసల్నీ నిలబెట్టుకుంటుంది. గిరగిరా తిరుగుతూన్నప్పుడు, అర్థవలయాని కొకమారు గాని పూర్తి వలయానికి గాని ఒకమారు తాళము పడాలి. ఇది సాధించడమూ కష్టమే, చూచే వారికి స్ఫురించడమూ కష్టమే. ఇలాంటిదే

వానా వానా వల్లప్పా
వాకిలి తిరుగూ చెల్లప్పా
తిరుగూ తిరుగూ చెల్లప్పా
తిరగాలేను చెల్లప్పా
విసురు విసురూ చెల్లప్పా
విసరాలేను చెల్లప్ప.

అనే పాట కూడానూ—తిరిగి తిరిగి కళ్లు తిప్పడంవల్ల చతికిలపడి పోతారు పిల్లలు. అలాగని పాట విరిగిపోదు, సక్రమంగా నడిచి పోతుంది. ఒక్కొక్కప్పుడు ఆటలోని లయకే పాట లయకీ సామరస్యము సాధించడము సాధ్యమే అయినా, సాధించడానికి చూడదంతగా! తాళము తప్పినా ఆటపోదు.

కొండామీదా వెండీ గిన్నె
కొక్కిరాజు కాలు విరిగె
దానికేమి మందు?
వేపాకు చేదు
వెల్లుల్లి గడ్డ
నూనాయి బొడ్డు
నూటొక్క ధార.

అని ఆఖరి గచ్చకాయ ఎగరవేస్తారు. ఈపాట ఆట సాగుతూన్నంతసేపూ దానిదారి నది సాగుతూనే వుంటుంది. 'ఒక్కా ఓ చెలియా, రెండూ రోకళ్లూ, మూడూ ముచ్చిలకా, నాలుగు నందన్నా' అని లెక్కపెట్టినప్పుడూ, 'దాగుడు మూత దండాకోర్' అని 'తల్లి పిల్ల' అరిచినప్పుడూ, 'నూకలిస్తా మేకలు కాస్తావా?' అని అడిగినప్పుడూ, 'ఉత్తుత్తా పండు, ఉత్తరేణి పండు, దానిమ్మపండు, దబ్బాపండు' అని ఆటలలో పంటేవారిని లెక్కబెట్టినప్పుడూ, ఆడపిల్లల పాటలలో యతులూ ప్రాసలూ తప్పిపోకుండా సరిగ్గా నడిచిపోతాయి. మగపిల్లల ఆటలలో, "ఒక్కాయి డొక్కి, రెండాయి రొట్టి, మూడాయ్ ముక్క, నాలుగాయ్ నంది" అని గోళీల ఆటల లెక్కలోనూ, 'చిటుకు చిలాట్, మలికి ములాట్' అని బొంగరాల ఆటలోనూ, 'కాళ్లా కంటి, మూలా ముట్టి, నాలుగు వరాలు' అని గోటీబిళ్ళ లెక్కల లోనూ, 'అకు—అల్ల, నూది—సుద్ద; అంధి బించి, సర్వబించి; అరిటాకు—అరిమల్లి శేరు కవగల్లు; అనే చెడుగుడు కూతలలోనూ ఈ లక్షణాలే గోచరిస్తాయి. చిత్రంగా వుంటాయి ఉడికించే పాటలు ఇవి వినండి.

ఉడుకుడుకు బూరి
ఉప్పులో గారి
బ్రాహ్మడు బ్రాహ్మడు బెడ్డముక్క
బ్రాహ్మడి పెళ్లాం సుద్దముక్క"
'కోమటి కోమటి
కొత్త బెల్లం
కొంటావా? తింటావా?
కొంటే డబ్బు ఖర్చు
తింటే కడుపు నొప్పి'
'తతా పీతా,
ముంజికాయమూతా'
'తాయిలారి నెత్తిమీద గోరింక
చెప్పకు చెప్పకు చిట్టిపాప
చెబితే నీ కళ్ళోతాయి'

వీటన్నిటిలోనూ సామ్యము వాటంతటికి అదే వచ్చినట్టు కనబడే యతులే. దసరా పిల్లల్ని ఉడికించే పాట ఇది వినండి. ఉడుకు పాటలకి కిరీటము!

"పిడకలూ పుడకలూ అమరంగపెట్టీ
అందులో అయ్యవార్ని పండుకోబెట్టీ
తాటాకు వెలిగించి తలకిందపెట్టీ
అయ్యయ్యో పంతులూ అయిపోయినావా?"

ద్విపదలలోకి దిగింది తిక్కిరి బిక్కిరి పాట! అయితే పిల్లలపాటలలో యతిప్రాసలూ, తాళముకూడా చక్కగా అమిరివున్నపాటలు లేకపోలేదు. మగపిల్లల కూతపాట వినండి.

ఇంతింత నాబండి ఇనపకట్లాబండి
తొక్కితే నాబండి తోంతైమైళ్ళు బండి
ఘల్లూ, ఘల్లూ, ఘల్లూ, ఘల్లూ,

రైలుబండిని గురించిన పాట ఇది. యతులూ అంత్యప్రాసలూ కనబడుతునే వున్నాయి. తాళముకూడా, ఏకోకి అక్షరాల నాలుగు లఘువులతో నడిచే పాదాల్లో తూగుతూ పడుతోంది.

ఉరుములు మెరుములు
ఉటాపు తీగెలు
కాళ్ళకు గజ్జెలు
ఘల్లూ, ఘల్లూ, ఘల్లూ ఘల్లూ,

అంటూ నాలుగేసి అక్షరాల లఘువులతో సాఫీగా నడిచిపోయేపాటకూడా ఈ రకమే. అయితే మగపిల్లల పాటలకి కడపల దసరా పద్యాలేనంటాను. ఎవరో తప్పిజారి ఒకడో అడో గాయకుడు కావచ్చునుగాని సమూహమంతా మొత్తమ్మీద గాయకులు కానవసరములేదు. కాని తెలుగుజాతి నైసర్గిక ఛందస్సు—ద్విపద—వారికి పట్టుబడాలి! అందుకే గాబోలు దసరా పాటల్ని ద్విపదల్లో రచించారు. రంగు రంగుల విల్లంబులు పట్టుకుని—

"శ్రీరస్తు విజయోస్తు దీర్ఘాయురస్తు
ఆరోగ్యమస్తు మీ కైశ్వర్యమస్తు
వస్తువాహనమస్తు వారశుభమస్తు"

అని ఆశీర్వాదాలు,

మరుజనక మత్స్యాలు మత్స్యావతార
గురుతుగా కృపజూడు కూర్మావతార
వరదుడవు కావయ్య వరహావతార
....
శేషాచలాధీశ శ్రీ వెంకటేశ

అని స్తోత్రాలూ,

అయ్యవారికి చాలు అయిదువరహాలూ
పిల్లవారికి చాలు పప్పుబెల్లాలూ

అని పాడుకుంటూ సగము ఆటగానూ కొంచెము పనిగానూ సంపన్నుల ఇండ్లకు బాలురు తిరగగల అవకాశమును దొరకబుచ్చుకుని దేశిసారస్వతము నడిచేదారులు వారికి సుపరిచితము చెయ్యడము మెచ్చుకోదగ్గది. దేశిసారస్వతంనించి పండితుల రచనలకి వారి మనస్సులు తిరిగేముందు దేశిని వారు చక్కగా గుర్తించుకోడానికి కూడా సాయపడతాయి మహార్ఘతమ 'పద్యాలు.'

ఆడపిల్లల సంగతే వేరు. వారు అంతా పాటకత్తెలవాలనే అందరి ఇష్టమూను. పాటతోపాటు ఆటకూడా వారి హక్కు. కనక వారి పాటలు ఆటా పాటా మాటా చక్కగా హత్తుకునే దశకి వృద్ధి అవుతాయి.

చెమ్మచెక్క — చారడేసి మొగ్గ
అట్లు పొయ్యంగ - ఆరగించంగ
రత్నాల చెమ్మచెక్క రంగులెయ్యంగ
ముత్యాలచెమ్మచెక్క ముగ్గువెట్టంగ

అని పాడుతూ, నాలుగేసి అక్షరాల క్రియలతో నడిచే ఆ పాటకి అనుగుణంగా నృత్యము చేస్తూ ఆడపిల్లలు గంతులేస్తూంటే చూడడానికి ముచ్చటగావుంటుంది. తాళము నిలబడుతూ నాదము రింగుమని మోగేపాట యిది వినండి.

"బుజబుజరేకుల పిల్లుందా
బుజ్జారేకుల పిల్లుందా
స్వామిదండల పిల్లుందా
సహారాజులు మెచ్చే పిల్లుందా"

అని ఇటూ అటూ రెండుజట్లు పిల్లలు వీరిని వారూ వారిని వీరూ సంబోధిస్తూ పాడుతారు. వీరు ఎదిగినపిల్లలు: తొమ్మిదీ పదీ ఏళ్ళవారు. ఈ పాటకి చాలావున్నాయి చరణాలు. గొంతులన్నీ శృతికలిపి మేళవించి, తాళము సరిగ్గా పడుతూవుంటే ఈ పాట ఆటకాదు పాటే అవుతుంది.

దీని తరువాతది, నృత్యగీతాల్ని చక్కగా ప్రదర్శించడానికి ఆడపిల్లలు ఉపయోగించి బహుమతులు పొందేది, గొబ్బిపాటల నృత్యము. 'గర్భ' అన్న సంస్కృతపదము 'గొబ్బి' అయిందేమో అన్న దీక్షితులుగారితో ఏకీభవిస్తున్నాను.

గొబ్బియాళ్లో గొబ్బియనీ పాడారమ్మా॥
కంచి వరదరాజాలే॥
గొబ్బియాళ్లో గొబ్బియనీ పాడారమ్మా॥
....
ప్రహ్లాద వరదుడే॥

కిటతక, కిటతక అని నాలుగేసి అక్షరాల క్రియలతో, యతులు నిలబెట్టుకుంటూ, దీర్ఘాక్షరాలలో చక్కగా మేళవించే కంఠాల మాధుర్యాన్ని రంగరించుకుంటూ, కరకంకణాల తాళాలకి అనుగుణంగా పడే అడుగుల కలుపుతో స్ఫురించే బాలికా వర్తులపు ప్రసారాకుంచనాల లయ ఎలాంటి హృదయాన్నైనా గంతులు వేయిస్తుంది.

తోట విజయరాఘవుడట తన దశమస్కంధ పూర్వభాగకథా గొబ్బిపాటలో "కరకంకణములు ఘల్ ఘల్లనగా-విసెడు సరసుల గుండె ఝుల్ ఝుల్లనగా-వరుస జవ్వట్లూ గొట్టుచుమనో-హరములౌ నట్లూ-దిరుగుచు మది దిరముగ వరములు కరము భక్తినిగోరి "శ్రీపతిపై గొబ్బిపాడరే..." అని చక్కగా వర్ణించాడు. వరదరాజుల గొబ్బి పాటలోనూ, అన్నమాచార్యుల గొబ్బిపాటలోనూ, చూడికుడుత్తనాచ్చియార్ మీది గొబ్బిపాటలోనూ మనము సామాన్యముగా వినే వరసలే కనబడుతున్నా, తోటవిజయుని రచనలు మాత్రము హుసేనిరాగములో వేరో కొత్తవరసలో ఉన్నాయి. అన్నమాచార్యులవారు తమ కాలములో వినబడుతూండిన పాటల వరుసలన్నిటినీ తమ సంకీర్తనాకోశములో చక్కల్ని చేశారు. వారి వరుసలకు భిన్నమైన వరుసలన్నీ వారి తరువాతివారు కూర్చినవని ఊహించడము సాహసము కాదేమో.

పాడులోకం! పాడుమనుషులూ!

శ్రీ బలివాడ కాంతారావు

నీలకంఠం, తోడి గుమస్తా పెళ్ళాం పోయినప్పుడు అన్నాడు "ఆరోజు వస్తే ఎవరూ ఆపలేరు. అయినా నిర్విణ్ణంత యిదిగా ఉండటం బాగులేదు. చచ్చేవాళ్ళతో మనం చచ్చిపోతామా?" పొరుగింటాయన పెద్దకొడుకు కళ్ళమూస్తే "చావంటే మాసినబట్టను వదిలి కొత్తది వేసుకోవటమేగా! ఆత్మకు చావులేదని తెలుసుకోలేం?" అనుకున్నాడు. ఆఫీసులో ఒక యింటిలో వారంరోజుల వరకూ ఒక చావుకు మిగిలినవారు ఒకటేయేడుపు "చావుకు యేడ్చి మనం ముస్లింలు, క్రైస్తవులు కంటే యెంత వెనుకబడ్డాం!"

నీలకంఠం ఎంత తేలిగ్గా అన్నాడో, అనుకున్నాడో చావు గురించి అంత సులకనగా అభిప్రాయపడ్డాడు.

పాతికేళ్ళు పరిచయముండన్న భార్య గతించింది నాటికి. నీలకంఠంకు ఒక కాలువిరిగినట్లు, ఒక చెయ్యి తెగినట్లు, గుండె బీటలు వేసినట్లయింది.

చావు—భయం, భయంకరం—విషాదం! రోజంతా కడుపు నింపుకున్న దుఃఖాన్ని కటికచీకటిలో డాబామీద కన్నీటిగా కొంత కార్చాడు.

ఉండటానికి ఇల్లు సంపాదిస్తాననీ, భార్యకు పట్టుచీరలు కొంటాననీ, ఒంటి నగలు నింపుతానని పెళ్ళయిన మొదట్లో అనుకోవటమే కాదు.—పెళ్ళాంతో చెప్పాడు కూడాను. చెప్పటమే కాదు ప్రయత్నించాడు. ఆ ప్రయత్నం మోహంలోనే జరిగింది. "అదృష్టం ఉంటే అవేవస్తాయ్" అని ఆమె అన్ననాడు నవ్వుకున్నాడు.

తొమ్మిది మాసాలు నిండేవరకు తనకు ఎవరైనా ఒకటే అనుకున్నా, కూతురుపుట్టగానే "ఇంటికి లక్ష్మికళ" — ఉత్సాహంతో ఊగులాడాడు. ఆ కూతురుకు వీణ నేర్పిస్తాననీ, విద్యల సరస్వతి చేస్తాననీ యెగిరాడు.

"దానిరాత ఎలావుందో! అప్పుడే ఎందుకనుకోవాలి" అన్న భార్యమీద చిరాకుపడ్డాడు. రాత—రాత—మనుష్యులు సోమరులవటానికి, చేతకాని వాళ్ళవటానికి ఈ పిచ్చి అంటుకుంటుందని అభిప్రాయం వెలిబుచ్చాడు.

ఈ కూతురుపెళ్ళి ఘనంగా చెయ్యాలనీ, గొప్ప ఆఫీసరు అల్లుడవ్వాలనీ, అనుకున్నాడు. అందుకు సర్వప్రయత్నాలు మనోభావాలతో చేశాడు.

ఒక కూతురు ఒక కొడుకైతే చాలు హాయిగా వుంటుందనుకుంటే రెండో సంతానం కూతురే!

మూడోసారి తప్పక కొడుకే అనుకున్నాడు. దేవునియొక్క నిజాయితీ చూదామని భార్యతోపాటు తనూ ఒకటి రెండుసార్లు ఉపవాసమున్నాడు. శివాలయానికి వెళ్ళాడు. కొడుకని కలలు గన్నాడు. కొడుకు చదువెలావుండాలో వూహించుకున్నాడు. ఒకరిద్దరితో యీసారి కొడుకుతప్పదని చెప్పుకున్నాడు. కొడుక్కి తనకూ మధ్య యెలాంటి తగాదాలు ఉండవనీ, తను రిటైరై కొడుకువల్ల సుఖపడతానని తలచాడు. కానీ యీసారీ కూతురే! ఆ నిముషంనుంచీ దేవునిమీద భక్తి గౌరవాలు తగ్గాయి. పూజలు పురస్కారాలు బూటకం అనుకున్నాడు.

మూడోపిల్లకు తల్లి ఎంతో గర్వంగా ముగ్గురు పేరంటాళ్ళ పేర్లు కలిపి "వెంకట సీతామహాలక్ష్మి" అని పేరుపెట్టింది. నీలకంఠం ఈ సన్యాసి ఎక్కడ పుట్టిపోయిందని సన్యాసమ్మ అని పిలిచేవాడు. చివరకు ఆ పేరే నిల్చిపోయింది.

పిల్ల యెప్పుడూ యేడుపే. నీలకంఠంకు ఎంతో చిరాకొచ్చేది. చస్తే పీడాపోయేదని ఆలోచించినా అలా ఆలోచించటం పాపమని మళ్లీ సర్దుకొనేవాడు.

సన్యాసమ్మ ఫస్టుఫారం చదువుతో చాలించమంటే యేడ్చి యేడ్చి ఒకరోజు అన్నంకూడా మానివేసింది. భార్య "పోనీ దాని సరదా యెందుకు చంపాలని" బ్రతిమాలటంవల్ల థర్డుఫారంవరకూ వూరుకున్నాడు.

తనకు ఆడవాళ్ళ చదువుగురించి నిశ్చితమైన అభిప్రాయం యీనాటికీ లేదు. ఏమైనా యీనాటి చదువులు ఆడవాళ్ళకి పనికి రావని మాత్రం నిష్కర్షగా చెప్పగలడు. సీత, సావిత్రి, శకుంతల నేర్చిన చదువులాంటిది తన అమ్మాయిలకుకూడా చెప్పించాలని, అదే అసలైన చదువని తన అభిప్రాయం. ఆ సిలబసు చెప్పమంటే చెప్పలేదు. చాలామంది చదువుకున్న అమ్మాయిలు పెళ్ళిచేసుకోక పోవటమో, పెళ్ళిచేసుకున్నా మొగుడు చెప్పినట్లు వుండకపోవటం, డొంక తిరుగుళ్లు తిరగటం, గర్వం అహంభావంతో ఎగిరిపోవటం—యిలా యెన్ని దృష్టాంతాలైనా తన వాదనను బలపరచుకోడానికి చెప్తాడు. ఎవరైనా "నీ చిన్నమ్మాయిని యెందుకు చదివిస్తున్నా"వంటే తనకు తెగకోపం వచ్చేది. వాళ్లా ప్రశ్న వేశారని కాదు. ఆ అమ్మాయంటేనే కోపం.

సన్యాసమ్మ యిక చదవటం కల్లోమాట. ఏడుపు యిక పని చెయ్యలేదు. నాన్నజీతం భద్రంగా అమ్మపెట్టెలో పెట్టడం మానింది. ఆ మరుచటిరోజు యింట్లో పెద్దరభస జరిగింది. "సరే! మరేం చేస్తాం.పోనీ చదవనియ్యండి"న్న పెళ్ళాంమీద నిజంగా ఈ

ఒక్కసారే కోపంవచ్చింది. దొంగతనంచేసి స్కూలుజీతం కట్టిన కూతుర్ని సమర్థించినందుకు భార్యమీదకు యెగిరిపడ్డాడు.

తరవాత తనేదో తప్పుచేశాననుకున్నాడు. భార్యకు తనిచ్చిన వాగ్దానాలు జ్ఞాపకానికొచ్చాయి. అందులో వెయ్యోవంతైనా తను తీర్చడంలేదు. అయినా ఆమె తనని కనిపెట్టుకొనివుంది. అప్పుడప్పుడూ తను దురదృష్టవంతుడనని అసమర్థుడనని తనభార్య సమర్థురాలనుకోవటం తనకు సరదా!

"ఏమీ అనుకోవద్దు" ని అన్నాడు.

"మీరైనా అనకపోతే యింకెవరంటారని" నవ్వుతూ అంది.

అలాంటి భార్య యీనాడు చచ్చిపోయింది.

కొడుకు కావాలన్న ఆశ...ఆరాటమై...నిరాశై...చివరకు కూతుర్లు యెదుగుతుంటే మంచి పెద్ద హోదాలోవున్న అల్లుళ్లు కావాలన్న కోర్కె హెచ్చయింది.

ఈ కోర్కె తీర్చుకోవాలనే ఆరాటంలో—

సంఘం పాడైపోయిందనుకున్నాడు. కట్నాలు రక్తంపిండి వస్లూ పిండుతున్నారు. ఆడపిల్లలుండటం నేరం! ఉదాహరణలుగా యెన్ని కుటుంబాలనో వేలెత్తిచూపిస్తాడు. చాలాసంబంధాలున్నాయని తెలుసు. అవేందుకో తనకు నచ్చవనుకుంటాడు. వాళ్ళతో తనకు పొత్తు కుదరదు. మంచి మనసుకలవాళ్లయితే ముందుకే వచ్చేవారు!

ముఖ్యంగా తన పెద్దకూతురు పెళ్ళే మనసులో యిరవైనాలుగ్గంటలూ వుండేది. ఆమెను ఒక చక్రవర్తికిచ్చినా తన ఋణం తీరదు. ఆకూతురు కడుపులో ఉన్నప్పటినుంచీ గర్వించాడు. రాను రాను పలవరించాడు, రోడ్డుమీద యెవరైనా అందమైన కుర్రాడు కనిపిస్తే తేరిజూచేవాడు. ఒక్కొక్కసారి నా కూతురికి తగినవాడీ లోకంలో లేడేమో అనిపించేది. అందంఉంటే గుణం శూన్యం. గుణం వుంటే అందం తక్కువ.!

ఒక్కొక్కసారి అనుకొనేవాడు "ఈ కుర్రాడు చాలా మంచివాడు. కట్నంలేకుండా పెళ్లిచేసుకోవాలని పట్టుదల. కానీ తండ్రి వేలమీద ఉన్నాడు. ఈ సంఘర్షణలో పాపం నలిగిపోతున్నాడే"ని విచారించేవాడు.

ఇంకోముసలాయనని చూసి "ఈయన రెండువేపులా ఖర్చులు భరించుకొని వున్న ఒక్కకొడుకును పేదింటి పిల్లనిచ్చి పెళ్ళిచేద్దామనుకుంటున్నాడు గాని పెళ్లాం కొడుకు కాదంటున్నారు." "ఉద్యోగం అయ్యాక గానీ, పెళ్ళిచేసుకోనని" చెప్పేవాళ్ళు చాల మంది తన వూహకు వచ్చేవారు. ఈ ఊహలో వచ్చినవాళ్లలో పెళ్లయినవాళ్లు, పిల్లలున్న వాళ్ళు కూడా వుండేవారు.

తన వూహ ఒక్కసారే నిజమైంది. బాగా డబ్బున్న వాళ్ళే. ఆ అబ్బాయిని చూడగానే కమ్యూనిస్టనుకున్నాడు. అక్షరాలా నిజమైంది. ఆ తండ్రి ఆ కొడుకుకోసం పడ్డఆరాటం! తండ్రినే దొంగలా చూస్తాడేం ఆ కొడుకు? నీలకంఠం తనకు ఆ కుర్రాడు అల్లుడు కాకూడదనుకున్నా రెండురోజులవరకు విచారించాడు. ఈ లోకంలో ప్రజలు యెందుకు యిన్నిపార్టీలుగా విడిపోతారో తనకు అర్థంకాలేదు. తనకు మొదటినుంచి యిప్పటికీ ఒకటే దృక్పథం. తను ఆరోజుల్లో ఖద్దరుకట్టాలనీ, సత్యాగ్రహం చెయ్యాలనీ, జైలుకు వెళ్లాలనీ, త్యాగపురుషుడవ్వాలనీ ఎంతో వుబలాటపడ్డాడు. ఏదీజరగలేదు కాని తనకు కమ్యూనిజమంటే పూర్తిగా తెలియకపోయినా మనిషిని కమ్చీతోకొట్టి పనిచెయ్యిస్తుందని అసహ్యంగా చూస్తాడు.

అయినా యీ ప్రజలు ఒకరికొకరు అసహ్యించుకోవటం తనకుగిట్టదు. తన చిన్నకూతురుమీద తనకు అసహ్యం అంటే ఒప్పుకోడు. కూతురంటే అభిమానమే, కూతురు గుణాలంటే నచ్చవు కాని. ఈ లోకంలో ఎవరికితగ్గ కష్టాలు వాళ్లకి ఉన్నాయి. డబ్బు కోసం ఒకతెగ కష్టపడితే, మానసికంగా మరికొందరు బాధపడతారు—అంతే భేదమని చెప్తాడు.

అల్లుళ్లకోసం ప్రయత్నించింది తక్కువ—ఆలోచించింది యెక్కువ. మనసులో బాధపడింది బ్రహ్మాండం!

ఆఫీసులో తను డబ్బు రాబట్టుకోగలసీటులోనే ఉండేవాడు. ఈ కూతుళ్ల పెళ్ళి ఒక్కొక్కసారి మనసును ఆ విషయంవేపు త్రిప్పేది. ఎంతోమంది పుచ్చుకుంటున్నారు కదా తను ఎందుకు పుచ్చుకోకూడదని పొరపాటున అనుకున్నాడు. పనిఅయ్యేవరకు బ్రతిమాలి డబ్బు చేతపెట్టారు తరువాత శాపాలుకురిపిస్తారు. అంతే కాకుండా డబ్బు పుచ్చుకుంటే తన్ను తనే తిట్టుకోవాలి; అనుమానించాలి. లోకం యెన్నికైన మనిషని అనదు. దొంగని చూపించి సల్లు వ్రేలుతో చూపిస్తుంది. తను వుత్తి గాలిబుడవలె తేలిపోతాడు. లంచాలు పుచ్చుకున్న తోటి గుమస్తా పెళ్లాం చచ్చిపోయిందే! తనలా చేస్తే తన పెళ్లాం పోతుంది. వద్దువద్దని వంపసాగ్లు అనుకున్నాడు. ఈ బ్రతుకే చాలు...ఈ పెళ్లామే మహాలక్ష్మి!

పెద్దకట్నం యెరచూపలేని తను పెద్దకూతురు పెళ్ళినాడు ఎంత బాధపడ్డాడు! ఈ సంఘంమీద యెంతగా యేడ్చాడో. తను అనుకున్నదల్లా జ్ఞప్తికివచ్చి గుండె పగిలిపోయింది. అందం నెమ్మది, ఆభరణాలుగాగల యీ కూతుర్ని ముందూ వెనుక యెవరూ లేని తనలాంటి గుమస్తాకే యిచ్చాడు!

ఈ పెళ్ళయినా తను యేవగించుకున్న పెళ్లాం పిసినారితనం వల్లనే జరిగింది!

గుండెలో పుండు యింకా మానలేదు గునపాం పోటులా తగిలింది. విద్యల సరస్వతిగా వీణావాణిగా యింకా వూహలో నిలిచిన కూతురు విధవై కూర్చుంది! దేవుడు గుడ్డివాడని యేడ్చాడు:

విధవావివాహాలంటే తనకు ప్రీతి. వీరేశలింగంగారంటే భక్తి. ఎవరైనా అలాంటి వివాహాలు చేశారంటే ముచ్చటపడతాడు. కానీ తనకూతురుకు మళ్ళీ పెళ్ళిచెయ్యటమంటే గిట్టనిపని!

ఆడవాళ్ళు పవిత్రులనీ వాళ్ళ పాతివ్రత్యమే మన సంఘాన్ని సాంప్రదాయాల్ని యీ దొరలు రాజ్యం చేసినా నిలిపిందనీ తన గట్టినమ్మకం. తన భార్య ఎప్పుడూ నాకిది కావాలని అది కావాలని కోరలేదు. తనమాటకు యెదురాడలేదు. బాధపడటానికి జంకలేదు. అన్నిటికీ తల ఒగ్గింది ఈ నరకాన్ని స్వర్గం చేసుకుంది.

పి. సి. ఏ. అండ్ కంపెనీ, ఆయుర్వేద సమాజం,

పెరిదేపి - నెల్లూరు జిల్లా

శ్రేష్ఠమయిన మా ఔషధములు వేలకొలది మంది చే వాడబడుచున్నవి.

అనేక యోగ్యతాపత్రములు గలవు. వెల స్వల్పము, ఫల మధికము,

నారసింహ లేహ్యము

బంగారు చేర్చబడినది, మేహములు, నిర్బలత - నిస్సత్తువ, శుక్లనష్టము, అతిమూత్రము, మొదలగు వాటిని హరించి మిక్కిలి బలమును వీర్యవృద్ధిని, సంభోగశక్తిని, రక్తవృద్ధిని, కలిగించుటలో అమోఘమయినది.

రు. **3-4-0.**

20 తులముల డబ్బి

మదనకామేశ్వరి లేహ్యము

మేహములు, నిర్బలత, నిస్సత్తువ, శుక్లనష్టము, అతిమూత్రము మొదలగు వాటిని హరించి వీర్యవృద్ధిని బలమును కలిగించును, దీనియందు బంగారు చేరదు గాని, నారసింహ లేహ్యము వలెనే పనిచేయును.

20 తులముల డబ్బి రు. **2 0-0**

పాలసుగంధి లేహ్యము

సవామేహములు, మేహపొడలు మచ్చలు, చర్మరోగములు, కీళ్లనొప్పులు, మలబద్ధము - మొదలగు వాటిని హరించుటలో శ్రేష్ఠమయినది.

20 తులముల డబ్బి రు **2-0-0**

రోజాపుష్పలేహ్యం

మలబద్ధమును ఖండించుటలో శ్రేష్ఠమయినది. అజీర్ణము, వాతము, మూలవ్యాధి మొదలగు వాటిని హరించి కాలవిరోచనమును చక్కగా కలిగించును

15 తులముల డబ్బి రు. **1-0-0**

చ్యవనప్రాసలేహ్యం

క్షయ-దగ్గు-ఉబ్బసము మొదలగు వాటికి మంచిది.

20 తులముల డబ్బి రు. **1-12-0**

మహా ఖండార్ద్రక లేహ్యం

పైత్యములు, అజీర్ణము, వాంతులు ఎక్కిళ్లు- మొదలగు వాటిని హరించి ఆకలిని జీర్ణశక్తిని కలిగించును.

15 తులముల డబ్బి రు. **1-4-0**

ఘనసారచందిని

ఇది-ఎరుపు, తెలుపు, పసిమి, మొదలగు అంటు (గనేరియా) సంబంధమగు వ్యాధులను, స్త్రీల కుసుమ వ్యాధులను ఖండించును. సీసా రు **2-4-0**

అనుపానము చందిని అత్తరు సీసా రు. 1-0-0.

గంధకరసాయనము

రక్తశుద్ధికి శ్రేష్ఠమయినది—సవామేహములు, మేహపొడలు, మచ్చలు. కుష్ఠువు, చర్మరోగములు. క్రిమిరోగము-అంటువాయువు మొదలగు వ్యాధులను ఖండించి, బలమును కలిగించును. 10 తులముల డబ్బి రు. **2-8-0**

ప్రమద

స్త్రీల పాలిటి వరప్రసాదము. ప్రదరము - బహిష్టు చక్కగా కాకుండుట, రుతుశూల - మొదలగు గర్భకోశ సంబంధమగు వ్యాధులను హరించి సంతానమును కలిగించు దేవామృతము. 8 ఔన్సుల సీసా రు. **2-4-0**

సంజీవనకల్పము

ప్రతి యింట నుండదగినది. జ్వరములు, ఉష్ణవాత సంబంధమగు వ్యాధులు, కళ్లు నొప్పులు, మూత్రవ్యాధులు, మొదలగు వాటికి అమృత తుల్యము—

5 తులముల డబ్బి రు. **1-8-0**

చందనాది తైలము

సువాసన, మెదడుకు చల్లదనము, శిరోవేడిమి మొదలగు వాటిని హరించి వెంట్రుకలను వృద్ధి చేయును—

4 ఔన్సుల సీసా రు. **1-2-0**

ఇంకా అనేక ఔషధములు గలవు.

అన్నిటికి పోస్టు ఖర్చులు ప్రత్యేకము.

మా వద్ద శ్రేష్ఠమయిన 300 రకములగు ఔషధములు గలవు. కోరిన వారికి క్యాటలాగు వుచితము.

పి. సి. ఏ అండ్ కంపెనీ, ఆయుర్వేదసమాజం-పెరిదేపి, నెల్లూరు జిల్లా.

P. C. A. & Company, Ayurvedic Samaj, PERIDEPI, Nellore District

అతిమూత్రవ్యాధి

వారంరోజులలో నెమ్మదించును

మూత్రంలో అధికంగా చక్కరపోవుట అతిమూత్రవ్యాధి అంటారు. (*Diabetes*) ఇది ఎంత ఉపద్రవకరమైన వ్యాధిఅంటే, దీని పాలబడినవారు ఆరోజు కారోజు మృత్యువుకు ఆసన్నమౌతుంటారు. దీనికి డాక్టర్లు ఇన్సులిన్ ఇన్జెక్షన్ మాత్రమే కనిపెట్టారు. వాటివల్ల వ్యాధి పూర్తిగా నయం కానేకాదు. ఇన్జెక్షన్ల గుణము వున్నంతకాలం మాత్రం చక్కర తాత్కాలికంగా నిలిచిపోతుంది. ఈ జబ్బు లక్షణాలలో ముఖ్యమైనవి దాహం, ఆకలి, తరచుగా చక్కరతో మూత్రం బయలు వెడలటము, దురద మొదలైనవి. ఈ వ్యాధి ముదిరితే రాచపుండు, కురుపులు, కంటిపొర ఇతర చిక్కులు సంభవించును. వీనస్ ఛారమ్ ఆధునిక శాస్త్రంలో అద్భుతమైన చికిత్స. దీన్ని వాడటంవల్ల వేనకు వేలమంది మృత్యుముఖంనుండి బయటపడ్డారు. దీన్ని వాడితే రెండవ లేక మూడవ రోజునుంచే మూత్రంలో చక్కరతగ్గించి అత్యధికమూత్రం గూడ నివారిస్తుంది. మూడురోజుల తరువాత మీకు బాగా తేలికయిస్తుంది. దీనికి పత్యం లేదు. ఇన్జెక్షన్లు అవసరం లేదు. ఇంగ్లీషులో వివరములుగల కరపత్రానికి వ్రాయండి. ఉచితంగాపంపుతాము.

50 బిళ్లల బుడ్డి ఖరీదు రు. 6-12-0 లు ప్యాకింగు పోస్టేజి ఉచితము.

వీనస్ రిసెర్చి లేబరేటరీ,

పోస్టుబాక్సు నం. 587, కలకత్తా. (A. P. Bh.)

లోకప్రసిద్ధిపొందిన

పి. వి. రాజన్

అండ్ కంపెనివారి

శ్రేష్ఠమైన మదరాసు నశ్యం

K. S. సుగంధ ముక్కుపొడి

అన్నిటిలో సాటిలేనిది.

ధర వివరములకు వ్రాయుడు.

తయారు చేయువారు:—

పి. వి. రాజన్ & కంపెని,

ఆర్కోణం, (Arkonam,) N. A. Dt.

నాగరికమైన

స్టెయిన్‌లెస్ స్టీల్ పాత్రలు

ఇంటికి కావలసిన పాత్రలు వివిధ రకములలో దొరుకును.

"సన్ బ్రాండ్" బర్త్‌స్టే(బయిట్ స్టీల్ పాత్రలు, "క్రౌన్ బ్రాండ్" అల్యూమినియం పాత్రలు, ఇత్తడి, రాగిపాత్రలు టోకుగాగాని, చిల్లరగా గాని చౌకగా దొరకును.

ఎం. ఎ. ఎతిరాజులు నాయుడు

7/4 ఈవినింగు బజారు, మద్రాసు - 1.

అచ్చంగా ఆమెలాగే కూతుళ్లూ వుండాలని కాంక్షించాడు నీలకంఠం. అందుకే మొదటి యిద్దరుకూతుర్లంటే తనకు తెగ అభిమానం. భార్యకు వీళ్ళకు తేడా—భార్య ఉత్తరం వ్రాయలేదు—వీళ్లిద్దరు వ్రాయగలరు.

ఇన్ని కష్టాలూ పంచుకున్న భార్య పోయింది. ఆలోచించాడు ఆమెతో వున్న కాలమంతా నెమరువేసుకున్నాడు. ఏకాకిగా యేడ్చాడు. ఆ వయసులో వాళ్ళవరూ అంతగా యేడవనట్లు యేడ్చాడు. అంతేకాదు ఆభార్య చివరి ఘడియలు జ్ఞప్తికివస్తే యీ పాతికేళ్ళూ దగ్గరగావున్న వాడు ఆమెకు దూరమైనట్లు అనిపించేది. ఆ ఆలోచనరాకుండా వుండాలని ప్రయత్నించే వాడు.

"ఆమె స్వంతార్థం చూసుకుంది. ఆమె జీవితంలో ఒక్క సారే—అదీ చనిపోయేముందు" — నీలకంఠం దృష్టిలో ! యింత కల్లోలంగా వున్న యింటిని చూసి ఎలా విడిచివెళ్ళింది? పుణ్యస్త్రీ చావురావాలని కోరుకుందే? ఏమిటో పిచ్చి ! అంతమంచిమనిషి యేంకోరుకుంటే అది రాదూ? భార్య యింకా బ్రతుకుతానని కోరుకుంటే నీలకంఠం దృష్టిలో బ్రతికేదే!

ఆమెతో ఇల్లు సంపాదిస్తానన్నాడు. ఆమె అద్దెయింటిలోనే చనిపోయింది. ఒంటి నగలు నింపుతానన్నాడు. మంగళసూత్రంతోనే మాయమైపోయింది. పట్టుచీరలు కొంటానన్నాడు మాసిన బట్టలతోనే చనిపోయింది! అయినా ఆమె యివేవీ లేకపోయినా "నాకేం లోటు" అంటుండేది!

ఇవే తలపుకువచ్చి మరీ కళ్ళు పులుముకున్నాడు!

ఇటు మనసులో మూలుగుతూ అటు పెద్దమ్మాయిలిద్దరువేపు చూస్తుంటే గుండె తరుక్కుపోయేది!

ఇద్దరూ ఆతల్లిని తల్చుకొని యేడుస్తారు. వాళ్ళని తను ఓదార్చాలనుకున్నా ఓదార్చలేడు! తను అసమర్థుడిని అనుకోవటం కన్నా లోకం తనకు అన్యాయంచేసిందని ఎవరితోనూ చెప్పుకోలేకపోతున్నాడు. తన ప్రస్తుత పరిస్థితులలో రెండో అమ్మాయి పెళ్ళి వూహించడానికైనా వీలులేనిదని స్ఫురించింది.

అంత నమ్రతతో బతికిన యిల్లాలికి తను యెంతైనా ఋణపడియున్నాడు. ఆ ఋణం తీర్చుకోడానికి కార్యానికీ మాసికాలకు రూపాయికు నెలకూ అణా వడ్డీలకు అప్పు వాడటానికి జంకలేదు. ఒక మిత్రునిదయవల్ల ఒక షావుకారుదగ్గర యెటువంటి హామీ లేకుండా యీ మూడువందల చిల్లర దొరకింది! అలా దొరకిందీ అంటే ఆ భార్య మంచితనమే అనుకున్నాడు.

నెలనాడు ఇరవైరూపాయిలు వడ్డీ కట్టాలేకాని మనసు భయంతో నిండిపోయింది. అన్నమాట నిలపటం తనవిధి. తను గంజి తాగైనా అప్పు దీర్చాలి అని అనుకున్నాడు — ఆ విషయం అహోరాత్రాలు ఆలోచించేవాడు.

ఈ ఆలోచనతో నీరసించటం అలావుంచి, చిన్నకూతురొక సమస్య తెచ్చిపెట్టింది. తల్లిపోతే బెంగపెట్టుకొని కుమిలిపోవలసింది! నిజానికి తల్లి మిగతా యిద్దరికన్నా, యీ చిన్నకూతుర్నే బాగా చూసింది. వాళ్ళలా యీ కూతురు క్రుంగిపోకపోవటంచూసి యెంత కృతఘ్నురాలని అసహ్యపడ్డాడు!

ఇంటరులో చేరుతానని పట్టుబడితే తను పట్టలేనికోపంతో మాటాడలేక పల్లు పటపటలాడించాడు. స్నేహితురాళ్ళు సహాయం చేస్తామంటున్నారు. మీరేమీ అడ్డుపెట్టకండి అంటే వెటకారంతో యీసడింపుమాటలాడాడు. దీనితో కూతురు యింట్లో మిగతా యిద్దరిలా దేవతా విగ్రహంలా పవిత్రంగా వుంటుందను కున్నాడు.

సన్యాసమ్మ యింటరులో చేరింది! ఎప్పుడూ లేనిది నీలకంఠం కళ్ళు తుడుచుకొని తన కోపాన్ని దుఃఖంతో మిళితంచేసి మిగతా కూతుళ్ళదగ్గర వెళ్ళగక్కాడు. భార్య ప్రయత్నం లేకుండానే జ్ఞాపకం వచ్చింది.

కాలేజీనుంచి ఇంటికి వచ్చిన చెల్లెలిని యిద్దరూ మందలించారు. నాన్న కష్టాన్ని చెప్పారు!

సన్యాసమ్మ తనకు కావలసినట్లుగావూరుకొని మళ్ళీ స్కూలుకు వెళిపోతూ అంది! "నాన్నకా దొంగతనం ఎందుకు? నన్నేమైనా అనాలనివుంటే నా యెదురుగా అనకూడదేం?"

అసలు మనసంఘంలో యేయింటిలోనూ జరగనిపని జరిగిందని నీలకంఠం బాధపడ్డాడు !

దాని ప్రతిఫలం ఆమరుచటినెల తను వూహించినట్లే కనపడింది. ప్రయివేట్లు కూతురు చెప్పటం చూశాడు. ఒకనాడు ఆఫీసు నుంచి వస్తూ గోడలమీద రాతలుచూసి కళ్ళు మూసుకోవాలనుకున్నాడు. తనపెళ్లాన్ని తలుచుకొని మనసు నిండుగా దుఃఖాన్ని నింపుకున్నాడు. ఆకోపంతో వచ్చి "చూడండమ్మా! మీ చెల్లెలి పేరు గోడకెక్కిందే! కర్మ! కర్మ!" అంటూ తల బాదుకున్నాడు.

ఇద్దరు కూతుళ్ల కళ్ళల్లో నీటిపర్యంతం వచ్చింది. రెండో అమ్మాయి ధైర్యంచేసుకొని చెల్లెల్ని మందలించింది.

"ఎవరో తెలితక్కువవెధవలైతే నేనెందుకు బాధ పడాలి? రాయటమే కాదు — పేపర్లుకూడా పంచి పెట్టనీ" అంది. ఈమాటలు ఒకచెవిని వింటున్న తండ్రికి ఒళ్ళంతా జరజర లాడింది.

ఇంకోనెలలో కూతురు జోళ్ళు వేసుకోవటం చూశాడు. మడమలు కొద్దిగా ఎత్తుగా ఉన్నాయ్. ఏదో బ్రహ్మాండం బ్రద్దలైనట్లనిపించింది. అది మన సంస్కారానికి తగని దనిపించింది. ముఖమెత్తుకొని ఠీవిగా నడిచే ఆడవాళ్లని గౌరవించటం తను నేర్చుకోలేదు. ఇన్నాళ్లూ ఆగాడు, కూతురు ఒకనాడైనా ఒకకానీ అడుగుతుందేమో యని. అడగకపోవటంతో తను యింటికి పెద్దననే విషయాన్ని గమనించలేదని యేవగించుకున్నాడు. చిన్నకూతురికి ముఖం చూపించడమన్నా ఆమెతో మాట్లాడడమన్నా అసహ్యమైన పని—తనమనసు ససేమిరా ఒప్పుకోలేదు. దీనికింకో కారణంకూడా వుంది. ఆ వీధిలోనే కొందరు కాలేజీకుర్రాళ్లున్నారు. ఒకనెల అవసరానికి ఒకకుర్రాణ్ని అడిగి అప్పుతీసుకుందని తెలిసిపోయింది.

అక్కుర్రాళ్ళంటే తనకు అసహ్యం. వాళ్లు తన పిల్లలకోసం చప్పరిస్తుంటావని! అలాంటి తెగలో వాడిని అడిగింది!

ఈ కోపం ఉంచుకోడానికి మనసులో చోటులేక వెళ్ళగ్రక్కాడు. “ఆడవాళ్ళ ప్రతిచిన్న విషయంలో మగవాళ్ళు మహా తెలిసినట్లు జోక్యం చేసుకోవటం అంత మంచిపని కాదక్కా! ఆడవాళ్లబుర్రల్లో మట్టిలేదుగా. ప్రతీదానికీ నాన్న మీదనే ఆధారపడమంటావ్ ? కన్నందుకు కడుపునిండా తిండి పెడుతున్నారు చాలదా ?”

ఈ సమాధానంతో యిద్దరూ నోరు మూసుకున్నారు.

సన్యాసమ్మకు చదువిచ్చిన సంస్కారం నడకలోనూ, వేషభాషల్లోనూ కనిపిస్తూనే వుంది. అందమైన ఆ ముఖానికి మెరుగు పెట్టిందీ చదువు. మాటల్లో ముత్యాలు రాలతాయి. నవ్వకుండానే కూడాన్ని గొలిపే ముఖం చిరునగవు వెలబోస్తే చూచేవాళ్ళు చాలసేపటివరకూ, ఆ సుఖాన్ని మనసునుండి తుడిచి వెయ్యలేరు. యౌవనం ప్రతిఅవయవంలోనికి చొచ్చుకొనిపోయి విజృంభించింది!

ఇలాంటికూతుర్ని తను ఎంత స్వేచ్ఛగా విడిచిపెట్టాడు? లోకం ఏమనుకుంటుంద ? ఆమెకు చిన్ననాడు వచ్చిన జబ్బులు కూడా తలపుకు వచ్చాయి. అనుకోకుండానే డాక్టరుని ఎందుకు పెట్టానని తికమకపడ్డాడు.

ఈ కూతురు మనస్సుకు యిచ్చే ఆవేదనతోబాటు అటు డబ్బుకు కూడా చిక్కులుపడుతున్నాడు. ఇదివరకు ఒకరివద్దకు వెళ్ళి చేయిచాపే అవసరం తనభార్య కలగనివ్వలేదు. ఇప్పుడు తెచ్చిన డబ్బు ఖర్చుపెట్టడంకూడా తనకు తెలీయటం లేదు. తను ఒకసారి హెచ్చు ఖర్చు పెడుతున్నానని, యింకోసారి పిసినారినైపోతున్నానని అనుకున్నా తనకు యెన్నడూ లేనిది డబ్బున్నవాళ్ళ ఖర్చులతో తన ఖర్చులు వాళ్ల నిజాయితీతో తన నిజాయితీ వాళ్ళ కష్టాలతో తన కష్టాలు పోల్చుకోవటం అలవాటయ్యింది. ముఖ్యంగా నెలకు వడ్డీ కట్టిననాడు మనస్సెంతో అటుమటించి పోయేది. ఆ బాధతో ఎందరో తనలాంటి గుమస్తాల గురించి కుటుంబాలగూర్చి కడుపు సొదతో అటమటించే అనుక్కొనేవాళ్ల విషయం ఆలోచించేవాడు. ఆ రాత్రంతా నిద్దర వుండేది కాదు. రష్యాలో అంతా ప్రభుత్వమే చూస్తుందట—మన దేశంలో అలాంటి ప్రభుత్వంలేదే అనిపించేది. మిగతా డబ్బు యింట్లో చాలక యే స్నేహితుడినో అడిగితే వాడు, లేదన్నప్పుడు మెడకు వురిపోసుకోవాలన్నంతగా మనస్సు చచ్చిపోయేది.

రానురాను ఆర్థికంగా కష్టం వూహించటమే కాకుండా అనుభవించటం జరుగుతోంది. రోజుకు రోజు మనిషి చింతతో నీరసించిపోతున్నాడు. తనెందుకో అప్పుతీర్చాలనికూడా ఆలోచించక పోలేదు. మఖ్యను ఒక్కడ్ని పెట్టాడే—అందులో ఆడబ్బు భార్యకోసం వినియోగించాడే—మాటపోదూ?

తనకు యిదివరకులా దృఢంగా వుండే నమ్మకాలుకూడ సడలజొచ్చినయ్. నిజాయితీ యేమిటనుకున్నాడు. తన తహశీల్దారు రెండు కుక్కలను పెంచుతున్నాడే—తన హెడ్ గుమస్తా స్వంత మేడలో ఉంటున్నాడు? తనకు తెలిసిన వాళ్లల్లో నిజాయితీగా ఉన్న వాళ్ళెవరూ కనపడలేదు. తనలా బాధపడ్డ వాళ్ళెవరూ లేరు. తను నిజాయితీగా ఉండిమాత్రం ఏం సుఖపడ్డాడు? తన పెళ్లామూ పోయింది. తనకూతురా విధవైంది—తనకా మగసంతానం లేదు. ఆడపిల్లలు కన్నందుకు బాధ్యత తీర్చుకోలేకపోయాడు.

ఇదే నిశ్చయానికివచ్చి తనకు డబ్బిచ్చేవాళ్ళెవరూ అగపడలేదు. ప్రతిదానికీ మోసున్న వాళ్ళే తడుముకుంటుంటే తనవరకూ వచ్చేదేమిటి? బేడకూ పావలాకు కక్కుర్తిపడే బదులు వూరుకుంటే ఉత్తమం. డబ్బున్నవాళ్లు మరింత పెరగడానికి, పేదవాళ్లమీద సవారీ నిజంగా చేస్తారని—వాళ్ల మానసిక బాధలకి ఈ సవారీ సరిగ్గా చెయ్యలేకపోయామనేదే కారణమని తోచింది. ఇన్ని పార్టీలుగా ప్రజలు విడిపోవటంలో లాభము యేమీ లేదనిపించింది. సుఖం లేనిది ప్రజలంతా ఒకతాటిని ఎలా నడుస్తారు? కొందరి కడుపులు మాడుతుంటే మరికొందరి కడుపులునిండుగా ఉంటాయ్ – కొందర్ని చూసి మరికొందరు అసహ్యించుకుంటారు—ఒకరి నీడ ఇంకొకరు చూడలేరు. పేపర్లలో పెద్దపెద్ద వాళ్లు ప్రపంచక్షేమో ప్రభుత్వమనీ ప్రజాప్రభుత్వమనీ—ఇలా పెద్దగా యిచ్చే ఉపన్యాసాలు చూస్తుంటే ఇదివరలా తను యిష్టాసక్తి చూపించలేక పోతున్నాడు. సంస్కృతి గురించి ఎవరైనా మాటాడితే ఇదివరలా చెవి యొగ్గలేకపోతున్నాడు. ఆకలితో ఉన్న కడుపుకి అన్నమే సంస్కృతి—బాధపడే మనిషికి సుఖమే సంస్కృతి—ఈ సుఖం కమ్యూనిజంలో వస్తుందని విన్నాడు. దానిగురించి కొంత తెలుసుకున్నాడు. ఎలక్షన్లో ఆ పార్టీకే ఓటువేశాడు. రాజకీయచైతన్యం లేకండా బ్రతకకూడదని తోచిందతనకి. తను రిటైరయ్యేలోగా ఈ దేశంలో అంతా ప్రభుత్వం చూసుకొనే పరిస్థితివస్తే ఎంత అదృష్టం అనుకున్నాడు.

ఈ డబ్బువిషయంలో తప్ప మిగతావిషయాల్లో రష్యా సాధించిన అభ్యుదయాన్ని తనుకోరలేదు. రష్యాలో స్త్రీలు గడ్డెక్కి మాటాడతారు, సైకిళ్ళు తొక్కుతారు. విమానాలు నడుపుతారు. మొగాళ్లతో సరిసమానంగా ఉంటారు—వాళ్లపనిని పంచుకుంటారు; అది ఈ దేశానికి పనికిరాదని నీలకంఠం నిశ్చితాభిప్రాయం. మన బతుకులు వేరు యేమైనా మన జీవితాశయం వేరు, ప్రపంచంలో మన మతానికి ఒక విశిష్టమైనస్థానం, మనకు గొప్ప సాంప్రదాయాలు వున్నాయి. ఆడది పూజింపదగ్గ పవిత్రవస్తువు. వాళ్ళు గృహలక్ష్ములు. భర్తయందు గౌరవం – నవ్వుతూనే కష్టాలు అనుభవించే సహనంగల వాళ్లీ దేశపుస్త్రీలు!

ఆర్థిక సమ్బంధమైన ఆశయాల్లో మార్పువచ్చినా, నీలకంఠం నిజస్వరూపం అట్టే మారలేదు. అంచేతనే తనకూ, చిన్న కూతురుకూ, తగాదావచ్చింది.

ఈసారి అనుకోకుండానే కూతురుమీద విజృంభించాడు—సన్యాసమ్మ వెంటనే జవాబు చెప్పకుండా తరవాత, తండ్రికి వినిపించేటట్లు పెద్దక్కతో అంది “అభ్యుదయం అనేవాళ్లే అలా తీసుకుంటే నేనేం చేస్తాను! మనుషుల నాలుకకు హృదయానికి పోలిక లేదెప్పుడూ. వాళ్లని నాన్న పెద్దమనుష్యులుగా భావించడమెందుకో?”

ఈ రకమైన మాటలు తనకు మరింత వ్యగ్రత్తించాయ్. ఏం లేకపోతే లోకం వూరికే అనదు. తనకూతురు, ఆ డిమాన్ స్ట్రేటరు వలలో చిక్కుకుండనే దృఢమైన వూహా తనకు వూరుకోనియ్యలేదు. కాలేజీ కుర్రాళ్లు తననుచూసి అనలేదే! వాళ్లు దారంట పోతూ అనుకుంటుంటే తను విన్నాడు; కూతుర్ని రేపట్నుంచీ కాలేజీకి వెళ్లొద్దన్నాడు.

“చాలెద్దూ యీ చదువు” అంది రెండో అక్క. సన్యాసమ్మ నెమ్మదిగా “నాకు తెలుసు. చదువుకుంటే ఆడదాని శీలం నశిస్తుందని యీరకంవాళ్ల వుద్దేశం! అమాయకురాలిగా కనపడని ఆడదాన్ని గౌరవించలేని వాళ్ళు ఆత్మవంచన చేసుకుంటున్నారు. అందుకే యేమైనా అంటారు. ఆ డిమాన్ స్ట్రేటరుకు జవాబు చెప్పకుండా వుంటే యెంతగర్వం అనేవాళ్లూ లేకపోరు!”

ఇంకా కూతురు చలించకుండా కళ్లల్లో నీరులేకుండా మాటాడటం నీలకంఠం కోపం రెట్టింపు కాడానికి ఆధారమైంది. ఇంక యిల్లు కదిలితే కాలువిరగగొట్టానని అరిచాడు. కళ్లల్లో కోపం నీటిని గిరగిర త్రిప్పింది. ఎవరికైనా క్షమించగలడు కాని శీలంలేని ఆడదాన్ని క్షమించలేడు. నేను చదువు మాననని కూతురు వెంటనే జవాబు చెప్పటంతో పల్లు పటపట కొరుక్కున్నాడు. పెదాలు కొరుకున్నాడు. ఈ కూతురు ఎవరితోనో లేచిపోయి తను వురి పోసుకొనేట్లు చేస్తుందనుకున్నాడు.

ద్విగుణీకృతమైన కోపముతో సిగ్గువిడిచ్చుకోముని యింకా నానామాటలూ అన్నా సన్యాసమ్మ అక్కడనుంచి జవాబివ్వకుండా కదిలిపోయింది, యిద్దరు అక్కలూ నాన్న కాళ్లమీదపడి క్షమాపణ కోరుకో అన్నట్లుగా చూస్తుంటే చివరకు నెమ్మదిగా అంది “చస్తానుగానీ......”

ఈమాట స్ఫుటంగా చెవుల్లోపడగానే నీలకంఠం మనస్సు ఆదోళా అయిపోయింది. ఆరాత్రి పడుకుందామన్నా ఈమాటే మనస్సులోనుంచి కదల్లేదు. తెల్లారి లేవగానే చావు మనసులో తిరిగింది, గబగబ అద్దంలో చూసుకున్నాడు, తనెంతగా చిక్కిపోయాడు? నిజంగా సగానికి సగమయ్యాడు. బలంలేనిది బ్రతుకేమిటి? తను అప్పులతోనే క్రుంగిపోతున్నానని ఆ వడ్డీలు పుచ్చుకొనేవాళ్ళు తనని పిప్పిచేస్తున్నారని, వాళ్ళెందుకు తను పోషించాలని యిలా యెంతో వూహించటం జరిగింది.

ఆవేళ పేపర్లో చావుగురించి పడిన వార్త చదవటానికి జంకాడు. ఆ మరుచటిరోజు యేదో శవం వెళిపోతుంటే తల దించి ప్రక్కరోడ్డుగుండా వెళ్లిపోయాడు.

చిన్నకూతురుని చూస్తే తనకేదో భయం ఆవరించింది. ఆమెను ఒక అసహ్యపుముద్దగా పరిగణించాడు. ఈరోజుల్లో యెంత ఆలోచించకూడదనుకున్నా మనసులో ఆ చావువిషయమే తిరుగుతోంది. రోజుకు రోజు ఆ భయం పోతోందని అనుకోవాలనుకున్నా అది హెచ్చు అవుతోంది.

అబ్బబ్బ! ఏమిటే యింత పిరికి! అనుకున్నా—అమ్మో! నేను యిలా యెండిపోయానే యే నిమిషంలో ఒంటికేమొస్తుందో తన్న భయం ఈ అప్పుల భయంతోపాటు నరాలన్నిటినీ పీకేస్తోంది!

తను చిన్న దగ్గు దగ్గినా, చిన్న రొంప చేసినా పెద్దకూతుళ్లిద్దరివేపు జాలిగా చూసేవాడు. ఒకనాటి రాత్రంతా వాళ్ళిద్దరి గురించే ఆలోచించాడు. ఆరాత్రి తను త్వరగా చచ్చిపోతానన్న అనుమానమే తన్నలా క్రుంగదీసింది!

ఆ మరుచటిరోజునుంచీ తను శ్రమపడకుండావుంటే బ్రతుకుతానని అనుకున్నా శ్రమపడుతూనే వున్నాడు. జీతం అందుకొని వడ్డీ కడుతూనే వున్నాడు. తను అన్నం కొద్దిగానే తింటూన్నాడు.

రానురాను ఒక రొయ్యంగా యీ చావు భయం తన్ను బాధిస్తూనే ఉంది. తననీడనే చూసి భయపడేవాడు. ఏరాత్రిమీద తెలివి వస్తే ఆరుంధతీచుక్క కనిపిస్తోందో లేదోనని చూసేవాడు. ఒక్కొక్కసారి కనిపించేదికాదు. దానితో మనసు వికలమయ్యేది! తనభార్య చావు జ్ఞప్తికివస్తే — ఇదివరలా ఆ చావు తలచుకోలేకపోయేవాడు!

తన యిద్దరి కూతుర్లమీద అభిమానమే తన నింతగా భయపెడ్తోందనుకున్నా ఆ అభిమానం రోజురోజు రెట్టింపవుతోంది! ఒక్కొక్కసారి ఆలోచనలు చాలాదూరంగా వెళిపోయేవి! తను చచ్చిపోతే ..వాళ్ళు అనుకుంటారు — అనుకుంటే ఎవరు కానీ వేస్తారు. యిచ్చినా యెన్నాళ్ళు!

నిజంగా తనకు ఒకనాడు జ్వరం వచ్చింది. కూతురే అంది జ్వరం వచ్చింది ఆఫీసుకు వెళ్లవద్దని. తనకు జ్వరం వచ్చిందను కోవటం యిష్టంలేదు. ఏమీలేదని మొండికెత్తి ఆఫీసుకు వెళ్ళాడు. త్రోవలో తల తిరిగిపోతూంటే లోకం, వ్యక్తులు, వ్యవహారాలూ అంతా ఒక బూటకం అనిపించింది. తపాళీవాడునుంచీ బంట్రోతు వరకూ లంచగొండులుగానూ, కుర్రాడిదగ్గరనుంచి ముసలాళ్లవరకూ స్వలాభపరులుగానూ కనిపించారు. చివరకు తన్ను తానే అసహ్యించుకోజొచ్చాడు. తనొక పచ్చి అసమర్థుడని తోచటమే కాదు నిర్ధారించుకున్నాడు. ఇలా తను అనుకోగలిగాడంటే ఆ కూతుర్లమీదనున్న అనురాగమే!

చిన్నమ్మాయి డాక్టరుకి చూపిద్దామంటే కోపం వచ్చింది. లంఖనాలుచేసినా మనిషి మరింత నీరసించిపోయాడు గాని జ్వరం తగ్గలేదు. ఇల్లు కదల్లేని పరిస్థితి వచ్చింది. మంచం యెప్పుడైతే యెక్కాడో ప్రతిక్షణం బలంలేని మనస్సుకు చావు తలపు బాగా అంటుకుంది!

నాలుగురోజులు గడిచాయి. జ్వరం తగ్గే అవకాశాలేమీ కనపడలేదు. ఏ నిముషంలో తను చచ్చిపోతానో అనుకొనేవాడు. గుండె ఆగిపోతున్నట్లనిపించేది. తనకు దేవునిమీద భక్తి పూర్తిగా చచ్చిపోలేదు. ఇలాంటప్పుడు తను గంటలతరబడి ప్రార్థించాడు. తను దేవునికి పూజా పురస్కారాలు చేయకుండా అపరాధం చేసినా, తన పెళ్ళాం, యిద్దరు పెద్దకూతుళ్లు అపరాధం చెయ్యలేదు. అంచేత వాళ్ళిద్దరికోసం తను చచ్చిపోకుండా వుంటే వరం

ప్రసాదించమన్నాడు. చావురాదు, రాదనే కోరిక ప్రతిక్షణంలో వింపుదామనుకొనే అధైర్యాన్ని నింపుకుంటున్నాడు.

ఇద్దరుకూతుళ్లూ దగ్గర వాడిన ముఖాలతో కూర్చుంటే కడుపులో కత్తితో పొడిచినట్లయ్యేది. అవును — తనొక్కడే యీ లోకంలో అసమర్థుడు!

జబ్బుకంటే మనోవ్యాధే మనిషిని కూల్చేసింది! అలా ఒకొక్కసారి తలపుకు వచ్చి "ఛఛ! నాకేం జబ్బు. తిండిలేక నీరశించిపోయానుగాని! నాది గట్టిశరీరమే! నేను చచ్చిపోవడమేమిటి?"

ఈ ధైర్యం ఒక లిప్తలోనే మటుమాయమై పోయేది. చిన్నకూతురు డాక్టర్ని తెచ్చిపెట్టింది. తనకు డాక్టరుమాటలు రుచించలేదు. డబ్బు గుంజుకోడానికి యింతది అంతచేస్తారని తనకు లేని జబ్బుని తెచ్చిపెడ్తారని అసహ్యం!

నాలుగురోజులు గడిచినా మనిషి నాలుగింతలు నీరసించాడు. ప్రతినిముషం "నేను చచ్చిపోను" అనే అనుకుంటున్నాడు.

ఆరాత్రి తనకు అనుమానం హెచ్చిపోయింది. తనభార్య చావు కళ్ళకు కట్టుతోంది. తన పెళ్లాం పిలుస్తున్నట్లుగా తోచింది! తన ఒంట్లో అంత నీరసం వుండనే వుంది—అబ్బా! చావు......చావు ...నేను చచ్చిపోవటమే...అయ్యో దేవుడా! నా కూతుర్లగతేం గానూ..."

కన్నులుమూతలుపడలేదు. ప్రతిక్షణంలోనూయేడుస్తున్నాడు. దేవుడు సృష్టించిన యీ ప్రపంచంలో న్యాయంగా పోయేవాడికి చోటులేదని విలపించాడు. వెక్కి వెక్కి యేడ్చాడు. పెద్దకూతురు కూర్చునే కునుకుతూంది. ఆ కూతురుముఖం చూస్తుంటే అతనికి ఎక్కడలేని అభిమానం కప్పేసింది! "అవును నాతల్లి ... యెంత పుత్తమురాలు! ఇలాంటప్పుడు గాజులు గలగల్లాడుతూ నుదుట కుంకుమతో...పిల్లలతోవచ్చి నాదగ్గర కూర్చొని ఉంటే......... నేనెంత హాయిగా చచ్చిపోదును" వెక్కుతున్నాడు. ముక్కు ములుపుకుంటున్నాడు.

అప్రక్కనే రెండోకూతురు నిద్రపోతోంది! హరికేన్ లాంతరు మసకమసగ్గా వెలుగుతోంది! ఎప్పుడు ఆరిపోతుందో...! తనప్రాణం అంతే అనిపించింది!

తను యింకెంతసేపో బ్రతకనని నమ్మకంగా అనుకున్నాడు. ఆ యిద్దరికూతుర్ల వేపూ చూస్తూంటే గుండె పీక్కుపోతోంది! తను చచ్చిపోతాడు ఇల్లు కదలని తల్లులు ఇంటెంట అడుక్కుంటూరు! లోకం వాళ్లను కనికరించదు — వాళ్ళయౌవనాన్ని దోచుకోవాలని యెందరు వెంటపడ్తారు! ఆకలితో మానం అమ్ముకున్న ఆడవాళ్లగురించి తను యెన్నికథలు చదివాడు.

యెంతమంది చెప్పగా విన్నాడు. యౌవనంతో తొణికిసలాడుచున్న తన కూతుర్లుమాత్రం యేమౌతారు? అన్ని మంచి గుణాలూ ఆకలిపాట్లలో ఆహుతైపోతాయి! అలా ఆలోచించేవారెందరు? ఫలానానీలకంఠం కూతుర్లు వీధిని పడ్డారు — రంకుటాలు అయ్యారని అంటారు! ఎంత అప్రతిష్ఠ! ఇప్పటికే యింత యెగురుతోందికదా నేను కళ్లుమూస్తే నా చిన్నకూతురు యౌవనశిఖతో ఎగిరిపోదూ?"

నీలకంఠం దుఃఖానికి అంతుపంతు లేకపోయింది. ఆదుఃఖంతో పాటు యేనిమిషంలో కళ్లుమూస్తానన్న భయంకూడా కొండంతయ్యింది. ఈ భయంతోపాటే తన కూతుర్ల నోటివెంబడి మాటలు విందామని కోరిక హెచ్చయింది!

అమ్మా! అని పిలిచాడు. పెద్దకూతురు ఆత్రుతతో దగ్గరగా వచ్చింది. రెండోకూతురు లేచిపోయింది. నా బంగారు తల్లులు— వాళ్ళముఖాలు కనిపిస్తుంటే అలాంటి పవిత్రమైన పిల్లలని విడచి వెళ్తున్నానే అని బావురుమని పైకి యేడవలేక లోన గగ్గోలుపెట్టి యేడుస్తున్నాడు.

చివరకు హీనమైన గొంతుకలో దుఃఖాన్ని మిళితంచేసి "సరమ్మ సరి!" అందామని అనలేక గొణుక్కున్నాడు. యిద్దరు కూతుర్ల కళ్ళనీళ్ళు తనమీద వ్రాలాయి. కొంతసేపటివరకూ ఆ దృశ్యాన్ని చూడలేక కళ్ళు మూసేశాడు. ఈ క్షణంవరకూ ఈ ప్రపంచంలో తను అసహ్యించుకోకుండా వున్నవి రెండు జీవాలే!

తను అందామనుకున్న దన్నివున్నా ఒకమాటా అనలేకపోతున్నాడు. 'ఎటుచూస్తే అటు చీకటే' కనిపిస్తోంది. మళ్లీ కళ్లు తెరచి ఆ ముఖాలవేపు చూసి వెయ్యిగొంతుకలు కలిసినట్లుగా నాకు చావురావద్దని యేడ్చుకున్నాడు.

ఏ నిముషంలో మాటపడిపోతుందో? ఏ క్షణంలో గుండె ఆగిపోతుందో? తన కోరికను వ్యక్తపర్చాలి! కానీ యేమని చెప్పగలడు? తనకు కావలసింది తనకూతుళ్లు తను చచ్చిపోయాక వాళ్ళ శీలాన్ని కాపాడుకుంటామని వాగ్దానమివ్వాలి. కడుపుకు లేకపోతే చచ్చిపోతాంగానీ లోకం వేలెత్తి చూపించేట్లుగా వుండమని హామీయివ్వాలి!

ఎంత సంక్షోభం చెందినా ఆమాట తను బయటకు అనలేకపోయాడు. కూతుర్లు తెగించి అంటారని కాంక్షించాడు. కానీ వాళ్ళు తల్లిశవంలో బాధలేనప్పుడు ఎలా యేడ్చారో అలానే యిప్పుడూ యేడుస్తున్నారు. వాళ్ల యేడుపుకు కారకుడు తనేగా! వాళ్లకు యీ రక్తమాంసాలతో తప్పించి యింకేమి వుంటాయి?

ఒక్క మూలుగు బాధతో మూలిగాడు. కూతుర్లిద్దరూ మరీ దగ్గరకు జరిగారు. ఇద్దరిచేతులు పట్టుకొని కళ్లల్లో నీరు గుబికి ప్రవహిస్తుంటే యిద్దరూ వెక్కి వెక్కి యేడుస్తున్నారు. "సరమ్మా... సరి...మీ అమ్మదగ్గరకు వెళిపోతాను...వెళ్తా...!"

ఉద్భృతంగావచ్చే దుఃఖం మాటలను రానియ్యలేదు. కూతుర్ల నోటి వెంబడి మాటవిందామని మహా వుబలాటపడుతున్నాడు.

నిముషాలు దాటిపోతున్నాయి. ఏడుపుతప్పించి ఒక్కమాటా రాలేదు. ప్రతిక్షణం యిదే ఆఖరుక్షణం అనుకుంటునే ఆ ఒక్కమాటా విందామని నిరీక్షణగా చూస్తున్నాడు. కాలం దొర్లుకపోతోంది తనకాంక్ష క్రుంగిపోతోంది! నిరాశతో నిట్టూర్పులను విడుస్తున్నాడు. రాను రాను "నాకేం నాన్నా" అనైనా యీ కూతుర్లు అంటారేమోనని ఆమాట విన్నైనా చచ్చిపోదామని యెదురు చూశాడు!

మళ్ళీ అన్నాడు "పాడుమనిషులు—యీపాడులోకంలో—మీరు బ్రతకడానికి—యేమీ వుంచలేదమ్మా! ఎలావుంటారో?"

ఈ మాటలకు మరింతయేడుపు తప్పించి మాటలు రాక పోటంతో, చిరాకు, దుఃఖం, కోపం, జాలి, అన్నీ అనుభూతులూ ఒక్కసారిగా కల్గాయ్.

తనభార్య చావు జ్ఞప్తికి వచ్చింది! ఎంత హాయిగా చచ్చిపోయింది! తనకా అదృష్టం లేకపోయింది. యీ జన్మ దుర్గతి పనికిమాలినదైందని తలపుకువచ్చింది. తను చచ్చిపోతున్నాడు... ఏడుస్తూ చచ్చిపోతున్నాడు... ఆ క్షణంలో తనకు తను విడిచిపెడుతున్న యీలోకంలో అన్నీ అసహ్యంముకున్నవే... తన యిద్దరి పెద్దమ్మాయిలు కూడాను!

కళ్ళు నిలబెట్టి అలా చూస్తుంటే కూతుళ్ళిద్దరికీ భయంవేసి కొయ్యమన్నారు. చిన్నకూతురు లేచి గబగబవచ్చింది. అంత్రి మంచం మీద కూర్చోగానే నీలకంఠం ముఖం ప్రక్కకు త్రిప్పివేశాడు.

సన్యాసమ్మ యేడుస్తున్న యిద్దరి అక్కలవేపు తీక్షణంగా చూసింది. నాన్న వంటిమీద చెయ్యివేసి "ఇంకేమీ రాదు(రా మీకు! ఇలా తెలుసు ప్రాణాన్ని అశ్రద్ధపరచకండి! ఊరుకుంటారా లేదా?" అంటూ ఒక్కగసురు విసిరేసరికి యిద్దరూ, గోడలి వేపు చూశారు.

ఈ మాటలు తను వినకూడదనుకున్నా విన్నాడు. వినీ అనుకోకూడదనుకున్నా అనుకున్నాడు. తను సుఖంగా చచ్చిపోతున్నాడా లేక తన అశ్రద్ధవల్ల తను చచ్చిపోతున్నాడని అనుకోనిస్తోందా?

చిన్నకూతురు "నాన్నా నాన్నా..." అని పిలిచింది. అనుకోకుండానే వూఁ అని మూలిగాడు. "అధైర్యపడకండి! డాక్టరు చెప్పాడు. నీరసం తప్పించి యింకేం కాదని! నాలుగురోజుల్లో లేచి తిర్గుతారుగా! కొద్దిగా నోరు తెరవండి... బార్లీ నీరు పోస్తా!"

తనకు జబ్బు లేదూ? తను చచ్చిపోవటంలేదూ? అబ్బే! తను చచ్చిపోతున్నాడే?

కూతురు నోటిలో బార్లీ పోస్తుంటే త్రాగకూడదనే గుటక వేశాడు. గుటకవేశాక తను గుటక వేయగలిగావని తను బ్రతుకుతానని కొద్దిగా ఆశకలిగింది!

చిన్నకూతురు అంతతో చాలించలేదు. ఆమె గొంతుక విప్పితే తన కేదో క్రొత్త అనుభూతి కలుగుతోంది! అసహ్యం అధైర్యాలనే మంచుకొండల్లో తను కప్పబడ్డాడు! ఆమె మాటలు సూర్యరశ్మిలా వాటిని కరిగిస్తోంది!

అయినా ఆమెవేపు కన్నెత్తిచూడలేదు. లోలోనే యెన్నెన్నో అనుకుంటున్నాడు!

సన్యాసమ్మ కల్లోలంలో ఒక చల్లని కబురుచెప్పింది. తను కలలోనైనా యీమాట తన కూతురు నోటవెంబడి వస్తుందని వూహించలేదు. కాలేజి మానివేస్తానని కూతురుచెప్పగానే మనిషి ముఖం నిగనిగలాడింది. పోయినప్రాణాలు తన బొందికి చేరుకుంటున్నట్లనిపించింది. కూతురు తియ్యగా అన్నది! "మీరధైర్యపడకండి నాన్నా! ఈ అప్పులు తీరవని బెంగపడకండి. ఇప్పుడేలా ప్రయివేట్లు చెప్తున్నాగా, చదువు చాలిస్తాను. మరికొందరికి చదువుచెప్పొచ్చు! ఉద్యోగం దొరకేవరకు యిలా కానిస్తాను!"

ఈ ముక్కల్లో వెయ్యోవంతు కాంక్షించి నిరాశజెందిన నీలకంఠంకు లేచికూర్చోవాలనిపించింది. చిన్నకూతురు అంతతో వూరుకోలేదు "ఇద్దరి జీతం యేంచేసుకుంటాం నాన్నా? చిన్నక్కపెళ్ళిచేద్దాం! అంత ముందుకొస్తే మగాళంలే పెద్దక్క పెళ్ళి కూడా చేద్దాం! మనకేం? మనమిద్దరు ఒకరు తినే పరిస్థితివస్తుంది!"

నీలకంఠం కళ్ళల్లో నీరువుబికింది ఒక్కసారి శరీరమంతా పులకరించినట్లయింది. ఏడుస్తూనే నవ్వుతున్నాడు! తనకూతురు పుట్టేముందు, కొడుకని పడ్డ ఆరాటం మనసులో తిరిగింది. దేవుడు తనకు కొడుకుకంటే హెచ్చయిన రత్నాన్ని యిచ్చాడు. దేవుని దూషించినందుకు యీ కూతుర్ని అసహ్యంగా చూసినందుకు విచారించాడు. తన భయంతో తను మెడలో వేసుకున్న వురిని యీకూతురే తప్పించింది!

అయ్యో! తను జీవితంలో ఎంత తెలివిలేనిపని చేశాడు? తన పెద్దకూతుళ్ళిద్దరిని చదివించవలసిందే!!

తీగెపడుచు

శ్రీ వేముగంటి నరసింహాచార్యులు

నవ వసంత ప్రియస్పర్శ దవిలినంత
పసరు మొగ్గల గగ్గురుపాటు గలిగి
క్రొత్త సింగారములు దిద్దుకొని యవిగళ
రాగమును వ్యక్తపరుతువో తీగపడుచ!
పచ్చ పచ్చని తొలకరి పంటవలతి
లేత పచ్చిక పానుపుల్ సిద్ధపరుప
ప్రేమతో ప్రక్కగల విటపిని పెనగొని
కౌగిలింతల మురిసెదో తీగపడుచ!
తలిరు చేతుల పూల బిడ్డలను ఎత్తి
రేకు రేకున వాత్సల్యమే కురియుచు
పాల బుగ్గల మకరంద పరిమళముల
తేలిపోదువు చక్కని తీగ పడుచ!
మంజులమ్మైన శ్రావణ మాస వేళ
నీలి మబ్బుల రేడు అందాలవాడు
చినుకు ముత్యాలజల్లు వర్షించి నిన్ను
తియగా గౌరవించునో తీగపడుచ!
కడలు పులకించి పోవగా పడగవిప్పి
నాట్య మొనరించు నాగకన్యక విధాన
మందమారుత వీచికాస్పందనముల
ఊగియాడుదు వటునిటు తీగపడుచ!
స్వచ్ఛ శారద జ్యోత్స్నా ప్రశాంత కాంత
యామినులు చెలికత్తి యలై భజింప
రమ్యమగు పూలతోటకు రాణివోలె
భోగముల నోలలాడుదో తీగ పడుచ!
శిశిరఋతు నాయకుని కొంటె చేష్టవలన
ఆకు కోకలు జారి నగ్నాంగ వగుచు
సిగ్గు బరువున తటకున శిరమువంచి
దిగులుపడి డీలఁ బోతువో తీగపడుచ!
వాడి, తొడిమలముడి వీడి, పదములకడ
రాలిపోయెడు చిన్నారి పూలను గని
మెల్లగా జారు మంచుకన్నీళ్ల తోడ
తెలుపుదువు మూగశోకమ్ము తీగపడుచ!

బిరుదుకవుల యుదంతములు

శ్రీ నిడుదవోలు వెంకట్రావు

౧. ఆంధ్రపాణిని

నెల్లూరి శివరామకవి తన 'కామ కళానిధి'[1] కృత్యవతరణికలో తన గురువు నిట్లు వర్ణించి యున్నాడు.

సకలాంధ్రోక్తుల "కాంధ్రపాణిని"
యనన్ శాస్త్రంబు గల్పించితత్
ప్రకృతి ప్రత్యయ నిర్ణయంబు కొఱకై
భాష్యంబు గావించి దే
శికుడై రాజులచేత బూజగొను
నాశేషా చలర్షిన్ నివృ
త్తికులస్వామిని మద్గురున్ గొలుతు
భక్తిన్ మానసాబ్జంబు నన్

పైపద్యమును బట్టి 'ఆంధ్రపాణిని' యని పేర్వొన బడిన యాతడు 'నివృత్తి' కులజుడనియు, శేషాచల నామధేయుడనియు రాజులచే బూజింప బడిన వాడనియు, నాంధ్రభాషకు సంస్కృతమున పాణినీయము వలె సూత్రములుగావించి, దానికి భాష్యముకూడా వ్రాసినాడనియు స్పష్టము గు చున్నది.

ఇక నీయాంధ్రపాణిని బూజించిన రాజు, తంజావూరి మహారాష్ట్ర రాజులలో సంస్కృతాంధ్ర భాష పోషకుడై కవియై గణుతిగాంచి మహా ప్రసిద్ధుడైన శహాజీ—ఇతడు తంజావూరిలో మహారాష్ట్ర రాజ్యము స్థాపించిన ఏకోజీ కుమారుడు. క్రీ॥ శ॥ 1684-1712 వఱకు తంజావూరిని పాలించినవాడు—ఈతనిపేర శేషాచల కవి రచించిన భోసల కోసలీయమను నము ద్రిత సంస్కృత కావ్యము నుండి కవిని గూర్చి యీ క్రిందిరీతిని గలదు.

సాయానంకవనేతతోఽపి కఠినం కావ్యం తతో రూపకమ్
తస్మాద్ధ్వన్యమతః పదధ్వనిరసై ర్వాగ్వైఖరీ జీవితమ్
తద్రామాయణ భాసిమజ్జయకథంజల్పాంధ్రవాక్పాణినే
శ్రీశేషా చలమాత్యకుశలోఽస్మిత్యాహ శాహాధిపః
శాహేంద్రదత్త శిబికా కనకాభిషేక
సంభావనారుణ భిద్రతి కారహేతోః
యత్సావానం విరచయేనను తత్రవాణి
త్వత్తోఽధికం ప్రతి భువంకలయేన నూనమ్.
ద్వితీయ సర్గాంత గద్య
శ్రీభోజోనిజగోత్రకారణభరద్వాజోనివృత్త్యన్వయో
ద్యః శ్రీ వేంకటపత్యమాత్యతిలకాజ్జాతోఽక్కదేవీవిభోః
శ్రీశేషా చలభిఖ్యకృతి నాస్తస్యాంధ్ర వాక్పాణినే
కావ్యే భోసల కోసలేంద్రచరితే సర్గే ద్వితీయోఽభవత్
మొదటనుండి ఆరుసర్గలు కలవు.[2]

పైయుదాహృతిని బట్టి 'ఆంధ్రపాణినియన బరగిన శేషాచల కవి శాహాజీ మహారాజుచే కనకాభిషేక మహా సత్కారమును, నాందోళికాది విశేష బహు

---

1. కామ కళానిధి పేరునుబట్టియే కామశాస్త్ర గ్రంథమని తెలియుచున్నది గదా. ఇది పద్యకావ్యము. తంజావూరి మహారాష్ట్ర రాజులలో, క్రీ శ. 1728 నుండి 1736 వరకు తంజావూరిని పాలించిన మొదటి తులజాజీలేక తుక్కోజీ కొమారుడగు జయసింహునికిది కృతి—ఈ జయసింహుడు రాజ్యము పాలింపలేదు. ఈతని సోదరుడే ప్రతాప సింహుడు (1739-63) ముద్దుపళని వెలసినది ప్రతాప సింహుని కాలమునందే. కావున జయసింహుడును, శివరామ కవియు క్రీ. శ. 1780 ప్రాంతము వారు.

కామ కళానిధి క్రీ. శ. 1930 లో శృంగార గ్రంథమాల వారు ముద్రించినారు. ఈగ్రంథము కృత్యవతరణికలో జయసింహుని వఱకు గల మహారాష్ట్ర రాజులవంశ వివరములు సంపూర్ణముగ నొసగ బడినవి. కాని ముద్రణ గ్రంథమున నవతారికలేదు. మఱియు కామ కళానిధి వ్రాత ప్రతి. తంజావూరి పుస్తకశాలలో లేదు. మదరాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకశాలలో నున్నది.

2. A Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts. *Tanjore Saraswati Mahal Library. Kavyas Vol.* VIII Concluded No. 4233 Pages 3275-3277.

మానములను పొందినవాడనియు, నీతని గోత్రము భారద్వాజ గోత్రమనియు, తల్లి అక్కమ యనియు, తండ్రి వేంకటపతియనియు స్పష్టమగు చున్నది. సంస్కృతాంధ్ర భాషలయందే కాక, అష్ట[1] భాషల యందీతడు కవిత్వము చెప్పగలడని 'శాహరాజ విలాసము[2]'నుండి తెలియుచున్నది.

"లలితగతి శాహరాజ విలాసమనెడు
నాటకము సేయు బుధులు సంతసము నొంద
ధీచమత్కృతి వెలయ శేషాచలపతి
అష్టభాషా విశేషంబు లమరు సుకృతి

ఈ నాటకమున

"శ్రీకరంగుణశాలి యేకేంద్రసుత మాళి
స్వారిరాగా నొక్క సరసిజాక్షి
చూచి మోహించుచు శుకముఖ్య దూతిక
లంపిమన్మథ వితశాత్యయగుచు
వనకేళి మీనకేతను పూజ లొనరించి
శుభ సూచకంబైన సూక్తివలన
నవిలంబముగ చెలుల్ ప్రాణేశు డౌశాహ
విభునితో గూర్చిన విభవమొల్ల"

వర్ణితమైనది.

ఈ శేషాచల కవియే తాను రచించి, గ్రంథ కర్తృత్వము శాహజీమహారాజు పేర వెలయింప జేసిన 'సరస్వతీ కల్యాణము[3]', నుండి యీతని తండ్రి మధురను పాలించిన చొక్కనాథ నాయకునియొద్ద మంత్రిగా నుండెడి వాడని తెలియుచున్నది. చొక్కనాథ నాయకుడు క్రీ. శ. 1659 నుండి క్రీ. శ. 1682 వరకును మధురను పాలించినవాడు. లింగనముఖ శ్రీ కామేశ్వర కవి ధేను మాహాత్మ్యము నీతనికే కృతినిచ్చినాడు.

సరస్వతీ కల్యాణములో

"అగుచొక్కనాథు మహామాత్యనాథు
సుగుణ సత్పుత్రుండు సుజనమిత్రుండు
చిరపుణ్య వరమతి శేషాచలపతి
వరశాహ విభుపేర వహాని దైవార
చారు శృంగార రసంబుల ధీరు
లౌరాయనుచు మెచ్చ హర్షంబు హెచ్చ
మొల్ల పువ్వుల పొట్లములు విప్పినట్లు
చల్లగా వస్నగు [illegible]నతీరు
వరగు సరస్వతీ పరిణయంబనెడు
సరసనాటకము లాస్యముల రంజిల్లి
భావముల్ తగు వేమభాషాదు లమర
గావించె భరతులో గాయకుల్ మెచ్చ
ఆచంద్ర వాళాచలాచలాచక్ర
మాచంద్ర తారార్కమై యొప్పగాత

అని ముగింపు గలద

ఇక నీతని యాంధ్రపాణిని బిరుదము సన్వర్థవ చేసిన వ్యాకరణ శాస్త్రగ్రంథమును గూర్చి వివరి చెదను. ఇది యాంధ్రవ్యాకరణమను పేరితో తంజ వూరి పుస్తకశాలలో నున్నది- [సంఖ్య-773-775 దీనిలో కృతికర్త తనపేరు 'శేషసుమతి'[4] యని వ్యవహారించినాడు. గ్రంథ ప్రారంభము.

"శ్లో॥ శ్రీకంఠదేవముపాస్య శేషసుమతి
స్సర్వాంశ్చ భాషావిదాన్
కావ్యా దివ్యవహార చారుచతురాం
మత్వాంధ్ర భాషాంచిరాత్
తాంవ్యుత్పాదయ దంధ్రపాణిని
సమస్తోప కారీభవన్
ఆంధ్ర వ్యాకరణమ్ గణైర్మని
మతైస్సాకం వ్యతానీద్ధ్రువమ్.
శ్రీపాణిని ముఖ్యేభ్యోనమః పాఠఃఓం
అఇఉణ్ ఋలృక్ ఏఓఙ్ ఐఔచ్
హయవరట్ లణ్ ఞమఙణనమ్
ఝభఞ్ ఘఢధష్ జబగడదశ్ ఖఫఛఠథచటతవ్ కపయ్
శషసర్ హల్ ఇమాని త్రయోదశ?
సూత్రాణి ప్రత్యాహారార్థానివర్ణవ
రత్వాత్సంస్కృత ప్రాకృత సమానాన్యపి
సంస్కృత మితి ప్రతిజ్ఞాస్యంతే

1. అష్టభాషలనగా సంస్కృతాంధ్రము లుమద్రావిడ ప్రాకృతికులు
2. అముద్రితము. తంజావూరి పుస్తకశాల సంఖ్య. 632
3. అముద్రితము. 651-657. ఈ నాటకమునకేడు తాళపత్రప్రతులు గలవు. దీనిని బట్టి నాటకప్రాశస్త్యమునూహింపదగును.
4. ఆకాలమున తంజావూరిలో విద్వాంసులు శాస్త్రి మొదలగు నుప పదముల కెట్లు 'సుమతి' యను నుప పదమును చేర్చుకొనెడువారు. వల్లభ ప్రాసభారతమును రచించిన అలూరి నూర్య నారాయణసుమతి, ఈశ్వరసుమతి మొదలగు వారు గలరు.

ఏషామంత్య మిత్సంజ్ఞం విధాస్యతే. హాశా గాది వ్వకారస్తు ఖోచ్చారణార్థః.
సూ. అథాంధ్రశబ్దాను శాసనమ్-అథశబ్దో మంగళార్థః ఆరంభాద్యర్థకోవా ఆంధ్రశబ్దానా మనుశాసనమార భ్యత యిత్యర్థః.

నిషేదివాన్ కంస కృపస్సవిష్టరే. ఇత్యాదా లౌకిక వాక్యానాం వక్తుర్వివ తూధీనమ్. ఆంధ్రకృతౌ భావి వస్వంత పాఠేన నిషేది వాంసుమ దూర్వాసస్సు ప్రాగ్విధి నా దుర్వాసనుండు ప్రచేతుల్ సదాగతుల్ యితిభావి. తత్స్వాది శక్త్యా చత్వ్రస్థిశ్య వసానజ శాంరు విసర్గస్యుచ నిరాసః సుపికిం వాగ్ధాటి యశః ప్రతాపముత త్స మాసాన్యేవేహా పి ప్రాదిపదికత్వాత్ వసుపధాయాదీర్ఘః వస్వంతస్య ఉపధాయాః దీర్ఘ స్స్యాత్ విద్వస్+సు ఇతిస్థితే తద్ధితనుక్ తద్ధితస్యాత ఉపధాయాః చాద్వసుపధాయాశ్చ నుక్స్యాత్. అక్సిద్ధయేవ. సుప్ప్రపధా బలేన పరమేన శ్రీమంత బంధు మంత తథాదిద్వాంస జలగడిగి.

పదస్థానం త్రిలింగ మిత్యుపపన్నమ్ అతయేవ త్రైలింగాః ప్రాప్తగంగా లింగత్రయం స్త్రీపున్న పుంస కాఖ్యంతేనా విభక్తి కతాత్రి లింగ జయ శీతాంశు కులావతంస అవధారు దేవ॥ దిహూది భాందేరేహా లోఝల హాలస్తస్యా కారస్యాఝలిపరే. ఋత్విజ్ అఇతిస్థితేహాల పరేనేత్యనేన క్లిపోక్తిః ఋత్విజ సంపద పయోముచ మహోముద అముయంచ అద్ర్యంచ, ఆముద్ర్యంచ, ఆదముయంచవాచ పరీక్షుతుగాచిన

ఏ, నే, మే, ఇదిత్రయః ఆదేశాస్స్యుః ఏము నేము మేము వాదిత్వాస్మిరలు మీరులు॥ నుగ్లనుకొచ। మిమ్మును, నిన్నును మిమ్ములను నుముయితి విభక్తి క్రమాన్నుగ్లను కొస్తః। మోర్లనుక్."

తెనుగు భాషను గూర్చి సంస్కృతములో వ్యాకరణములున్నను, నవి పాణినీయ పద్ధతి ననుసరించి వ్రాయబడినవికావు. శేషాచలకవికి కొంచెము ముందు గాగణపవరపు వేంకటకవి 'ఆంధ్రకౌముది'యను పేరున తెనుగున నొక వ్యాకరణము రచించినాడు. అది వేయి చరణములుగల సీసమాలిక. ముద్రితమైనదియే. 'ఆంధ్రకౌముది'యని పేర సంస్కృతమున మండలక్ష్మీ నరసింహకవి' రచించినది[1] వేఱొకటి కలదు. ఈకవిని గూర్చి వెనుక దెలుపుచున్నాను.

ఈ రెండింటి యందు తెనుగు కావ్యములనుండి యుదాహరణము లీయబడినవి. కాని కేవలము పాణినీయ పద్ధతిని సంస్కృత భాషలలో రచితమైన తెనుగు వ్యాకరణము లేదు. అట్టి లోపమును దీర్చిన శేషాచల కవి యెంతయు ప్రశంసనీయుడు. అధీత పాణినులగు నాంధ్ర విద్వాంసులెందఱో మనదేశమున గలరు. వారెవ్వరేని యీగ్రంథము ప్రకాశమాన మొనర్చినచో నాంధ్ర విద్వల్లోకమునకు మహోపకార మొనర్చిన వారగుదురు.

శేషాచలర్షి, శేషాపతి, శేషాచలపతి: శేష సుమతిఅను పెక్కుపేళ్లతో వెలసిన 'ఆంధ్రపాణిని' గూర్చి లోకమునకు వెల్లడించుటయే యీ వ్యాసోద్దేశము—ఈతని యక్షగాన నాటకములు ముద్రితములైన తద్రచనమున నీతనికిగల విశిష్టస్థానము నిర్ణీతమగును.

౨. అభినవ దండి

ఆంధ్ర వాఙ్మయమున నభినవదండి కేతనయేకాక వేఱొకకవి కలడు. అనఘము కోదండరామకవి తన పినతండ్రియగు కొండ నామాత్యుడు వేంకటగిరి రాజగు వెల్గోటి యాచశూరేంద్రునివలన 'అభినవదండి' యని బిరుదుగాంచెనని, తన రుక్మవతీ పరిణయమున నిట్లు చెప్పియున్నాడు.

కొండ కవీంద్రుం డభినవ
దండియనగ బేరుగాంచె ధారుణినాథా
ఖండలు డును వెల్గోటికుల
మండనుడై యొప్పు యాచమహీపతి చేతన్[2].

ఈ యాచశూరుడు. క్రీ. శ. 1602 లో నుత్తర మల్లూరు కోటను గెలిచిన మహావీరుడు. కావున నీ యభినవదండియు క్రీ. శ. 1600 ప్రాంతమువాడు. ఈతని కృతులేవియు లభింపలేదు—ఈతడాపస్తంబ సూత్రుడు. కాశ్యపగోత్రుడు—రుక్మవతీ పరిణయ మైదాశ్వాసముల ప్రబంధము. ప్రద్యుమ్నుడు రుక్మవతిని పెండ్లాడుటయందలి కథ.

1. ఈగ్రంథమున కొంతభాగము శ్రీ పరవస్తువారి యార్య ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రితమైనది.

2. ఆ. సా. ప. ప. సం. 4. సం. 1. పుట, 19.

3. కవిగంధ సింధురము

కొండ మడుగు—పుల్లకవి లేక పురుషోత్తమ కవి.

కన్యకాపురాణ పద్యకృతి ననుసరించి, పుల్లకవి ద్విపదకృతిగా మూడాశ్వాసములలో కన్యక యనబడు వాసవీదేవి చరిత్రను గూడ రచించెను—అందాతడు పురుషోత్తమ కవిననియే చెప్పుకొన్నాడు. ఇట్లున్నను నిరువురొకరే యనుటకు నా గ్రంథాంత గద్యల నుదాహరించు చున్నాను.

కన్యకాపురాణము—

> న రేశ్వరుని పేర నవరసస్ఫురణ
> భరణ భాషాసుధా ప్రవణానురూప
> కవి వరస్తుత కన్యకాపురాణంబు
> శ్రీకంభగిరి నారసింహాంఘ్రిపద్మ
> సాకల్య సేవావిచక్షణాక్షీణ
> మహనీయమతి కొండమడుగు సద్వంశ
> విహితసంభవ కళాన్వితగిర్యపార్య
> మణినతీ వేంగమాంబా గర్భశుక్తి
> మణిపుల్లకవి సుధామయ చాకచక్య
> వాక్యవైఖరులచే......
> వరనుతంబుగ జేసి

సానందోపాఖ్యానము—పద్యకావ్యము—[డి-866]-దూబగుంట వీరేశ్వర స్వామి కంకితము—

"ఇది శ్రీమత్కంబగిరి నరసింహపదార విందవందన సదానంద కందళితాంతరంగ సముత్తుంగ సాద్గుణ్య సకల కళా ప్రవీణతాఖండ పాండిత్య కొండమడు గన్వయ విరాజద్భార ద్వాజగోత్ర పవిత్ర ప్రభావిభాసమాన మహనీయాయ్యలూర్య గ్రహారాధికానేక శాశ్వతైశ్వర్య భరణగిరియప సుధీవరేణ్యానంద నాంధ్రభాషా విశేష పురుషోత్తమ కవిగంధ సింధుర ప్రణీతంబైన సానంద గణేశ్వరముని చరిత్రంబను మహా ప్రబంధంబు నందుసర్వంబు నుతృతీయాశ్వాసము సంపూర్ణము"

పైగద్యలను చూచినచో పురుషోత్తమ కవికి పుల్లయకవియని కూడా వ్యవహారమున్నట్లు స్పష్టపడుచున్నది.

పైరెండు కృతులును వైశ్యుల కంకితము. కన్యకాపురాణము మిథునకుల గోత్రుడగు గుమ్మటూరి రామయ సెట్టికిని సానంద గణేశ్వరము అవధూతయని ప్రసిద్ధిగాంచిన కుంజేటి కిచ్చన సెట్టికిని నంకితములీయబడినవి. ఈతడు కవిస్తుతిలో నన్నయ, తిక్కన, నాచన సోమన, భీమవర భీము [వేములవాడ భీమకవి] రంగనాథుని స్తుతియించినాడు.

[1]సానందోపాఖ్యానమున గద్యననుసరించి పురుషోత్తమ కవికి 'కవిగంధ సింధురము' అను బిరుదమున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఈ బిరుదమే యాతని కాల నిర్ణయమునకు గూడ తోడ్పడు చున్నది.

కార్వేటి నగరమును క్రీ. శ. 1719 నుండి క్రీ శ. 1732 వఱకు పరిపాలించిన వెల్లంటి కనవరాజున కంకితముగా రచితమైన [2]చంపూ రామాయణములో కృతి కర్తయగు ఋగ్వేదికవి వేంకటాచల విద్వత్కవి తన్ను గూర్చి యిట్లు కృతిపతి పలికి నట్లుగా నా గ్రంథావతారికయందు తెలిపి యున్నాడు—

> చ తరణి సమప్రతాపనిధి దామెర
> యక్కనృపాలు సన్నిధిన్
> వరకవి గంధ సింధురము
> వచ్చెనటంచువచించువానిగ్రా
> వ్వర గవిరాజకేసరి న
> టంచు బఠించితి వాక్పవైఖరిన్
> సరసులుమెచ్చ వాఙ్మఖవి
> శంకట వేంకట శైలసత్కవీ

ఇందు పేర్కొనబడిన కవిగంధ సింధురమే మన పురుషోత్తమకవి. పురుషోత్తమ కవికిని, వేంకటాచల కవికిని శ్రీ కాళహస్తి సంస్థానాధీశులగు దామెర అక్కరాజుగారి సభలో కవితా వివాదము జరిగినట్లు నందు, వేంకటాచల కవియే జయము నందినట్లును పైపద్యము విశదపఱచు చున్నది - కావున వీరిరువురును

---

1. సానందోపాఖ్యానము పద్యకృతి యముద్రితము-ప్రాచ్య లిఖితపుస్తక భాండాగార గ్రంథసంఖ్య. 8868 (R)

2. ఈ చంపూరామాయణము భోజ చంపువున కాంధ్రీకరణము. ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ప్రకటితము-సంఖ్య. 4. క్రీ. శ. 1917

సమకాలీనులు—పురుషోత్తమ కవియు క్రీ. శ. 1700 ప్రాంతమున విలసిల్లిన కవి.

౪. కవిరాజకంఠీరవుడు

వేంకటాచల కవి.

పైపద్యమున 'కవిరాజకేసరి' యనునది ఛందస్సౌకర్యము కొఱకు చెప్పబడినది—వేంకటాచల కవి బిరుదము, 'కవిరాజ కంఠీరవము' అని యాతని గ్రంథమున నాశ్వాసాంత గద్యల ననుసరించి తెలియుచున్నది—

ఇది శ్రీమదుమామహేశ్వర వరప్రసాద సమాసాదిత, సరసకవితా విలాస వాసిష్ఠ వంశకీర్తి ప్రతిష్ఠాసంపాదక ఋగ్వేదికవి తిరువెంగళార్య కలశరత్నాకర సుధాకర జగద్విఖ్యాత కవిరాజ కంఠీరవ బిరుదాంక వేంకటాచలకవి ప్రణీతంబైన చంపూరామాయణ మను మహాప్రబంధంబునందు బ్రథమాశ్వాసము.

1. ఆంధ్రకౌముది. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగార సంఖ్య డి. 1223 వ్రాత ప్రతి.

౫. ఆంధ్రభాషా కవితాపితామహుడు

మండలక్ష్మీనరసింహకవి.

[1]ఆంధ్ర కౌముదియను పేర త్రిలింగ శబ్దానుశాసనమును రచియించిన మండలక్ష్మీనృసింహ కవి తనకు కవిరాజ కంఠీరవ బిరుదమేకాక, ఆంధ్రభాషా కవితా పితామహ శిరోమణియను బిరుదమున్నట్లుగా నా గ్రంథములో నిట్లు వ్రాసియున్నాడు. "ఏదమదంతస్యకి ప్రత్యయ ప్రయోగస్య కృతత్వా దశాస్త్రీయ ప్రయోగో గ్రామ్యమిత్యనేన అథర్వణ వచనేన సోమయాజి ప్రయోగస్య సాధురేవేతి జ్ఞాత్వామయా వేంగి నాటీయేన, మండకుల కలశజలధి సుధాకరేణ, శ్రీమదష్టభాషా సరస్వతినా సహస్రావధానినా, సరస కవి శేఖరేణ, కవిరాజ కంఠీరవేన ఆంధ్రభాషా కవితా పితామహ శిరోమణి శ్రీనకులీ వాగీశ్వరీ వరప్రసాద లబ్ధసర్వాంకష సరససాహిత్య సకలానవద్య విద్యా పాండిత్య ధారేయేణ, లక్ష్మీనృసింహ విద్వత్కవీంద్రేణ తిక్కన సోమయాజి ప్రయోగ స్స్పష్టీకృతోధునా"

ఈ 'ఆంధ్ర కవితా పితామహ' బిరుదమునుగూర్చి నేను వ్రాసిన ప్రథమాంధ్ర కవితా పితామహుడు శివదేవయ్య అను వ్యాసమును జూడదగును. భారతి. పార్థివ ఫాల్గునము 203-205 పుటలు.

విజయాహ్వానము

శ్రీ చింతలపూడి సన్యాసిరావు

విజయ కల్యాణ శృంగార విభవమునగ
విజయ మొనరించు దివ్య గంభీరమూర్తి!
విజయ వర్షాభిధాన సద్విమలమూర్తి!
స్వాగతమునకు—మా దుసుస్వాగతమ్ము.

మాధవుని సన్నిధాన సంపద వహించి
ధన్యతను గన్న త్వచ్ఛుభోదయము నేడు
మాధవుని సన్నిధాన సంపద వహించి
మాకు శుభదమయ్యెడు మధుమాస వేళ

ఓ మహాదాశయా! విజయ! యుష్మదుదంచిత ధర్మ సద్గుణో
ద్దామ మహాత్వ సంగతి విదారిత దుర్మత సామజుండవై
ధీమహిమాస్పదంబు హరిదేశిక బోధిత కర్మయోగ వి
ద్యా మహనీయ తత్వమును వ్యాప్తమొనర్పుము శంఖ మొత్తుచున్-

జనులన్యోన్య విశాల సౌహార్దయులున్, సౌజన్య ధన్యాత్ములై
వినుతానూన పరోపకారయుతులై, ప్రీతాత్ములై, నిత్య నూ
తన సంపద్విభవాభి రాములయి, సత్యజ్ఞాన యుక్తాత్ములై
మనగాన్ విజయాఖ్య ధీనిధి! ధరం బాలింపుమా! పూజ్యతన్.

విజయమగుగాత భారతోర్వికి సతంబు
విజయమగు గాత సద్ధర్మ వితతికెల్ల
విజయమగు గాత సజ్జనవ్రజమునకును
విజయ! తావక సత్ప్రమావేశమునను

వీరకుంకుమ

శ్రీ మునిపల్లె రాజు

తల్లిగర్భంలో, వెచ్చగా హాయిగొలిపే మసకమసక తమస్సులు కల్పించిన అమరశాంతిలో, నిరామయుడై బుద్ధుడివదనంతో, జీసస్ హృదయంతో, నిండు తొమ్మిదినెలలు తపస్సు చేసిన చిన్న ప్రతాపరెడ్డి—కవ్వున కేక వేస్తూ, ఘాతకరువు మిత్రియజ్ఞంతో మానవజాతిమీద కసి తీర్చుకొంటున్న ప్రకృతి ఒడిలో పడ్డాడు. కరువులో పోయినవాళ్ళుపోగా, యింకా చావుతో పెనుగులాడి బ్రతికి వున్న అమ్మలక్కలు చేరి—గోపాలకిష్టుడు పుట్టాడు—గోపాలకిష్టుడు పుట్టాడు—అన్నారు గు—ఆరోజు శ్రావణ బహుళ అష్టమి కావటంతో. వానలూ గుంప్లకమ్మవరదలూ లేని శ్రావణమది. వర్షఋతువులో గ్రీష్మజీవితాంతపవమానుతోన్న ధాతనామసంవత్సరమది. అప్పటికి నాలుగు నెల్లకిందటే కాటకఘాతబద్ధ నాగులురెడ్డిలేని అష్టమి అది. నాగులురెడ్డి అతని తండ్రి.

అమ్మలక్కల దీవనలు పుట్టిన చిట్టివాడు వినలేదు. నిద్రాగతమై, వసంతంలోని లేతమామిడినున్న చిగురువలెవున్న ప్రతాపరెడ్డి ఆత్మ, ఒక్క క్షణం తలెత్తి పరికించి స్తంభించి పోయింది. ఈ భయానకలోకమా, ఈ దయలేని ప్రకృతా తన క్రీడారంగం?

పిల్లవాడు పుట్టిన నాలుగురోజుల్లోనే తల్లిగూడా చనిపోయింది. జేజెమ్మ—ఒళ్ళోకి తీసుకొని, అందరూ గోపాలక్రిష్టుడి పేరు పెట్టమని బలవంతంచేస్తుంటే, వినక — "నువ్వు ప్రతాపరెడ్డివిరా, దరిద్రుడా!" అన్నది బిడ్డడినిచూచి. ముడుచుకొన్న గుప్పిటవిప్పి, ప్రతాపరెడ్డి జేజెమ్మ పమిటె పట్టుకొన్నాడు. అతని ఆత్మ భయంతో, దిగులుతో వణికిపోయింది. దిగులులో పుట్టి, దిగులులో పెరిగాడు రెడ్డి.

ఏడేళ్ళు వచ్చింతర్వాతగాని ప్రతాపరెడ్డి బాగా నడవలేదు. కాని దొడ్డికాళ్ళుపోయి, దృఢంగా తరతరాలనుండి సంక్రమించిన దిగులుతో నునుపుగా పెరిగాడు. జేజెమ్మకథలు చెప్పింది. ఊగొట్టకుండా దిగులుతో విన్నాడు. పొలంలో, జేజెమ్మతోపాటు వచ్చినవాడు, మంచెకిందచేరి, ఎర్రబారుతూన్న సాయంత్రాన్ని జూచి, భయపడి, చందమామలో పొన్నచెట్టుకింద, పాత నుస్సెలు కుట్టుకొంటున్న ముసలమ్మకు, ఎవరు బువ్వబెడతారో తెలియక, జేజెమ్మ నడిగితే తిడుతుందని వణికి దిగులుతో నిద్రించి కలవరించి పెద్దవాడైనాడు. రాయలపురంలో అప్పటికి బడిలేదు. అందువల్ల ప్రతాపరెడ్డి చదువుకోలేదు. అందుకని మళ్ళీ దిగులు.

దిగులు మధ్యనే జీవన నిర్మాణం ప్రారంభమయింది. చీనితోటలో పెద్దబావినుండి మోటదోలుతూ నూనూగుమీసాలయువకుడైనాడు. అంతలోనే జేజెమ్మ చచ్చిపోయింది - నూటపదేళ్ళు బతికి. ముడతలతో, జాలువారినకండలతో, జరతో నడవలేక నడుము వంగిన తన జేజెమ్మగాకగదా - తనకుగూడా ఒకనాడు గాకుంటే మరొకనాడైనా? జొన్నచేలకొండ్ర, ముసలి ఆవు, దాని పెయ్యదూడా—జేజెమ్మ మట్టిమిద్దె—ప్రతాపరెడ్డికి మిగిలిన అప్పటికి. వాటినుంచే జీవితాన్ని, సాధించి, సృష్టించి, ప్రతియేడూ పొంచివున్న కరువుతో పోరాటం సాగిస్తూ, జొన్నచేలో మంచెనుండి వడిసెల విసురుతూ, పొరుగురైతు కూతురు అన్నమ్మను, కోతరోజుల్లో కూలీలకు చల్లన్నం దోసిళ్ళలో పోస్తూండగాచూచి, మనసుపడి పెళ్ళి చేసుకొన్నాడు. ఇంటివాడైన తర్వాత ప్రతాపరెడ్డిని కొత్తదిగులు వరించింది. అన్నమ్మ నోరు అశనిపాతంవంటింది. నోరు పారేసుకోటంలో తనకు తనే సాటి. "బంగారమంటిగుండేగాని తాటిమట్టవంటినాలిక"—అని పాపిరెడ్డి భార్యఅన్నది. అన్నమ్మనోటికి అలవాటుబడ్డాడు. కాని అన్నమ్మ కడుపు పండలేదు. ప్రతాపరెడ్డి నోరు కదపకుండా తన ఎదలోని దిగులును, తన మనసును పిండి, కలుక్కుమని నమిలి కొలుకుతూన్న కొరతను తనలోనే దాచుకొన్నాడు. కాని జీవితయాత్ర సాగిపోతూనే వుంది. మహానంది తిరనాళ్ళకు ప్రభ గట్టించి తన యెడ్లజతను ముందు నిలిపాడు. అర్జీలకు ఆరాలేకపోతే పదిమందినీ సై అనిపించి, ఊరచెరువులో తుమ్మల్ని పడగొట్టించి, పూడిక దీయించి, నిటారుగా కట్టలు బోయించి, మాలపల్లెకుగూడా కడపబండల్తో కొత్తరేవు గట్టించి సెభాసనిపించుకొన్నాడు. పిచ్చిరెడ్డిగారి మిర్చిమడి తగాయిదాకు పంచాయితీఅయి, పెదరెడ్డికాడ తక్కిన పంచాయితీదార్లు యింతో అంతో తిని అబద్ధమాడితే, తను నిక్కచ్చిగా నిలబడి, పిచ్చిరెడ్డి యింటి దీపం నిలిపాడు. తన పుణ్యఫలమేమో — తన జుట్టు నెరిసే యీడున అన్నమ్మ కడుపు పండి, సంక్రాంతిరోజుల్లో చిట్టిరెడ్డి పుట్టాడు.

చిట్టిరెడ్డి పుట్టింతర్వాత, ప్రతాపరెడ్డి జీవితంలో ఒక అర్థం, గమ్యం, లక్ష్యం అవుపించినాయి. చిట్టిరెడ్డి తనలాగా కరువులో పుట్టలేదు. సంక్రాంతిలో పుట్టాడు. ధాన్యలక్ష్మితోపాటువచ్చాడు యింటిలోకి. తనలాగా చీనితోట మోటచుట్టూ బుల్లిచర్నాకోలతో తిరిగాడు. మంచెమీదికి గుంజ నెగబాకి ఎక్కి వడిసెల విసరటం నేర్చుకొన్నాడు. అన్నమ్మనోటిధాటికి తనవంకజూచి, తనకు మాత్రమే అర్థమయ్యే చిరునవ్వుతో పెదిమ విరిచి తప్పుకోటం అలవాటుబడ్డాడు. ఈ చిట్టిరెడ్డి తనతర్వాత చీనితోట సంగీతం విని ఆనందించే వారసుడు. తన తర్వాత జొన్నచేను తలపంకించి తలగుడ్డను కన్నుగీటినప్పుడు అదిలించి మంచెమీది కెక్కి రివ్వుమనిపించగల ఒకగట్టి పుత్రుడు. తనతర్వాత పంచాయితీలో, మోకా

లుకూ నవ్వుతూ ఉత్తరీయం బిగించి, తన సాంప్రదాయం నిల బెట్టగల యింటిబిడ్డ. ఈ జీవితానికిగాక మరి దేనికి అర్థం?

తనచిట్టిరెడ్డికోసమైనా తుంగభద్ర కాలవపక్క, ఈభూమిలో బంగారం గనులుగనులుగా దొరకాలని అర్రీపెట్టి వేలు మొక్కులు చేశాడు. కాని పోయినతర్వాత తిరిగి క్షేమం తెలిపే చుట్టాలుగావి అర్జీలు.

2

ప్రతాపరెడ్డి జీవితానికి అర్థం వచ్చిందిగాని, అర్థం దిగులును పోగొట్టలేదు. తిరిగి అయిదేళ్లి కరువు, యిన్నాళ్లూ పొంచివాగిన మృత్యువు—వచ్చింది. ఊరచెరువు ఎండిపోయింది. శ్రావణమూ, రోహిణీ కార్తె చెట్టపట్టాలు పట్టినవి. ఈ రోజుల్లోనే చిట్టిరెడ్డి చదువుమాట వచ్చింది. మిర్చితోట తాకట్టుపెట్టి, డబ్బు తెచ్చి కర్నూలు పంపించాడు కొడుకును. మిరపమొక్క మాడిపోయినా, జొన్నకంకి కంటికి కనుపించకపోయినా, చీనితోట ఎండి సంగీతం వినిపించకపోయినా, అనుగుజాపి, కమ్మ తిరిగిన పాటబావిలో తనమాటనే తిరిగి తిరిగి తనకు వినిపించినా—పక్కనే నుంచోని, ఒక్క చిఱునవ్వుతో, పోయిన ఆశను తిరిగి మరలింప గలిగినవాడు, ఎండిన మోడును తిరిగి చిగిర్చగలిగినవాడు, కరువులో దాహం తీర్చ చలివేంద్రంలాగా తనవాడు, తన రక్తంలో రక్తం, తన కంపెలో కంప, తన బిడ్డ, తన ఆశ, తన వారసుడు, తన చిట్టిరెడ్డి —తనవలె పల్లెటూరి మొద్దుకు కాబోడు—! అన్నమ్మ చదు వెందుకన్నది. నీ కెందుకన్నాడు తను. మిర్చితోట తాకట్టునుండి విక్రయానికి పోయింది. కాని చిట్టిరెడ్డి కాలేజీలోకి వెళ్లాడు.

ఈరోజు, ఈవాడు—అని మురిపించిన మేఘం ఆకాశంలో పలకలేదు. జొన్నచేనుకూడా అమ్మివేశాడు. అయితే నేమి? నవ్వుతూ, దూరాన్ని చూచి ఆశ్చర్యపోయి కలలుగనే కళ్లతో, పొందికగల అవయవాలమీద బస్తీ నాగరీకుని గుడ్డలతో, నడిచిన తనతోటనే ఏదో వెలుగును వెలిగించిన దేవతాకుమారునివలె—పరీక్షలు పాసయిన తన కొడుకు లేడా? తన అంతరంగిక గర్వానికి మూర్తిగా, తన మార్దవంలేని మోటుస్నేహాన్ని అర్థం చేసుకొన్న ఆత్మీయ చెలికాడై తనకొడుకు రాడా? అంతకన్నా మిక్కిలిగా ఆలోచించలేదు ప్రతాపరెడ్డి.

సెలవులకు యింటికొచ్చాడు—చిట్టిరెడ్డి. పొద్దుటినుండీ ఎదురుచూచి, మనసు నిలపలేక, అక్కడికి నాలుగుమైళ్ళున్న బస్సులువచ్చే రోడ్డుమీద, ఎండిన గానుగచెట్టు మొగననిల్చుని, బస్సు రాగానే కొడుకు పెట్టె అందుకొని కరువు సంగతి మరిచి, నవ్వుతూ యింటికి తిరిగొచ్చాడు—కొడుకు పక్కపక్కనే తానుతూ నడిచి. అవును, యీ నడకలోగూడా తృప్తివుంది.

కొడుకు అమ్మసంగతి ఎప్పుడూ అడుగడు.

"చిక్కిపోతున్నావు, నాన్నా!" అని తండ్రి భుజం తట్టి బొలంమొహ్య నిలబడ్డాడు.

"లేదు...లేదు...అంతే...అంతే"

"ఎందుకులేదు? నాకు తెలుసు—జొన్నచేనుగూడా అమ్మే శావట. ఆ కొత్తిసాయిబుల కేనా?"

ప్రతాపరెడ్డి మాట్లాడక పెట్టెదించి, ముఖం అటుతిప్పి కొడుకు చేతివేళ్ళు, ఖిడీయపడుతూ నొక్కాడు.

"అదుగో...ఆ దిగులే .." అని చిట్టిరెడ్డి తండ్రి నెరిసిన జెంట్రుకల్లోకి తన కుడిచేయివేళ్ళు పోనిచ్చి పట్టాడు. ఇద్దరికీ పెద్ద నవ్వు వచ్చింది.

"దిగులేమిటి? దిగులులేదు. నా చిట్టివుండగా నా కెందుకు దిగులు?"

"హంపీ వెళ్ళాలి. నా స్నేహితులంతా వెళ్తున్నారు. నువ్వు గూడా రా నాన్నా!"

"ఎందుకులే? నే నెందుకు? నువ్వుపోయిరా"

"నువ్వెందుకేమిటి? మన విజయనగర రాజ్యంసంగతి చెప్తాను. అమ్మ కర్థం గాదు. నువ్వు రావాలి."

"ఖర్చులు..." అనబోయి ప్రతాపరెడ్డి నాలుక గరచు కొన్నాడు. "సరే...ఎప్పుడు?"

"మంగళవారం..." అని కొడుకు జేబులోనుంచి సిగరెట్టు తీసి వెలిగించాడు. తన ముందు కొడుకు యిదివరలో ఎప్పుడూ కాల్చలేదు.

"మా నాన్నకు కోపం రాకేం....చ్చు చ్చు చ్చు....అసలు రాదంటే రాదు" అని పిల్లవాడి గొంతుతో చిట్టిరెడ్డి తండ్రిచేతిలోకి, యింకొక సిగరెట్టు అందించాడు. పొగవూదుతూ యిద్దరూ పకాలు మన్నారు. అన్నమ్మ వచ్చి..."ఏమిటే తంతంతా?" అన్నది నడుం మీద చేతులువేసుకొని. తండ్రీ కొడుకులు తమ కర్థమైన చిరునవ్వు భాషలో మాట్లాడుకొని చెరొక దారినపోయారు. ప్రతాపరెడ్డి కళ్ళనిండుగా నీరు తిరిగినది.

ఆ రాత్రి అన్నమ్మ పడమటింటిలో వున్నప్పుడు, ప్రతాప రెడ్డి కావిడి పెట్టెతీసి, బావిలోతు చేయిం చేందుకు, కోఆపరేటివు బాంకులో చీనితోట తాకట్టు పెట్టితెచ్చిన మొత్తంలో ఒకవంద తీసుకొన్నాడు.

హాస్పేట వెళ్ళేప్పుడు యిద్దరూ అన్నమ్మతో బొంకారు. "కడప పోతున్నాం. మా ప్రిన్సిపాలుగారి ముందు నాన్న వేలు ముద్రవేస్తే గాని నన్ను పాసుచెయ్యరు" అని చిట్టి జాగ్రత్తగా అన్నాడు.

"పుల్లెద్దు ఒంటినబడ్డది. దాన్ని ఆ రా గనుక్కోకపోతివి. ఎట్లా?" అని అన్నమ్మ మొగుణ్ణిచూచి అన్నది. పుల్లెద్దంటే అన్న మ్మకూ, యింటిల్లిపాదికీ ప్రాణం. చిట్టి పుట్టకముందు అది కోడె దూడగా, యింటి బిడ్డగా పెరిగింది. అది ప్రతాపరెడ్డి జేజెమ్మ చచ్చిపోతూ యిచ్చిపోయిన గోధుమరంగు ఆవుపెయ్య మనిమను మడు. అందరూ పిలిచే ముద్దుపేరు—అన్న—అని, ఆ యింటికి చిట్టిరెడ్డికి ముందున్న బిడ్డ గనక.

"ఎల్లుండి తిరిగివస్తున్నాం గదా? సరైన మేతవేశావే దాని యేమవ్వు" అని ప్రతాపరెడ్డి అక్కడ నసిగితే యిక ప్రమాదమని గడపదాటాడు.

మీరు ఇవి చదివారా?

1. బెస్టు ఫుట్ ఫార్వర్డ్ (సచిత్ర ఆంగ్ల ప్రచురణ) వెల రూ. 1-0-0
2. కథానికా గుచ్ఛము (పది ఉత్తమ పోటీ కథల సంపుటి) 0-12-0
3. నవ హైద్రాబాదు ప్రచురణలు : (తెలుగు, మరాఠీ, ఉర్దూ, ఇంగ్లీషు భాషలలో)
    1. ప్లానింగు 0-2-0
    2. భూసంస్కరణలు 0-2-0
    3. ఆదివాసుల సంక్షేమం 0-2-0
    4. కార్మికులు 0-2-0
    5. సహకారోద్యమం 0-2-0
    6. విద్య 0-2-0
4. హైదరాబాదు ఇన్ మాప్స్ 1-8-0

   (మ్యాపులు, చిత్రపటములతో సహా హైదరాబాదు రాష్ట్ర వివరాలను తెలుపు ఆంగ్ల సంపుటి)

చదవకపోతే నేడే ఈ క్రింది చిరునామాకు వ్రాసి తెప్పించుకొనండి.

పబ్లికేషన్స్ సెక్షన్

పౌరసంబంధ సమాచారశాఖ, హైద్రాబాదు.

యునైటెడ్ కమర్షియల్ బ్యాంక్ లిమిటెడ్,

హెడ్డాఫీసు:

2, రాయల్ ఎక్స్ఛేంజి ప్లేస్ కలకత్తా-1

అనుమతిపొందిన మూలధనము	... రు.	8 కోట్లు
జారీచేయబడి, చందా వేసిన మూలధనము	రు.	4 కోట్లు
చెల్లించిన మూలధనము	... రు.	2 కోట్లు
రిజర్వు ఫండు	... రు.	75 లక్షలు
వర్కింగు ఫండ్సు మొత్తము	... రు.	45 కోట్లకు మించినది

ఛేర్మన్

జి. డి. బిర్లా

వైస్ ఛేర్మన్

ఆర్ జి సరియా ఐ. పి. గోయంకా

డైరెక్టర్లు

యం. యల్, దహానుకర్	పి. డి. హిమత్ సింగ్ కా
నవీన్ చంద్ర మఫత్‌లాల్	ఏ. సి. లా
యం. ఆర్. రూయా	బి. యన్. జాలన్
యం. యల్. శాపూరియా	ఆర్. యల్. నోపానీ
యం. యల్. షా	జి. యల్. బంగూర్

జనరల్ మేనేజరు

బి. టి. థాకూర్

బ్రాంచిలు:

ఇండియాలో: వ్యాపార, పారిశ్రామిక ప్రాధాన్యముగల అన్ని పట్టణములు, నగరములలోను

పాకిస్థాన్‌లో: చిట్టగాంగ్, కరాచి

బర్మాలో: రంగూన్, మోల్మీన్, అక్యాబ్, మాండలే.

మలయాలో: సింగపూరు, పినాంగ్

విదేశ బ్రాంచీలు: పాండుచ్చేరి: హాంకాంగ్.

ఏజెంట్లు: ప్రపంచమంతటా — యూరప్; అమెరికా; ఆఫ్రికా; ఆసియా; ఆస్ట్రేలియా.

వ్యాపారము మరియు సేవ

ఈ బ్యాంకు డిపాజిట్లు అంగీకరించును, సక్రమమైన సెక్యూరిటీలమీద అడ్వాన్సులు యిచ్చును. బిల్లులు క్రయం చేయును, డ్రాఫ్టులు విక్రయించును. ఖాతామార్పులు టెలిగ్రాములమీద జరిపించును. అన్ని రకములైన విదేశీయ మారకము వ్యాపారము చేయును. స్వదేశములోను, విదేశములలోను గల బ్రాంచిల ద్వారాను, ప్రపంచవ్యాప్తిచెందిన యేర్పాట్లద్వారాను, ప్రతి రకమైన బ్యాంకింగు సేవచేయగలదు.

నాణ్యతకు పరిశుభ్రతకు మా ఇంగువ శ్రేష్ఠమైనది. ఎల్లప్పుడూ దీనినే వాడండి.

మీ భోజనమునకు రుచి, శరీరమునకు ఆరోగ్యమూ నిచ్చును.

అన్ని కొట్లలో దొరకును.

హీరాలాల్ & కో,

41, నారాయణ మొదలి వీధి

మదరాసు - 1.

హైదరాబాద్ కో-ఆపరేటివ్ డొమినియన్ బ్యాంక్ లిమిటెడ్

హైదరాబాదు - దక్కన్.

మీ డబ్బును కో-ఆపరేటివ్ డొమినియన్ బ్యాంకులో భద్రపరచుకొనండి.

వర్కింగు మూలధనము	... రు.	1.2 కోట్లకుమించినది.
చెల్లించిన మూలధనము	... రు.	11.51 లక్షలకుమించినది.
రిజర్వుల మొత్తము	... రు.	12.7 లక్షలు.

రు. 10,000/-లు, అంతకు పై మొత్తములకు ఫిక్సెడ్ డిపాజిట్లమీాద ప్రత్యేక రేట్లు యివ్వబడును.

వివరములకు:

యల్. యన్. గుప్త ఐ. ఏ. యస్., ప్రెసిడెంటు.	ఎ. హెచ్. వెంకట్రావు బి. ఏ. బి. ఎల్., ఆనరరీ మూపర్వైజింగ్ డైరెక్టర్.	మహమ్మద్ గులాం గౌస్ ఎం. ఎ; బి. యస్ సి; సి. ఏ. ఐ. ఐ. బి. డిప్యూటీ జనరల్ మానేజరు.

రైల్లోను, హోస్పేటలోనూ చిట్టిరెడ్డి నోట్లను చిల్లర కాయితాల్లాగా ఖర్చుపెట్టాడు. ప్రతాపరెడ్డికి కొడుకులో తప్పు కనబడలేదు. దర్జాగా, మనిషికి మనిషిగా, కాఫీహోటళ్ళలో క్షుద్రవాళ్ళను అదిలించటం, హోస్పేటలో జట్కాబండి సాయిబుల నోటి దురుసును, ముతక పదజాలాన్ని ఒక్క కంటి తీవ్రమైన చూపుతో అరికట్టగల్గిన తనకొడుకు, రైలంతా కొన్నట్లుగా బలిసి నిద్రపోతున్న బళ్ళారి సేఠ్లను, మలబారు పోలీసుల్ని గదిమి, కళ్ళ బరువుతో, బెంచీలమీద, రొండుడుగుల స్థలంలో కూచొనబెట్టగలిగిన తనకొడుకు—యిటువంటి నోట్లను ముందు రోజుల్లో ఎన్ని సంపాదించనున్నాడు? ఏం? యిప్పుడు ఖర్చుగాక మరెప్పుడు? కరువు గావొచ్చు? తనుండగా తన చిట్టికేం కరువు?

హంపీలో అంతకుముందే వచ్చిన విద్యార్థి బృందంలోనుండి, చిట్టిరెడ్డి స్నేహితుడు రాజు కలిశాడు. సన్నగా, దివ్వవలె శరీరం లేక ఒక్క ఆత్మతోనే లోకాన్ని పరిసరాల్ని కదిలిస్తున్నట్లుగా మాట్లాడాడు ఆ కుర్రవాడు. అతి తొందర. కళ్ళజోడు వెనుక నుండి అగ్ని కురుస్తున్నట్లుగా ఆ మాటల ధోరణి.

"నా స్నేహితుడు—రాజు, నాన్నా! భలే తెలివిగలవాడు." అని చిట్టిపరిచయం చేశాడు.

ప్రతాపరెడ్డికి ఏమనాలో తెలియలేదు. ఆ కుర్రవాడు, ఆ వెలిగి జ్వాజ్వల్యమానంగా వున్న ఆ దివ్వె—తనకొడుకు మిత్రుడు. ప్రతాపరెడ్డిలో సహజమై, పొందికై, రక్తమై దాగివున్న ప్రేమ, ఆదరం, అభిమానం పొంగి రాజు విజ్ఞానస్ఫూరిత ముఖవర్చస్సును ముంబించబోయినవి. రాజు మాట్లాడే ప్రతిమాటలోనూ ఏదో గొప్ప అర్థం, సామాన్య మానవదృష్టికి అతీతమైన వున్నత మన సత్వం దాగివున్నట్లు రెడ్డి హృదయానికి తట్టినది. ఈ నడిచి, మాట్లాడగల జ్యోతి తన స్నేహితుడని చెప్పుకొనటం చిట్టి కేమాత్రమూ గర్వంగా కనబడలేదే? ప్రతాపరెడ్డి కించపడి, తన అంతరంగిక భావవాహినిలో మునిగి తబ్బిబ్బై అవమానంతో మూగగా నిల్చొని, తెప్పరిల్లి, రాజు మండుతూన్న కళ్ళు ఒక్కసారి చూసి—

"మావాడు...నా కొడుకు...ఒక్కడే —" అని చిట్టిని చూపాడు.

రాజూ, చిట్టీ నవ్వారు. రాజు ఎగతాళికి నవ్వలేదని రెడ్డికి తెలుసు. తనలో లేని కల్పరుకోసం పైకి వెలిబడని వున్నత భావాల అత్మను మాటిగా అర్థంచెసుకొని నవ్విన నవ్వుగా దృగ్గోచరమైంది. లోకంలోని బాధనంతా తనుమింగి, మొయ్యలేక తన భుజస్కంధాలమీద, తన కళ్ళ విషాదంలో మోస్తున్న యీ అసామాన్య యువకుడా, తన చిట్టి స్నేహితుడా—అర్థహీనమైన తక్కిన కాలేజీ మూక నవ్వు నవ్వేది?

రెడ్డిహృదయం పొంగింది. "మోటువాణ్ణి. చదువుకోలేదు." అన్నాడు క్షమార్పణ కోరుతున్నట్లుగా, రాజుతో.

రాజు సీరియస్ ముఖం కందిపోయింది. పెదిమలు వణికినవి.

"ఎవరన్నారు? ఎవరికా అధికారం? మీ ఆత్మలో మీరు ఉత్తమపురుషులు. మీకు నేను—నమస్కరించి గర్వించగలను. నేను!—రాజును!! మీరు భాగ్యంలో, అర్థంలేని చదువులో, దొంగ గౌరవపద్ధతుల్లో పెద్దమనుష్యులు కాకపోవచ్చు. నేను నమస్కరిస్తాను."

ప్రతాపరెడ్డి రాజుచేతిని, కన్నీళ్ళతో తనచేతిలోకి తీసుకొని, పావురాయి వీపును నిమిరినట్లు నిమరసాగాడు. చిట్టితో ఒకసారి తమయింటికివచ్చిన చౌదరిగారబ్బాయి, పోకిరి షోకుల్లో, ఆడపిల్లలమీద విసిరే రౌడీ మాటల్లో తన హృదయాన్ని గాయపరిచి, వున్నంతసేపూ తనను అంబోతు ఎద్దును చూచినట్లుగా చూచాడు. కాని ఈ బ్రాహ్మణబిడ్డ — (ఆశబ్దమే తనవద్దకు చేరనీయని) యీ నాగరికుడు!

చిట్టి యీ సన్నిహితభావప్రకటనకు ఉబ్బిపోయి—"నువ్వు రాజును మాట్లాడించవద్దు. వాడికి జ్వరం వస్తుంది" అన్నాడు.

అప్పటికే పొద్దు తిరిగింది. ఇక హంపీ శిథిలాల్లోని హృదయవేదనతో చుట్టూ నడక ప్రారంభమైంది. చీకటి పడుతున్నకొద్దీ రాజు మాటలు భయంకర మనిపించినవి. ప్రతాపరెడ్డి ఆత్మ, రాజు ఆత్మతోపాటు ఆ శిథిలాల్లో, ఒకనాటి జీవనవాహినిదుండి మిగిలిన గులకరాళ్ళలో ప్రతిఆలోచనకు, మాటకూ వణికిపోసాగింది. రాజు నోరు మూతబడలేదు. గణాచారివలె తూలుతూ, తాగినవాడివలె ఏదో లోకంనుండిమాట్లాడుతూ దృశ్యాలు, మంటపాలు, మహళ్ళు, ఆలయాలు చూపించసాగాడు. ఆగి, అగ్నివలె వర్షించేవాడు మాటల్ని.

"ఇక్కడ—ఈ పుణ్యస్థలంలో — వేట కుక్కను కుందేలు తరిమి కొట్టింది. విద్యారణ్యులు చూశారు. ఇక్కడ క్రిష్ణదేవ రాయలి జెండా ఎగిరింది. మన తెలుగు కవిత్వం, భాగ్యం, ఔన్నత్యం, మన ఆత్మ — యీ రాళ్ళకింద శోకిస్తున్నది. మన సంగీతంలో యీ తుక్కు గాయకులూ, కవులూ పిచ్చిమాటలూ, రాగాలూ పాడుతున్నారు. వాళ్లని యీ సంగీతం, శిథిల విజయ నగర రాజ్య సంగీతం వినమంటున్నాను."

రాజు కంఠం గద్గదికమైపోయింది. చుట్టూ కలియజూసి ఆకసంవేపు తల ఎత్తాడు. అక్కడక్కడ చంద్రుడులేని గంభీర నీలిమిలో నక్షత్రాలు తారట్లాడుతున్నాయి. రాజు మాటలు తిరిగి చీకటిరాత్రిని, అనంతశూన్యాన్ని, శిథిలభీభత్సాన్ని చీల్చుకుంటూ వినిపించినవి.

"ఆరోజులు రావు. రావు. కాని తిరిగి మన పతితశోభ వికసించక తప్పదు. విజయనగరశోభగా గాదు. విశాలాంధ్ర శోభగా."

కంపించింది ప్రతాపరెడ్డి ఆత్మ ఆ కంచుమోతిమాటలకు. శిథిలాల్లో కూర్చొని ముగ్గురూ చీకటినే, మనస్సునే ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసాల్లో అనుభవిస్తున్నారు. చీకటిలో ఏమీ కన్పించటంలేదు. వేయిస్తంభాల విఠలస్వామి ఆలయపు ఆవరణలో బండమీద కూచున్న రాజు హఠాత్తుగా లేచాడు. గంగాఝరివలె, వర్షాకాలంలోని అఖండగోదావరివరదవలె అతడు ఆంధ్రచరిత్రను ఏకరువు పెట్టసాగాడు. "ఈమూాల ఫలాని, ఆ దిక్కున ఫలాని...ఆ పాలకుడు, ఈ మంత్రి, ఆవంశం, ఈవంశం"—అక్షౌహిణివలె సంవత్స

రాలు, శతాబ్దులు, కిరీటధారులు, సామ్రాజ్యపతులు, మహారాణులు, సేనాపతులు, మంత్రిపుంగవులూ, యుద్ధాలు—చరిత్రకు చరిత్రే ప్రతాపరెడ్డి నయనాలయెదుట నడిచి వెళ్లినది. రాజు ఒక్క క్షణం ఆగి గాలి పీల్చుకొన్నాడు. ఆ నిశ్శబ్దమే భయంకరంగా మారింది. విజయనగరరాజధానిలోకంనుండి హఠాత్తుగా చలిగాలివీచే, చీకటిలోకి, కొటకపు పులులు విహరిస్తున్న తన అడవిలోకి విసిరివేసే యీ భయానకనిశ్శబ్దం! చీకట్లో తన కొడుకుచేతినీ, రాజుచేతినీ పిరికిగా తడిమి చూచాడు—ప్రతాపరెడ్డి.

"వద్దు...వద్దు...రాజా...అపవద్దు."

రాజు ఏడుస్తున్నాడు. ప్రతాపరెడ్డి లేచి అతన్ని కౌగిలించుకొన్నాడు, రాజు ఆత్మ అతనితో మాట్లాడింది.

"ఆ అందమంతా నాశనమైందనేనా?
ఎవరా నాశనం చేసిన దుర్మార్గులు"

రాజు రుద్ధమైన కంఠాన్ని సర్దుకొని—

"తల్లికోట...కోట...మన జెండా పడిపోయింది. తురకలు ... విదేశీ బహామనరాజుల తొత్తులు ... యీ అమరలోకాన్ని, అందాన్ని, మన నాగరికతనే కొల్లకొట్టారు."

ప్రతాపరెడ్డిని, రాజునూ చూచి చిట్టిగుండె చెదరిపోయింది. "నాన్నా..." అన్నాడు.

కాని రెడ్డి అక్కడ ... ఆలోకంలో లేడు. అతనిచర్మం క్రింద—రాజు మహావాగ్ధోరణితో, రాజు చరిత్రదర్శనతో, రాజు విజ్ఞానప్రవంతితో వేగంగా రక్తం పారాడినది. కటకంనుండి దక్షిణాదిదాకా తెలుగుజెండానిలిపిన, కాంతితో సుభిక్షంతో, సర్వపాలన సాగించిన పురాతనవీరుల రక్తం ఆ నాళాలనుండిఉబికింది. ఒకశరీరంనుండి మరొకశరీరానికి విద్యుత్ వేగంతో ఆ ఆవేశం ఏకవాహినిగా పారింది.

రాజు అన్నాడు—మళ్ళీ.

"అందుకు కత్తిగట్టలేం యిప్పుడు. చీలి చెదిరివున్న తెలుగుజాతి ఒకరాష్ట్రం కిందికి తప్పక వస్తుంది. దానితో మన నందికొండ, మన సిద్ధేశ్వరం, మనరామపాదసాగరమూ వస్తాయి. తెలుగునాడంతా దీపావళిరాత్రివలె వెలిగే రోజులు. ఈ కరువునూ, దారిద్ర్యాన్నీ, నిరాశను ఎరగని రోజులు."

ప్రతాపరెడ్డి రాజును తన కౌగిలినుండి విడిచాడు. చీకటిలోనే రాజు వెలుగుతూన్న కళ్ళవర్చస్సు చూశాడు. తనకు తెలియని విషయాలు అంత సులభంగా, గ్రాహ్యమయ్యేట్లుగా ఆధోరణి.

"నిజంగా—?"

"అవును. యిందులో అబద్ధమేముంది? మూడుకోట్లమందిమి మనమనుకొంటే కాని శుభకార్య మేముంది?" ఈ ఒక్క వాక్యం రాజు మహోద్వేగితలై అన్నాడు.

"ఎప్పుడు?" ప్రతాపరెడ్డికి తెలియకనే ఈ ప్రశ్న బయటికి వచ్చింది.

"అవును...అదే ప్రశ్న. నావంటి యువకులు చాలామంది చూడాలేనా?" రాజు వదనం తిరిగి కాంతిమయమై పోయింది.

"వద్దు...వద్దు...నువ్వు...మీరు...చచ్చిపోగా మళ్ళీ మిగిలేవి యీ రాళ్ళూ రప్పలే. వద్దు. నువ్వులేనిది ఏదీవద్దు" అని ఆత్రుతతో, ఆందోళనతో, రెడ్డి ఆ అసామాన్య యువకుడిచేతిని తిరిగి పట్టుకొన్నాడు.

ఈమాటు మళ్లీ ఆ ఆత్రుతను, భయాన్ని చూచి చిట్టిరెడ్డి నవ్వి—"నువ్వన్నంతమాత్రాన రాజు బతుకుతాడనుకొన్నావా? ఇంత తెలివిగలవాడు లోకంమీద చాలాకాలం నిలవలేడు" అన్నాడు కొంత చిలిపిగా, కొంత అమాయకంగా.

అజ్ఞాతమైన విషాదం ఆ చీకటిని ఆవరించి వుంది. ఆ మాటలు శూలాలుగా ప్రతాపరెడ్డి ఆత్మను గాయపరిచినవి. "ఛీ, ఛీ, ఏం మాటలు?" అనిమాత్రం కష్టంతో అనగలిగాడు.

తిరునాళకువెళ్ళి జనం తోపుడులో, కోమట్ల పాత నూనె మిఠాయి వాసనలో, అసహాయస్త్రీలూ, పురుషులూ, నిజమైన భక్తులూ, దసరాబుల్లోళ్ళు ఏ మోసాలకో లోబడి దిగాలుగా తిరిగిపోయే ప్రయాణమనుకొన్న — యీ హంపీయాత్ర, తన ఆత్మ విశ్వవిద్యాలయపరీక్షయిపోయింది. సన్నని, కళ్ళజోడు యువక ఆచార్యుడు రాజు—తనకు బిరుదపట్టాన్ని యిచ్చాడు. హోస్పెటకు ఆరాత్రి ముగ్గురూ నడిచి హోటలు చేరుకొన్నారు. కాని ప్రతాపరెడ్డిని మైకం వదలలేదు. ముగ్గురూ దిగులుతో, బరువుతో ఎంగిలిచేశామనిపించారు.

మర్నాడు రాజు నేరుగా కడపకు వెళ్ళాడు.

"మీరు చిట్టికి అంత డబ్బు పంప నవసరం లేదు. నాకు తెలుసు. మీనోరు నాలికకట్టుకొని చిట్టికి యిస్తున్నారు. వాడు అతిఖర్చుదారు"

అన్నాడు రాజు బస్సులోకూర్చొని. దిగులుతో, పిచ్చివాడై ప్రతాపరెడ్డి ఆ కొంగడాను చూశాడు.

"వద్దు. దిగులుపడవద్దు. మనమింకాచాలాచూడాలిచెయ్యాలి. ధరణికోట, నాగార్జునకొండ, ఓరుగల్లు, కొండవీడు-చాలావున్నవి. మళ్లీ కలుద్దాం. మన పొలాలు చవిటిలో బంగారం పండే రోజులు రావాలిగదా మరి? వస్తయ్! వస్తయ్. ఈ దిబ్బలమీద జీవం వరుస్తుంది మళ్ళీ. చూస్తారుగా...చూస్తారుగా!"

మావూరు రమ్మని చాలా బలవంతం చేశాడు రెడ్డి. కాదు, మీటింగులు అన్నాది ఆ దివ్యజ్యోతి.

3

రైలులో చిట్టిరెడ్డి రాజు చరిత్ర చెబుతుండగా ఖిన్నుడై విన్నాడు ప్రతాపరెడ్డి.

"వాడి మనస్సు అతికోమలం. ఎక్కడున్నా అన్యాయమంటే సహించలేడు. అందరి బరువులూ తననెత్తినవేసుకొంటాడు. బలవంతుల, దుర్మార్గులశత్రుత్వం నిర్భయంగా కొనుక్కున్నాడు. ఆస్తిపాస్తులు అన్నీ పోయినవి. ఆరోగ్యం మంచిది గాదు. చదువు కుంటినడకతో సాగుతున్నది. వాణ్ణిచూస్తే నాకుగూడా దిగులే నాన్నా! ఏం చెయ్యను? వాడికివ్వవలసిన అమ్మాయిని, పేదవాడని

యివ్వక చేరచోట యిచ్చేశారు. ఆ సంగతి ఎవరికీ చెప్పకు. దిగులతో కుళ్ళిపోతున్నాడు. మనం ఏదైనా డబ్బు సహాయం చేస్తే వచ్చేయేడుకుగూడా వాడి చదువు గట్టెక్కుతుందేమో!"

ప్రతాపరెడ్డికి, యీ సూర్యరశ్మిలో వెలుగుతోన్న ప్రపంచపు అత్యాచారం నగ్నంగా కనబడ్డది. రాజు, ఆ దివ్యజ్యోతి, ఆ బాలయోగి, ఆ విప్లవమూర్తి, ఆ మహాత్మ — పేదకి చదువు ఆగిపోతుందా? అందరిభవిష్యత్తుకోసం కలలు సాధిస్తూన్న యీ యువకుడికా శత్రువులు! ప్రతాపరెడ్డి ఆలోచించినకొద్దీ విషాదమూర్తి కాసాగాడు.

నీడవలె కన్పించింది జీవితం. తెల్లనీడ యీ పగలు. కనబడని నల్లనీడరేయి. యీ నీడలకు రాజువంటి సుందరమైన వస్తువెందుకు? వస్తువునువీడి, నీడనంటి మాసాలు దువ్వుకొని లోకం కూర్చొని సంపెంగనూనె రాచుకొంటోంది. ప్రతాపరెడ్డి ఆలోచనలలో రాత్రి, మృత్యువూ, నిశ్శబ్దత, నిరాశయతి — రాజుచుట్టూ నగ్న నృత్యం చేస్తున్నట్లు కన్పించినవి. తన భయంలో కుంగిపోయింది అతనిలోని ఔన్నత్యం. కొడుకువంక చూచాడు. రాజును తన రెండవబిడ్డగా చూచాడు. ఆ కొడుకు జ్వాలనుండే తన కొడుకు వెలుగుతున్నాడని తెలుసుకొన్నాడు. హంపినుండి వచ్చినతర్వాత అన్నమ్మతో తగాదాలు జాస్తిఅయినవి. పూనిన భక్తుడివలె ప్రతాపరెడ్డి దేనినీ అంటీ అంటకుండా, ఏ విషయంలో జోక్యం కలుగజేసుకోకుండా తిరగసాగాడు. దానితో అన్నమ్మ మరీ మండిపోయేది.

ఇంతలోనే సహకారసంఘంనుంచి తెచ్చిన బాకీకి సమన్లు వచ్చినవి. బాకీ చెల్లింపులు వాయిదా వయ్యామని కోరుతూ కాయితాలు రాశాడు చిట్టిరెడ్డి. కాని సంఘం చీనితోటను వేలంకు పెట్టించింది. మొదటలో ప్రతాపరెడ్డి పట్టించుకోక, ఆలస్యంగా యింటికి రా మొదలుపెట్టాడు. ఇంట్లో తిండిగింజలుగూడా తరిగిపోయినవని తెలుసుకొనిగూడా కన్నెత్తి చూడలేదు. కాని చిట్టి బలవంతంతో యిద్దరూ సహకార సంఘ సెక్రటరీవద్దకు పయనం గట్టారు.

మిట్టమధ్యాన్నానికిగాని పట్నం చేరుకోలేక పోయారు. ఊర్చికొట్టే ఎండల్లో, నీడలేని రోడ్లమీద, చచ్చినపిట్టల్ని చూస్తూ చేరారు. సెక్రటరీ లేడు. గుమాస్తా వున్నాడు. వేళగాదని నసిగి, దాస్యంలో, దరిద్రగర్భంలో ఆత్మనూ, గౌరవాన్ని లెక్కచెయ్యని ముసలి గుమాస్తా — అర్థం అయ్యే భాషలో "ఏమిస్తావయ్యా? నీపని అవుతుందిలే" అన్నాడు.

ప్రతాపరెడ్డి చిట్టివంక చెమట తుడుచుకుంటూ చూశాడు.

చిట్టి వేళ్ళతో రూపాయలసంజ్ఞచేసి "లంచం" అన్నాడు.

ప్రతాపరెడ్డి చేతులు ముఖంమీదినించి జారిపోయినవి. మేతలేక ఎత్తుబడ్డ పుల్లన్నను, డబ్బులేక చదువాపిన రాజును, రేపు తిరిగి కాలేజిలో చేరలేనని నిరాశచేసుకొన్న తన చిట్టినీ — కళ్ళముందుకు ప్రయత్నించకుండానే తెచ్చుకున్నాడు. కొత్త ఆత్మ, కొత్త అందం లోకానికి వస్తయ్యని రాజు చెప్పిన భవిష్యత్తు సౌందర్యం, యీ నల్లని హృదయపు ముసలి దరిద్రనారాయణుడి వర్తమానం ముందు ఎంత అసంభవంగా కన్పించింది! ఉద్రేకిస్తూ కొట్టటానికి చెయ్యెత్తాడు. చిట్టి ఒక్కక్షణంలో అడ్డుపడ్డాడు.

* * * *

వేసంగి సెలవలు అయిపోతూండగానే చిట్టి తండ్రితో అన్నాడు—"పోస్టలుకు దరఖాస్తు పెట్టుకోవాలి. జీతాలు, ఫస్టుక్లాసు మూడొందల దాకా యీయేట్లుగా వుంది."

రెడ్డి కొడుకును కన్నార్పకుండా చూచి—

"మరి రాజుమాట"

"అందుకనే..."

మళ్ళీ యిద్దరూ మాట్లాడుకోలేదు. రాత్రి ప్రతాపరెడ్డి చాలాసేటిదాకా మేలుకొనే వున్నాడు. సందుకాయ పెట్టెలో, అన్నమ్మ పాతకాసుల కంటె వున్నది. బోటుకంటె ఈ ధరల్లో నాలుగయిదు వందలకన్నా ఎక్కువ పలకదు.

ఉదయం వాడావిడిగా కొడుకును ప్రయాణం చేయించాడు. ఆరోజు జొన్నలు తెచ్చిగాని అన్నమ్మ తిండిపెట్టదు. పెట్టెలో చిట్టిగుడ్డల కింద రాత్రి తీసినకంటె దాస్తూ — "ఇదొక్కటే వున్నది. యిద్దరూ చేరండి. జాగ్రత్తగా వుండండి" అని అతడి ముఖం చూడకనే పలికాడు. చిట్టి వెళ్ళిపోయాడు. మూడవరోజుకు అన్నమ్మ దొంగతనం కనిపెట్టి తిట్టిపోయ సాగింది. లక్ష్మి నడిచిపోయిందని వాపోయింది. శాపనార్థాలు పెట్టింది. మెటికెలు విరిచి, అఘాయిత్యంచేసి జుట్టు పీక్కున్నది. రెడ్డియింట్లో కాలు పెట్టకనే అడాపెడా పావిట్లో తిరిగాడు.

పుల్లన్న మేతసంగతి మిగిలింది. పెదరెడ్డి గారింటికి వెళ్ళి చూచాడు. ఎవరూ కనిపించలేదు. కన్పించినతర్వాత, తన జీవితంలో మొదటిసారి బిచ్చమెట్లా ఎత్తాలో తెలియక తిరిగివచ్చాడు. అన్నమ్మ రాగుల సంకటిపెట్టి ఆవలకు వెళ్ళింది ఆరోజున. మాలపల్లి, మాదిగపల్లి, గొల్లపేట కుమ్మరివీధి—అంతా నిర్మానుష్యమైపోయింది.

అడివినుంచి చింతగింజలూ, ఈతిగింజలూ తెచ్చుకుని ఆ పిండితో అంబలి తాగిన యేతివాళ్ళ ముసలమ్మల కిద్దరకూ కలరా తగిలి, ఆ సాయంత్రమే చచ్చిపోయారు. ప్రతాపరెడ్డి పోయి, శవదహనానికి సహాయపడ్డాడు. కరువు అప్పు లిస్తారని తాసీల్దారు రాగా, అందరితోపాటు తనూ అర్జీపెట్టాడు. అందరితోపాటు తనూ తాలూకా చుట్టూ తిరిగివచ్చాడు. మఠం స్వాములవార్లువచ్చి గంజి కేంద్రం తెరిచారు మరునాడు పూర్వం. పంచినవాళ్ళకు— పల్చని గంజిపంచగా—యింకా రెండొందల ముసలి, పసిబిడ్డ కూలినాలి జనం మిగిలిపోయింది. వారంరోజుల్లో యీ గంజి కేంద్రం ఎత్తివేశారు. పంచాయితీ కోర్టు ప్రెసిడెంటు—రంగనాయకులు రెడ్డి కలెక్టరును తెచ్చిచూపి, కొత్త గంజికేంద్రం తెరిపించాడు. ఈ కేంద్రానికి రంగనాయకులు రెడ్డి గుమాస్తా—వీరబ్రహ్మం పెద్ద. వీరబ్రహ్మం రోజుకు అయిదారుసేర్ల జొన్నలూ బియ్యమూ కాజేసి మిగతా భాండీలో యింత వుప్పూ అన్ని పుల్లిపాయిలూ వేసి, చుట్టుపక్కల పల్లెలనుండి అయిదారుమైళ్ళు నడిచి వచ్చిన అనాథలకు వేడినీళ్ళు వడ్డించసాగాడు. లక్క రెడ్డిపల్లె

నుంచి వచ్చిన, గోతాం ముక్కల చెప్పుల ముసలివాడు వడదెబ్బ తిని కేంద్రం ముందే చచ్చిపోయాడు.

అక్కడికి మూడుకోసులదూరంలో కరువు రోడ్డుపనులు సాగుతున్నవి. ఎవరికీ చెప్పకుండాపోయి, ప్రతాపరెడ్డి రోడ్డు కూలిపనికి చేరాడు. అక్కడా యింతే. యిదే అన్యాయం. యిదే రాక్షసత్వం. సాయిబు కంట్రాక్టరు. ఏరోజు కూలీ ఆ సాయంత్రానికి యిస్తారన్న ఆశతో ప్రతాపరెడ్డి వెళ్ళాడు. కాని బట్వాడా జరగలేదు. అదేమని అడిగితే, సాయిబు కడపనించి దిగుమతిచేసిన రౌడీలు హరిజన స్త్రీలను చావ మోదసాగారు. ప్రతాపరెడ్డి వళ్ళు పెద్ద గడ్డపలుగుచూపి అడ్డునుంచొన్నాడు. మర్నాడు ఆ పని గూడా పోయింది. కాని అక్కడ కోమటి దళారిగుంపు, ఇంకొక రెడ్లదళారి గుంపు వున్నది. కడుపు కాలినవాళ్ళు ఎంతకైనా లొంగి వస్తారని ఆ గుంపు రూపాయికి వేవడ్డీతో, ఆ అన్నార్తులకు అప్పులుపెట్టి, ఆకాశపు ధరలకు మట్టిగలిపిన జొన్నలమ్ముతున్నారు. ఈ కంట్రాక్టర్లు, దళారి గుంపు అంతా ఒకటేనని ప్రతాపరెడ్డికి తెలిసిపోయింది.

ఉదయ తేజస్సుతో లోకం స్నానం చేస్తున్నదనీ, మహోదయం వుదయించనున్నదనీ రాజు హంపిలో చీకటిరాత్రి చెప్పిన మాటల్లో ఎప్పటి సత్యంవున్నదో కాని యీ వాతావరణంలో విషమే గాలిగా వీస్తున్నది. పరచుకొని రెక్కలతో మృత్యువు దిక్కులను కప్పివేస్తున్నది. ఈ విషపూరిత ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసాల బరువుతో తనుగూడా మృత్యువును సమీపిస్తున్నట్లనిపించింది. ఈ ఆత్మలేని, రాజు భావాలులేని లోకంకన్నా, మృత్యువూ, దాని తర్వాత ఏలోకమైనా వుంటే ఆ లోకపు చల్లదనమూ, శాంతీ, దాని ఆలోచనా ఎంతో ముదావహంగా వుంది. ఆకలినుండి, అన్యాయంనుండి మానవజాతికి విముక్తిలేదని ప్రతాపరెడ్డి యింటికి తిరిగివచ్చాడు. నిస్సహాయులైన తనతోటి వాళ్ళలో గూడా కారణమూ, ఆత్మ, రక్తమూ కన్పించలేదు ప్రతాపరెడ్డికి. ఈ మహా సుగుణాలు వున్న రాజూ చిట్టి—ఏమవుతున్నారు?

ఆరోజున చిట్టినుండి జాబువచ్చింది. కొత్తగా పెట్టిన పోష్టాఫీసులోనే దాన్ని చదివించాడు. "రాజుకు జ్వరంగా వుంది, నిన్ను చూడాలని అంటున్నాడు. వెంటనే బయలుదేరి రావలెను—చిట్టి," యింతే. ఈ నాలుగు ముక్కలే. నిల్చొన్నపాటునే బయలుదేరాడు. నడిచి నడిచి, ఆకలితో, దాహంతో, దిగులుతో, జీవచ్ఛవమై రాత్రి పదిగంటలకు కడప చేరాడు.

చిట్టితోపాటు రాజు హాస్టల్లోలేడు. వేరేగది తీసుకొని దుమ్మూ, ఈగలూ ముసురుతూన్న బజారులో వున్నాడు. రాజుకు జ్వరం పేలిపోతున్నది. కాని మాటలధోరణి అట్లాగే వున్నది.

"జన్మభూమి—" అన్నాడు—రాజు.

లోతుకు పోయిన కళ్ళతో ప్రతాపరెడ్డి రోగిని తిలకించాడు.

"జన్మభూమి. కరువు గడ్డకావొచ్చు. ఎడారి యిసుకతిప్ప కావొచ్చు. బీడు, కంచె, వరద, చవిటిదిబ్బ కావొచ్చు. కాని మనల్ని కన్నతల్లి. తల్లిని మనం ప్రేమించకపోతే, మరెవరికి వాత్సల్యం. మన ప్రేమ చివరికి హంపీ శిథిలాలై, రుద్రభూమియై దక్కుతుందేమో. దక్కవచ్చు. కాని ఆ శిథిలాలనుండి కొత్త సౌందర్యంతో తల్లి ప్రకృతి నిలుస్తుంది. ఆ శిథిలాల శవతాండవం నుండి నవ్వుతూ, చేతులు చాచుతూ మన బిడ్డల్ని సాకుతుంది. రాబోయే సంతానానికై యీనాటి శిథిలాల్లో త్యాగం తప్పదు. అందుకు మిమ్మల్ని పిలిపించాను." రాజు కళ్ళు అగ్నివలె మండేవి మరింత ప్రస్ఫుటంగా మారినవి.

ప్రతాపరెడ్డి ఆ మాటల భయంకర సత్యానికి వణికిపోయాడు. మృత్యువునూ, దాని తర్వాతి శాంతినీ వాంఛించిన వాడు—యీతని రాయల పుర శిథిలాల్లో నివసించ మరలాడు.

"రాను—రాను—అక్కడే వుంటాను. చిట్టి అందరమూ యిక్కడే వుందామని అన్నాడు. కాని రాను. అక్కడే, ఆ మిత్తి చావుకు నేను ఎదురుపోయి ఎదురుచూస్తాను."

"అవును, మృత్యువుగూడా చస్తుంది. అది శాశ్వతంగాదు. ఈ గడ్డ, దానిని నమ్మినవాళ్లూ—యివే శాశ్వతమైనవి. ఈమాటు వచ్చినప్పుడు చెప్పగలను." రాజు కళ్ళు మూసుకొన్నాడు—అలసిపోయి.

సాయంత్రం డాక్టరువచ్చి — "సన్నిపాతం. ఆస్పత్రిలో చేర్చాలి. యిక్కడి దిక్కుమాలే ఆసుపాళ్ళుగూడా లేరాయెను" అని విసుగుపడ్డాడు.

రాజు డాక్టరుముందే పెద్దగా నవ్వసాగాడు. ఆ [illegible] గూడు పైకి ఎగిరి పక్కమీద తూలిపడ్డది.

"ఎవరి ధర్మం—అది లోకానికి మేలుకూర్చేదైనప్పుడు వాళ్ళ ప్రాణానికి తెగించయినా నిర్వహించాలి. మన స్త్రీలు అగ్నిగుండాల్లో, పమిటె చేజిక్కించుకో జూచిన శత్రువుల కందకుండా, ఎందుకు దూకారు? తమ జన్మభూమి, తమ జన్మహక్కు, తమ అనంతాత్మ—అవి మరిచిపోకనే. వాటి నీడన, వాటి అవ్యాజ ప్రకృతిలో పెరిగి మరిచిపోతారా? పోరు. పోలేదు. పిచ్చిముండా కొడుకు. కైఫాయిసని వట్టి బెదిరింపు. అందుకని నా ఆత్మను చంపుకోనా?"

ప్రతాపరెడ్డి తన మురికితెలుపు కళ్ళ కడ్డం పెట్టుకొన్నాడు.

చిట్టి వచ్చి తండ్రిని అటుపిలిచి — "బదకడని డాక్టరు చెప్పాడు. సంధిమాటలుట" అన్నాడు. నమ్మలేక రెడ్డి కొడుకు వంక బరువుగా చూచాడు.

"డాక్టరుకు డబ్బు యివ్వలేకపోయాం. అందువల్లగూడా కొంత రాద్ధాంతం చేస్తున్నాడు." అని చిట్టి ముగించాడు. చిట్టి తండ్రి కళ్లను సూటిగా చూడలేకపోయాడు.

ఆరాత్రల్లా నడిచి, తెల్లవారుఝాముకు రెడ్డియిల్లు చేరాడు. ఈలోకంనుండి సూర్యుడు అస్తమించనున్నాడు - ఈరేయికే గాదు. శాశ్వతంగా. మరి తిరిగి దర్శనమివ్వకుండా. చెట్లనూ, పూలను, పిల్లల బోసినోళ్ళనూ తిరిగి నవ్వించకుండా. భవిష్యత్తును వెన్నెల చల్లదనంలాగా చూపినరాజు, తనచిట్టి ప్రాణ చెలికాడు, తన గురు

ఉత్తముడు, తనబిడ్డ, ఈ లోకపు ఆత్మ, తన ఆత్మను అగ్ని చచ్చి పోనున్నాడు. అయితే తానెందుకు తిరిగి వచ్చాడు. డబ్బుకోసమా? ఈ లోకానికి ఆవిషాదప్రవక్త అవసరం లేదుగదా? ఈ విషవాతావరణానికి ఆ స్వేచ్ఛ మలయవాయువు అవసరం లేవుగదా? అంతా రాజు మృత్యువు కెదురు చూస్తున్నట్లుగా వుంది. రాజు చచ్చి పోయింతర్వాతే యీ కరువు మాయమై, యీ చెట్లు వికసించి, యీ చెరువులు నిండి, యీ లోకం కలకలమని నవ్వుతుందేమో. ఆ చావుకే యీ ప్రకృతి విలపిస్తున్నదేమో. కాళీ వరం పొందిన కాళిదాసు మనస్సువలె రాజు సన్నిధినుండి తిరిగి వచ్చిన ప్రతాపరెడ్డి మనస్సు ఆలోచనలతో, దుఃఖంతో నిండిపోయింది. ఎవరిస్తారు డబ్బు? ఎక్కడున్నది డబ్బు? దళారిగుంపులచేతుల్లో, నరరూప రాక్షసులపెట్టెల్లో మూల్గే డబ్బు? రాయలసీమపంటలను మోసుకు వెళ్ళిన షావుకార్ల యినుపపెట్టెల అంతర్భాగాల్లోనా? మృత్యువు తప్పదు. అవును, అన్నాడుగూడా నే? ఆ శిధిలాల శివతాండవం తర్వాతగాని, యీ విలయలోక నృత్యగీతికతర్వాతగాని — జీవన దేవి చిరునవ్వు నవ్వదని. ఎవరికో బలిఅయిపోయే రాజు త్యాగంలో అర్థం ఏమిటి? ప్రవక్తా? బుద్ధుడా? క్రిష్ణుడా? క్రీస్తా? ఎవరీరాజు? ఆశనూ నిరాశనూ సమపాళ్ళలో తాగి తనకు అంటవన్నట్లుగా, నిష్కర్మం పాలించు, నా మృత్యువు నాపలేవు. ఈ మృత్యువుకు గూడా మృత్యువున్నదని వుపదేశించినరాజు? కలనూ నిజాన్ని విభజించగలిగిన రాజుకు తన మృత్యువు సంగతి తెలియదా?

ఆరోజు వూళ్ళోకి కడపనించి ముసలి ఆవుల్ని, ముసలి ఎద్దుల్ని కొంటున్న కసాయివాళ్లు వచ్చారు. పుల్లన్న నమ్మితే ఒక ముప్పైరూపాయిలన్నా రాకపోవు. ఈ ముప్పైతో రాజు ప్రాణం నిలవవచ్చు. అప్పుడు సూర్యు డస్తమించడుగదా!

కాని రాజు జన్మభూమి బిడ్డల్ని నమ్మమన్నాడు. భూమిని నమ్మినవాళ్ళకు నాశనం లేదన్నాడు. తనతల్లి గడ్డనుదున్ని, తన గాదెలు నింపి, తనదాహాన్ని తీర్చిన పుల్లన్నను తను నాశం చేయటమా ? హుస్సేనాలీ వచ్చి ముప్పై అయిదు యిస్తానన్నాడు. జమాల్ నలభైదాకా పోయాడు. ఈ బేరం సంగతి ఆలకించి అన్నమ్మవచ్చి ఛెళ ఛెళమని తిట్టిపోసింది. "మీ శిరసులు మండా. మీ జిమ్మలు పీక్కుపోనూ" అని కసాయి సాయిబుల్ని, ప్రతాపరెడ్డినీ కలిపి దీవించింది.

ప్రతాపరెడ్డికి భయం వేసింది. మర్నాడుగూడా సాయిబులు వచ్చారు. మూడోనాడు రహస్యంగా కబురు చేశారు. ఆనాడే, రాజు ఆశలేదనీ, చాలా బరువుగా వుందనీ చిట్టినుండి జవాబు వచ్చింది. కాని ప్రతాపరెడ్డికి నమ్మకం కుదరలేదు. రాజు చచ్చి పోవటం? కల్ల. కల్ల. లోకంలో ఆత్మే నశించిపోతుంది. ఆ భగవంతుడి పరిపాలనే అంతమైపోతుందేమో. రాజుకు చావు లేదు. రాజు ప్రవక్త. ఆ స్వప్నదర్శి, ఈ పాపభూయిష్టలోకానికి వెలుగు చూపి, ఆత్మలనుద్ధరించేందుకు వచ్చాడు. ఎవరికి చావు? మృత్యువుకేగాని రాజుకు గాదు.

కాని వుత్తరం తీసుకెళ్ళి తిరిగి వంతులుగారి కొడుకుచేత చదివించుకొన్నాడు. నిజం. ఆమాటలే. ఆశలు లేవు. చూడాలని వుంటేరా. ఆరాత్రి తెల్లవారలేదు. ఇక సూర్యుడుదయించడేమో! ప్రతాపరెడ్డి చిన్ననాటి దిగులుతో ముడుచుకొని, ఆకలి డొక్కలతో వసారాలో వుత్తరీయం పరచుకొని పడుకొన్నాడు.

మరునాడు — కడప కసాయి సాయిబులు కొన్న ఆవుల్ని, ఎద్దుల్ని తోలుకెళ్తున్నారు. రాజు కింకా నూకలు వున్నవి. లేకపోతే యీపాటికి మృత్యువు మింగేసి వుండేది. తినుపళ్ళ బతికించాలి. ఆవేశంతో గొడ్లసావిడిలోకిపరిగెత్తి, పుల్లన్న మెడపలుపు విప్పి, జమాలుద్దీన్ మందలోకి తోలాడు — ఒక్కక్షణంలో. జమాల్ నోట్లు లెక్కపెట్టి అయిదు తక్కువగాయిచ్చాడు. ప్రతాపరెడ్డి బేరమాడలేదు. వుత్తరీయంకోసం వెతుకుతూ యింట్లోకి వచ్చాడు. కనబడలేదు. అక్కడా యిక్కడా వెతికాడు. వుత్తరమేమైనా వచ్చిందేమోనని పోస్టాఫీసుకు వెళ్ళాడు. యింకా జవాను రాలేదు. కూచొన్నాడు. ఇక నిలవలేక బస్సురోడ్డుకని అడ్డంపడి పరుగెత్తసాగాడు. దుర్గవలె అన్నమ్మ ఎదురు వచ్చింది. ఏడుస్తూ, లోతుకుపోయిన కరువు బుగ్గల్లో — అన్నమ్మ, ముఖాన మాపలాగా పెద్దకుంకుమబొట్టుతో, ఆదిదేవతరూపువలె అన్నమ్మ. ప్రతాపరెడ్డి చటుక్కున ఆగిపోయాడు.

రాజు ఏమని చెప్పాడు? తన వుపదేశంలో పృధ్వీపుత్రులను నాశనం చెయ్యొద్దనిగాదా ? అన్నమ్మ ఎవరు ? పృధ్వీపుత్రి. పుల్లన్న ? పృధ్వీపుత్రుడు ? తనకు రాజుమాటపై గౌరవంలేదా? చేతులు జోడించి అన్నమ్మకు నమస్కరించాడు. రాజు వర్ణించిన హిందూ క్షత్రియవనితలూ, వాళ్ల ఆత్మబలిదానం తన కట్టెదుట నిలిచినై.

*

"పుల్లన్నను తిరిగి తెస్తాను. ఈ పాపిష్టి డబ్బు నాకువద్దు. పుల్లన్నను తెస్తాను. రాజు చావడు. రాజుకు చావులేదు. లేదు. లేదు..." అని గొంతువిప్పి అరుస్తూ ప్రతాపరెడ్డి అన్నమ్మను తప్పించుకొని రోడ్డుమీది కెక్కాడు.

అప్పటికే మందలు పొలిమేరలు దాటినవి. వగర్చుతూ మంద కెదురు బోయాడు ప్రతాపరెడ్డి.

"నా పుల్లన్నను నా కియ్యండి. నా పుల్లన్న నాకు కావాలి. యిదిగో మీ డబ్బు."

జమాల్ మృగశరీరం మీది తల ఒరుపుగా తిరిగింది. "అరే, బెంబోల్ మొగం! హెవఖ్ఖ యిచ్చావ్ ఖే పుల్లన్నా, ఎల్లన్నా. జావ్ జావ్" అన్నాడు తెలుగు భాషను చంపుతూ.

ప్రతాపరెడ్డిలో తెలుగు వీరుల రక్తం యింకిపోలేదు, ఖిల్లాలు, బురుజులు కట్టిన వీరరక్తం, వెనుజూపి ఎరగని వుడుకు రక్తం, సామ్రాజ్యాలూ, విజయయాత్రలూ కదిపి, నడిపిన చైతన్య రక్తం—రెడ్డిలో నాళనాళాన్ని వుబుకెత్తించింది.

"ఆగరా, వెధవ !—పుల్లన్నా...అహా...హా...ఉవ...య్యా...య్యా..." అని పుల్లన్న భాషలో మాట్లాడాడు. డొక్కలెండి, నెమరుకుగూడా దవడలు కదలని పిచ్చిపుల్లన్న, నీళ్ళుగారి పుసి గట్టిన కళ్ళతో యజమాని వంకచూచి, నుగ్గుపట్టి ఒక్క చెంగణంతో మందనుండి తప్పించుకొని, ప్రతాపరెడ్డి పక్కకువచ్చి, తలవూపింది. రెడ్డి పుల్లన్న పక్కల్ని తడిమి, తట్టాడు.

జమాల్ బాడ్లో కత్తిడిసి ప్రతాపరెడ్డిమీద కలియబడ్డాడు. తప్పి పోటలోవున్న రెడ్డి ఆవేశం ముందు యీ రాక్షస ప్రకృతి తట్టుకోలేదు. జమాల్ కత్తితో లాక్కొని, వాడి కణతమీద బలంగా పొడిచాడు. గాని వెనక పొంచివున్న హుస్సేనాలిని చూడలేదు. ప్రతాపరెడ్డి ముద్దగా కూలిపోయాడు.

పుల్లన్న హంతకుణ్ణి నిటారుగా చూచింది. వాడు వెను తిప్పగానే కొమ్ములు గిటించి, డొక్కల్లో పొడిచి ఎత్తి కుదవేసి, దుమ్ములో పొర్లించింది. అరచి చచ్చిపోయాడు. ప్రతాపరెడ్డి హంతకుడు. మంద చెల్లాచెదరై పోయింది.

పుల్లన్న ఆలస్యం చెయ్యలేదు. ముక్కుతో యజమానిని ఒక్క వాసన జూసింది. ప్రాణంలేదు. ఆ కత్తెను కొమ్ములతో శిరసుమీది కెక్కించుకొన్నది. ఇంటిదారి బట్టింది. అరుబయట అన్నమ్మ వేచివున్నది.

భర్త శవాన్ని చూచింది. పుల్లన్న చిప్పనిమిరి ముద్దెట్టుకొన్నది. తన పమిటె చెరుగుచించి ప్రతాపరెడ్డి గాయాలకు అడ్డు పెట్టింది. ఆ రక్తం తీసి తన నొసలిమధ్య బొట్టుపెట్టుకొన్నది.

పావటిలో నే చితిపేర్చి ప్రతాపరెడ్డిని దానిమీద పరుండ బెట్టింది. చితి ముట్టించి చేతులు జోడించి నించొన్నది. పుల్లన్న తల ఆడించింది బ్రతిమిలాడుతూ—వద్దువద్దని. పుల్లన్నను చరిచి బయటికి పొమ్మన్నది అన్నమ్మ. చితి ముట్టించి, అన్నమ్మ అందు మీదికెక్కి ప్రతాపరెడ్డిని కౌగిలించుకొన్నది. మంటలుచూచి, వూరివాళ్ళు పరుగు పరుగున వచ్చారు. కాని అప్పటికే చితి చిట చిట పట పట మని పేలుతున్నది.

* * * *

ఆ రాత్రి రాజు చనిపోయాడు. చనిపోయేముందు మళ్ళి పాత కళ వచ్చింది. ఆ ముఖంలోకి—"చిట్టి. యింటికిపో. అమ్మ వీరకుంకుమ ధరించి నిన్ను పిల్చింది" అన్నాడు.

లినోకట్ చిత్రము. శ్రీ వే. రాధాకృష్ణ.

చైనా చిత్రకళ

శ్రీ వరదా వెంకటరత్నము

సు, రోము మొదలగు పశ్చిమదేశాలు, హిందూదేశము, ఈజిప్టు పారసీకము మొదలైన ప్రాగ్దేశాలు అనాదినుండి సంస్కృతికి, విజ్ఞానానికి పేరుపడ్డ దేశాలు. ఈ ప్రాగ్దేశాలతోపాటు చైనాదేశముకూడ ఈ రెంటికి పేరుగన్న దేశము. ఈ దేశాల విజ్ఞానానికి ప్రమాణము ఈ దేశీయులు సాగు చేయుచువచ్చిన కళలే. ఆయా దేశాల వాతావరణమునుబట్టి, ప్రజల ఆచారవ్యవహారములనుబట్టి, వివిధ తరహాలలో ఆయా దేశపు కళలు రూపొందుతూ వచ్చాయి. భావప్రకటనలో రచనారీతులు వేరైనా, ఆశయాలు మాత్రము సత్యనిరూపణలే గదా!...

చైనాదేశపు విజ్ఞానము సుమారు 4000 ల సంవత్సరముల నాటిది. చైనాదేశస్థులు అనాదినుండి కళాప్రియులు. అందువల్ల ముఖ్యముగ చిత్రకళను చక్కగ కృషిచేసి చాలఉన్నత స్థాయికి తీసుకురాగలిగారు. వీరు కళలను ఒక ప్రియమిత్రుని చూచునట్లు చూస్తారు. వీరే జపానుదేశానికి కళాభిక్ష పెట్టినారు. వీరి కళా ప్రభావము జావా, సయాం, బర్మా, హిందూదేశాలకుకూడ కొంత వరకు ప్రాకినది.

చైనా కళ చైనీయుల అనాది శిల్పముతో ప్రారంభమైందని చెపుతారు. చిత్రకళ వారిలిపినుండి రూపొందినదని కొందరు చెపుతారు. ఎందుకంటె చైనాలిపిలో ప్రతీ అక్షరము పెక్కు చిన్న చిన్న విషయాలతోకూడి ఒక చిత్రమువలె వుంటుంది. ఇది వస్తువుల ఆకృతుల స్వరశబ్దములనుండి క్రమముగా రూపము దాల్చిందని మరికొందరి నమ్మకం. మతగురువు ఎన్లో ఎంపెరరు, షైహువాంగ్ కనిపెట్టాడనికూడ ప్రతీతికలదు. ఏది ఎట్లున్నా చైనావారు చక్కని దస్తూరిని చిత్రకళగా భావిస్తారు పూర్వమునుండి.

చాలమంది చైనా ప్రభువులు గొప్ప చిత్రకారులు. వారిలో లియాంగు కుటుంబానికి (503—557 ఎ. డి.) చెందిన అన్‌టి ప్రభువు ముఖ్యుడు. సంగ్, యువాన్, మింగ్ రాజ కుటుంబాలు చిత్రకళను పోషించి, గొప్ప చిత్రకారుల్ని తయారుచేశాయి.

చైనీయులు వెదురుపొదలు, పైనుచెట్లు, కమలములు, తదితరపూవులు మొదలగు వానిని చాల పవిత్రభావముతో చూస్తారు. ఆయా నెలలలో పుష్పించే పన్నెండు జాతుల పుష్పాలు పన్నెండు రెక్కల యవనికమీద లక్క రంగులతో పూర్వము ఎప్పుడో చిత్రించారు. అట్టి పుష్పాలు, పక్షులు, లతలు సంప్రదాయము చెడకుండ అనుక్రమముగ ఎంబ్రాయిడరీ పనులలోను, చేతపనులలోను, తదితర చిత్రవస్తువుల అలంకరణలలోను ఇప్పటికీ ఉపయోగిస్తున్నారు.

హిందూచిత్రకళలో కొన్ని సాంకేతికాలు ఇమిడివుంటాయి. ఆ సాంకేతికాలు అర్థమైనవారే ఆకళను చూచి ఆనందించగలరు. చీనా చిత్రకళలో అట్టి సాంకేతికాలు ఉండవు. అందువల్ల అందరు ఈ కళను సులభముగా అర్థముచేసుకొని ఆనందించగలరు. అంతమాత్రముచేత చీనా కళలో ఆధ్యాత్మిక భావాలు లేకపోలేదు. వీరికళలో బాహ్యసౌందర్యముకంటె అంతరంగిక సౌందర్యము హెచ్చు.

చైనా చిత్రరచనలో పెన్సిలు ఉపయోగించరు. రబ్బరు ముక్కలు లేవు. చిత్రకారుడు తాను చిత్రించదలచుకొన్న చిత్రాన్ని తన మనస్సులో నిర్మించుకుంటాడు. వెంటనే కుంచెతోగాని, వెదురు కలముతోగాని, నల్లనిసిరాగాని, రంగులుగాని ఉపయోగించి, పట్టు గుడ్డపైగాని, కాగితముమీదగాని, విరుపులులేని ఆపులులేని ధారాళమైన మెత్తని రేఖలలో చిత్రిస్తాడు. అందువల్ల ఆరేఖలు కుంచెనుండా ధారాళముగా ప్రవహించిన రేఖలవలె కనిపిస్తాయి. ఆ రేఖల నిర్మాణంలో చిత్రకారుని మణికట్టు ఎంతసున్నితముగ తిరిగిందో తెలుసుకోవచ్చు. ఇట్లు ఒకే పర్యాయము చిత్రించగలిగే చిత్రకారుడు ఎంతో కృషిచేసి ఆ నేర్పును గడించగలుగుతాడోకూడ గ్రహించవచ్చు. ఇట్టిరచనలో పొరపాట్లు రారాదు. వస్తే, సవరించుకోడానికి వీలుపడదు.

ఈ కుంచెనడక చీనావారు కావలెనని తెచ్చిపెట్టుకున్నది కాదు. ఇది వారి వ్రాతలోను, చిత్రరచనలోను స్వభావసిద్ధమైనదే. భావప్రకాశమైన కుంచెనడక ప్రతీ చీనా చిత్రములోను కనబడుతుంది. ఇట్టిచేత పేహాన్ కాలమునాటి శిల్పాలలోకూడ కనబడతాయి.

ఈ రేఖాప్రాబల్యమువల్లనే వీరు రచించిన అగ్నిజ్వాలలు, సముద్రతరంగములు, ఎగురుతూవున్న పక్షులు మొదలగు వానిలో గొప్పచలనశక్తి కనబడుతుంది. వీరు గోడలమీద చిత్రించిన గుర్రాలు దౌడుతీస్తున్నట్లు కనబడతాయి. సరంబీలమీద చిత్రించిన డ్రేగన్లు ప్రాకుతూ వున్నట్లుతోస్తుంది.

వీరి రచన మార్దవమైన వర్ణసంవిధానముతోకూడి యుంటుంది. వర్ణసంవిధానమును ముందుగానే ఆలోచించుకొందురు. చిత్రాన్ని భగ్నపరిచే చిన్నచిన్న విషయాలు (Details) చిత్రించరు. ఒకే విధమైన మార్దవ మాధుర్యాలు చిత్రములో తొణికిసలాడుతవి. రచనలలో ఎప్పుడూ లయ (rhythm) తొంగిచూస్తూ వుంటుంది. చిత్రాన్ని చూడగానే రేఖాయుతమైన సౌహార్ద్రతగోచరిస్తుంది.

అందుచేత వీరి కళలలో ఎప్పుడూ గీతలకు ప్రాముఖ్యం. పాశ్చాత్య చిత్రాలలోవలె వెలుగు నీడలతో కూడిన ఘనీభవాకృతులు కనిపించక, రేఖాప్రధానమైన సమతలాన్ని సూచించే మృదుత్వముతో కూడివుంటాయి వీరి చిత్రాలు.

వీరు హెచ్చు చిత్రాలు వెదురుకలముతో నల్లసిరా ఉపయోగించి సన్నని ముదురురేఖలలో చిత్రిస్తారు. రేఖల్ని గీయడానికి ఒకేకలము ఉపయోగిస్తారు. కలాన్ని వివిధ తిరహాలుగా త్రిప్పి గీయడంచేత, వివిధరకాల సన్నని ముదురురేఖలు ఏర్పడతవి, వీరు చిత్రించిన వెదురుపొదలు, ఆకులు రాలిపోయిన కొమ్మలు మొదలగు వాటినిచూస్తే వీరు కలాన్ని ఎంత చాకచక్యముతో ఉపయోగించగలరో తెలుస్తుంది. యుఆన్ కాలపు ప్రసిద్ధ కువాన్‌టాయోషెంగు నల్లని సిరాతో వెదురుపొదలు, పర్వతములు మాత్రమే చిత్రించేరు. ఈ విషయాలు రచనలో ఈనాటికీ ప్రతిభావంతులు. అంచేత ఆ దేశములో చిరస్థాయిగా చేసుకుంది.

ఒక్కొక్కప్పుడు నల్లరంగు నీళ్లలోకలిపి ముదురు, లేతఛాయలలో చిత్రించ్రాసి రేఖలతో ముగిస్తారు. వీరు ఈ ఏకవర్ణ చిత్రాలలోకూడ భావాన్ని ఎంతో నాటిగా వ్యక్తపరచగలరు. అందుచేత ఈ చిత్రాలలో సృష్టియొక్క బాహ్యస్వరూపము కాక ప్రకృతిని ఆరాధించినందువల్ల వారిలో జనించిన సౌందర్యము, భావాలు చిత్రాలలో కనబడతాయి. వీరు రంగులను చాల పొదుపుగా వాడతారు. చిత్రములో కొన్నిభాగాలు వర్ణలేపనము లేకుండానే చిత్రిస్తారు. అయినా చిత్రములో లోటు కనిపించదు. ఆ భాగాలికూడ ఇతరభాగాలతో పొంగుకుదురుతుంది.

వీరి చిత్రరచనలో ఉపయోగించే పరస్పెక్టివ్ భావనా పూర్వకమైనదే కాని, శాస్త్రబద్ధమైనది కాదు. వీరి రచనలలో నీడలులేవు. ప్రతిబింబాలు మాత్రము అసహజమైన ప్రతిబింబాలు.

ప్రాచీన కళలు

చైనాదేశములో 2205—1765 బి. సి. లోనే కంచుపోతపని ప్రారంభమై చక్కని సామగ్రి తయారుచేసినారు.

జేడ్ రాతితో చిత్రవిచిత్రమగు బొమ్మలు, గిన్నెలు, పాత్రలు మొదలగు వానిని మలచినారు. ఈరాయిని చైనీయులు చాల పవిత్రభావముతో చూస్తారు. ఈ రాతితో మలచిన వస్తువులను వీరు మణిమాణిక్యములను దాచుకున్నట్లు పట్టుగుడ్డలలో చుట్టి భద్రపరుచుకొందురు.

1200 బి. సి. లో మట్టిపాత్రల పరిశ్రమ ప్రారంభించి చక్కటిరకాల ఆకారములలో పాత్రలు తయారుచేసినారు.

206 బి. సి. లో పింగాణి పరిశ్రమ ప్రారంభించినారు. కొద్దికాలములోనే ఈ పరిశ్రమ ప్రపంచ విఖ్యాతిని గాంచింది. వీరినుండే పాశ్చాత్యులు ఈ పరిశ్రమ నేర్చుకున్నారు. ఈ పింగాణిలో వీరు తయారుచేసే వస్తువుల ఆకృతులు, ఉపయోగించే వర్ణముల ధాతువు, వివిధవింతచ్ఛాయలు అత్యద్భుతములు.

4—5 శతాబ్దాలలో చక్కని శిల్పాలు, గుహానిర్మాణాలు జరిగాయి.

చిత్రకళ

ప్రాచీన చిత్రాల్నిచూస్తే వానిలో ప్రాచీన శైఖరి చాల తక్కువ గోచరిస్తుంది. ఈ సంగతి క్రీస్తువెనుక 265—420 సం॥ లో చిన్‌రాజుల కాలములో తయారైన చిత్రాల్నిబట్టి తెలుసుకోవచ్చు. ఆ చిత్రాలలో చైనీయుల ఆనాటి నాగరికత, మనోపరిశుద్ధత, రచనాకౌశలము వ్యక్తమౌతుంది. అవి ఏనాడో చిత్రించినవైనా, నేటికి రంగులధాతువు తగ్గక అప్పుడే చిత్రించిన వానివలె తోచును.

6 వ శతాబ్దిలో చిత్రించిన గోడచిత్రాలు ఇప్పటికి కొన్ని మిగిలివున్నాయి. ఇట్టివి 300 గుహల చిత్రాలు నాశనమైపోయినవి. రాజభవనములకొరకు సేకరించిన కొన్నివేల పట్టుగుడ్డపై చిత్రాలు తార్తారులు కాల్చివేసినారుట. ఇట్టివే తెలియనిదెబ్బలు చాల తగిలి చీనా చిత్రకళ ధ్వంసమైపోయింది.

ఏడవ శతాబ్దములో టాంగ్ రాజకుటుంబము రాజ్యానికి వచ్చింది. వీరికాలములో యన్‌లిపెన్ చాలగొప్ప చిత్రకారుడు. పట్టుగుడ్డపై వరుసగా పదముగ్గురు చీనా ప్రభువులను వారి అనుచరులతో సహా చిత్రించాడు. ఈ రచనలో గొప్ప సజీవత్వము కనబడుతుంది. ఇతడు చిత్రించిన మానవసాముదాయక చిత్రములలో ఒకటి బోస్టన్‌మ్యూజియం ఉన్నదట. దానిలోని రంగుల ధాతువు నేటికి మాసిపోలేదుట.

టాంగు చిత్రాలు చాలవరకు నాశనమైపోయినాయి. చైనా సంప్రదాయాన్నిబట్టిచూస్తే ఈకాలపు చిత్రాలే చీనా చిత్రకళకు తలమానిక్యాలవంటివి. ఈ కాలముననే చీనా సామ్రాజ్యము పశ్చిమదిశవైపు విస్తరించింది. పశ్చిమదేశ రాజ్యాలతో సంపర్కము కలిగింది ముఖ్యముగా హిందూదేశముతో. వీరు బౌద్ధమతావలంబకులైనారు. బౌద్ధచిత్రాలు, శిల్పాలు వీరిని ఆకర్షించాయి. వీరి చిత్రాలలో బౌద్ధకళాసంప్రదాయాలు కొంతవరకు సంక్రమించాయి. అయినా వీరి మూలసంప్రదాయాలు మాత్రము చెదరలేదు. బుద్ధమత సంబంధ చిత్రరచనలో ఘటికుడు ఉటయోట్సు. ఇతడు రేఖలను ధైర్యముతో ధారాళముగ గీసేవాడు. అతితక్కువ వెలుగు నీడలు సిరాతో ఇచ్చి మిట్టపల్లములు ఎంతో చక్కగ చూపేవాడు, చాల త్వరితముగ చిత్రాల్ని ముగించేవాడు. ఇతని శైలిని చాలమంది చిత్రకారులు అనుకరించారు.

టాంగుకాలమునాటి చిత్రాలు చాలతక్కువగ భద్రపరుపబడ్డాయి. 8 వ శతాబ్దిలో లిన్‌చెన్ చిత్రించిన చిత్రాలు కొన్ని జపాను భద్రపరుచుకున్నది. ఇవి ఈకాలపు ప్రామాణిక చిత్రాలు. ఈ రచనను ఆకాలపు చిత్రకారులు చాలమంది అనుకరించారు. ఈ చిత్రాలలో "వుటయోట్సు" చేసినంత కుంచెపని కనిపించదు. ఈ కుంచెపని ప్రాముఖ్యము ఈ కాలములో తయారైన బౌద్ధచిత్రాలలోకూడ కనిపించదు. చిత్రణ నాజూకుగా వుండకపోయినా కల్పనభావాలు అత్యద్భుతము. ఈ చిత్రాలు 8—9 శతాబ్దముల బౌద్ధచిత్రాలకు ప్రామాణికాధారాలు. ఈ చిత్రాలలో భావనియమాలు హైందవ ఫక్కికి చెందినా, రచనారీతి మాత్రము చీనాదే.

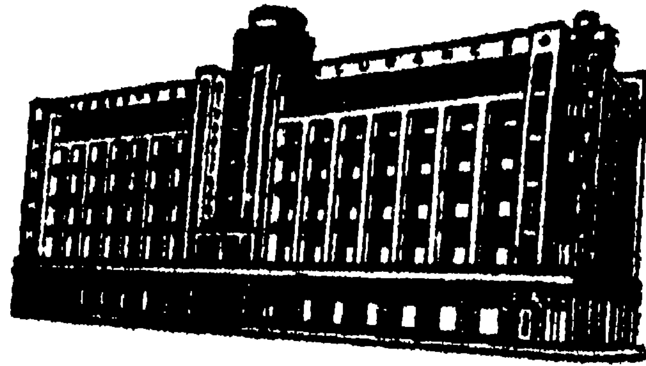
ప్రతిభావంతులగు అందరి చిత్రకారుల శైలులు ఏమరకుండా అలవర్చుకొని వానిని శాశ్వతపరుచుకున్నారు చైనీయులు. బౌద్ధ

చరిత్రనుండి ఒకపుట

దేశమును ఉద్రేకపూరితం చేసిన స్వదేశీ ఉద్యమపు దినములలో 1907 వ సం. న కలకత్తాలో శ్రీ రవీంద్రనాథ్ టాగూరు కవి ప్రభృతులచే ప్రఖ్యాతి భవనమునందు స్థాపింపబడి, సామాన్య ప్రజల దారిద్ర్యమును, దుస్థితిని అనునయింపజేయుటకు జీవిత భీమా ఒక సాధనమని భావించిన కొందరు మహనీయ భారతీయులచే పెంచి పోషింపబడిన హిందుస్థాన్ కో ఆపరేటివ్ ఎల్లప్పుడును భారత ప్రజానీకపు హృదయపూర్వకాదరాభిమానములను పొందియున్నది. ఈ చిన్న సంస్థ గత 45 ఏండ్లుగ పెద్దదై అద్వితీయమగు ఉన్నతస్థితి నందుకొన్నది. ఈ సంస్థయొక్క నిరంతరాభివృద్ధియే తదున్నతిని చాటుచున్నది.

క్రొత్త వ్యాపారము (1951) రు. 16 కోట్లు, 28 లక్షలకు మించినది.

కాని హిందుస్థాన్ మిలియను పైనఉన్న తన ఆస్తులను గురించికన్నను, కోట్లకొలదిగ అమలులోనున్న భీమా వ్యాపారము గురించి కన్నను తన సేవచే ఉద్ధరింపబడిన వందలాది కుటుంబములను గురించి అత్యంతము గర్వించుచున్నది.

★ ★

హిందుస్థాన్ కో ఆపరేటివ్ ఇన్స్యూరెన్సు సొసైటీ లిమిటెడ్,

హెడ్డాఫీసు : కలకత్తా

బ్రాంచి : 113, స్టేషన్ రోడ్డు, హైదరాబాదు దక్కన్.

బ్రాంచి మానేజరు : శ్రీ ఆర్. కె. ఘోష్.

CAMEL

సి. ఆలవందారయ్యా & కంపెని

నెం. 31, వెంకటాచల ముదలి వీధి, మద్రాసు 3.

1/16'' కిటికీ గ్లాసులు	1/2'' మందం గ్లాసులు
1/8'' కిటికీ గ్లాసులు	1/4'' ప్లైన్గ్లు గ్లాసులు
1/4'' షీటు & ప్లేటు గ్లాసులు	1/8'' ఫ్లవర్డుగ్లాసులు, ప్లైవుడ్

హార్డుబోర్డులు - సాదా - సన్నం - మందం,
హార్డుబోర్డులు - కలర్డు అద్దములు, గ్లాసుకట్టర్లు
వగైరా. వగైరా. వగైరా.

సరాసరి దిగుమతి చేసికొని, స్టాకు చేయువారు

మా స్వంత బ్రాండ్లు

షెల్ - సుపీరియర్ క్వాలిటి

కామెల్ - బజారు క్వాలిటి

ఒక దఫా ఆర్డరిచ్చి మాసరుకు పరీక్షించి చూడండి.

SHELL

★

ప్రెసిడెంట్ వెజిటబుల్ హేరాయిల్

★

"నేను ప్రెసిడెంట్ వెజిటబుల్ హేరాయిల్‌ను ఉపయోగించియున్నాను అది కేశపోషణకు ఉత్తమమైనది. జుట్టును ఒత్తుగా పెంచుటయేగాక మెదడుకు చల్లదనము నిచ్చును."

(Sd.) టి. ఆర్. రాజకుమారి.

RATHOD TRADING Co.,

Sowcarpet — Madras 1.

చిత్రాలను, మానవజీవిత సంబంధమగు చిత్రాలను జాగ్రతపరిచారు. ఈ కాలమునందే పల్లెపట్టు జీవితచిత్రాలు చిత్రించడం ప్రారంభించి, విరివిగా చిత్రించారు. పాటుచిత్ర రచనలో చౌ ఫాంగ్ చాల నిపుణుడు. చిత్రములోని వ్యక్తులకు తదితరములకు సరియగు ఎడములు, దగ్గరలుఇచ్చి చిత్రకల్పనచేయుటలో చీనాచిత్రకారులు చాల నిపుణులు. వీరి కల్పన సొంతమైనది; సాటిలేనిది. వీరికి అందమైన గుఱ్ఱములంటే చాల ప్రీతి. గుఱ్ఱములను అనేక పోకడలలో చిత్రించారు.

ఈ కాలములోనే భూతల దృశ్యచిత్రరచన (*Landscape Painting*) ప్రారంభమై అభివృద్ధిచెందింది. వీరే మొదట దృశ్యములోవున్న దగ్గరదూరపు వస్తువుల అంతరువులు, పరస్పరదూరములు చిత్రించుటను చాల కృషిచేసి కనుక్కొన్నారు. ఈ రచనలో ముఖ్యులు విస్సూహానూన్, వేంగ్ విలు. వీరు చిత్రాలను ఆకుపచ్చ, నీలము వర్ణములలో చిత్రించి, బంగారురేఖలలో ముగించేవారు. చిత్రాలలో హెచ్చుగ పర్వతములు, బీటలు వారిన రాతిబండలు కనిపిస్తాయి. పొడవు పాటికొండల వరుసలు, మొనదేరినకొండ శిఖరాలు సముద్రమునుండిగాని, సరస్సులనుండిగాని అవతరించుచున్నట్లు. అడ్డముగా చాల దీర్ఘమైన చిత్రాలు చిత్రించడం వీరికి ప్రీతి.

తరువాత సంగ్ కుటుంబము రాజ్యానికి వచ్చింది. వీరి కాలములో చిత్రరచన విరివిగా జరిగింది. అయినా ఈ కాలపు చిత్రాలుకూడ అరుదుగా కనిపిస్తాయి. అసలైన సంగ్ చిత్రాల్ని బాగా పరీక్షించి గాని తెలుసుకోలేము. ఆదేశములో ఉత్తరప్రదేశములో జరిగిన చిత్రరచనను ఉత్తర సంగ్ చిత్రరచన, దక్షిణప్రదేశములో జరిగిన దానిని దక్షిణ సంగ్ చిత్రరచన అని రెండు భాగములుగ విభజించారు. ఈ రెంటియొక్క భేదాలు బాగుగ పరీక్షించి గాని తెలుసుకోలేము. దక్షిణసంగ్ చిత్రాలంటే జపానీయులకు చాల మక్కువ. వీరి చిత్రాలు చాలసేకరించి జపానీయులు భద్రపరుచుకున్నారు. ఈ చిత్రాలు సంగ్ రచనావిధానాన్ని చక్కగా తేటపరుస్తాయి. వీనిలో ప్రత్యేక రచనావిధానం గోచరిస్తుంది.

12 వ శతాబ్ది ప్రారంభములో చీనాదేశాన్ని పాలించిన హుయిట్సాంగ్ గొప్ప చిత్రకారుడని చెపుతారు. ఇతడు పక్షులనే చక్కగ చిత్రించేవాడు. చిత్రాలుకొని చిత్రకారుల్ని పోషించేవాడు. ఒక కళాపరిషత్తునుకూడ నెలకొల్పినాడు. ఈ పరిషత్తు చాల ఉచ్చదశకు వచ్చింది. చాల చిత్రకారులు ఇందు చేరినారు. సంప్రదాయ సిద్ధముగ జరుగుచున్న చిత్రరచనములో ఈ పరిషత్తు కొన్ని ఉపయోగకరమైన మార్పులు ప్రవేశపెట్టింది. పక్షులు, పువ్వులు, ఆకులు హెచ్చుగ చిత్రించడం మొదలుపెట్టారు. సృష్టిని జాగ్రతగా పరిశీలించి, అల్పవిషయాలు విడిచిపెట్టి, హెచ్చుగ గంభీరమైన ధారాళరేఖలకే ప్రాముఖ్యంఇచ్చి, చిత్రరచన ప్రారంభించారు.

ఉత్తరసంగ్ చిత్రకారులలో లిలంగ్ మియన్ ప్రతిభావంతుడు. ఈతడు చీనా చిత్రరచనలో అనుక్రమముగా వచ్చుచుండిన సంప్రదాయములను భక్తిగౌరవములతో పాటించేవాడు. ఇతడు గొప్పకవికూడ. ప్రఖ్యాతప్రాచీన చిత్రాలకు తరుచు హెచ్చుగా నకళ్లుతీస్తుండేవాడు. సున్నితమైన రంగులలోను, రేఖలలోను చిత్రాల్ని చిత్రించేవాడు. నల్లరంగుతో ఏకవర్ణచిత్రాలు కూడ చిత్రించేవాడు. పరిషత్తు కొన్ని నూతనపద్ధతులు త్రొక్కుట చేత ఇష్టము లేక పరిషత్తునుండి తప్పుకున్నాడు.

కుయోహిస్, లిలంగ్ మియన్ సమకాలికుడు. ఇతడు గొప్ప దృశ్యచిత్రకారుడని పేరుగడించుకున్నాడు. ఎప్పుడూ ఈతడు అడ్డము పొడవుపాటి చిత్రాలనే చిత్రించేవాడు. సహజముగ సన్నని దీర్ఘమైన చిత్రాల్ని చిత్రించడం చైనీయులకు మనస్సు. హాసియాకుయి అను చిత్రకారుడు పదివేలమైళ్ళ పొడవునావుంటే దృశ్యాన్ని 38 అడుగుల పట్టుగుడ్డపై చిత్రించాడట. కుయోహిసి గొప్ప దృశ్యచిత్రకారుడే కాక ఈ చిత్రరచనపైవ్యాసములుకూడ వ్రాసినాడు. ఈ సంగ్ చిత్రకారుల దృశ్యచిత్రాలలో విశేష వింత భావాలు ఇమిడియుంటవి. ఈ కాలములో ఈ రచన అత్యుత్తమ స్థితికి వచ్చింది. బాగా మిగిలినవాని విశేషభాగము దక్షిణ సంగీయుల చిత్రాలే.

జైన్‌మతవ్యాప్తిలో బౌద్ధమత సంప్రదాయమైనట్టి, దైవతా మహిమలు చూపునట్టి చిత్రరచన చాల తగ్గిపోయింది, బుద్ధుని శిష్యులైన అర్హతులునిర్మానుష్యమైనకొండగుహలలో ధ్యానములోనున్నట్లు చిత్రించడం ఈ కాలములో పరిపాటిఅయింది. వీరు అమరులని చైనీయుల నమ్మిక. ఒక్కొక్కప్పుడు వీరు మంచుకొండల శిఖరములపై నివసించుచున్నట్లు, గాలిలో ఎగురుచున్నట్లు చిత్రించేవారు. యోగులయొక్క గురువులయొక్క రూపచిత్రాలు చిత్రించేవారు. మానవజీవిత సంబంధమైన విషయాల రచనలుకూడ చేసేవారు. మొత్తముమీద మత సంబంధమైన చిత్రరచన తగ్గిపోయింది. దృశ్యచిత్రాలు, పక్షులు, పూవులు హెచ్చుగా చిత్రించడం ప్రారంభించారు.

భూతలముపైనున్న ప్రతిప్రాణిని, వస్తువును ఉపాసించి పవిత్రభావాలు గ్రహించారు. వీరు రచించిన చిత్రాలు వాస్తవికముగ కనిపించినా, అందు పవిత్రభావాలు ఇమిడియుంటవి. వీరు చిత్రించిన వ్యక్తులు, వస్తువులు నిజరూపాలుకాక వాటి ప్రతిబింబాలవలె కనబడతవి. అంతేగాని వీరు సృష్టిని అభూతకల్పన చేయలేదు.

ఏ వస్తువునైనా ఇతరవస్తువులతో నుంచినప్పుడుగాని, కాళీ స్థలములో నుంచినప్పుడుగాని, ఆ వస్తువుయొక్క ఆకారములోను రంగులోను కొంతమార్పు గోచరిస్తుంది. ఇదే నిజమైన భావానికి దారి చూపుతుంది. ఈ భావమే చిత్రకారుని చిత్రములో ప్రతిఫలిస్తుంది. ఆ చిత్రములోని భావమె చూపరుల హృదయాలలో గోచరిస్తుంది.

చైనీయులు చిత్రములో కొన్ని స్థలాలు వర్ణలేపనము లేకుండానే విడిచివేస్తారు. అయినా ఆ ప్రదేశాలు కాళీస్థలాలుగా కనిపించవు. చిత్రములో ఇతర భాగములలో ఐక్యమైపోవును. వీరు ఇరువైపుల సమానముగా (*Symmetrical*) ఉండాలని చూడరు. వీరి దృష్టి ఎప్పుడూ ఇరువైపులా సమానాంగములుగల మానవునిపై

బడదు. ఎప్పుడూ వారి దృష్టి వంకరటింకరగా వున్న చెట్లు, రాతి బండలు మొదలగు వానిపైకే ప్రసరిస్తుంది.

గొప్ప పవిత్ర భావాలతో సంగులు దృశ్యచిత్రాలు చిత్రించారు. వీరి చిత్రాల్ని అనుసరించి చూస్తే వీరి దృష్టిలో దృశ్య చిత్రరచన అంటే పర్వతములు, చిత్రించుట అనే అనుకోవచ్చు. ఈ విశాల ప్రపంచములో ఈ రెండే హెచ్చుగా ఎన్నుకొని పెక్కు తరహాలలో చిత్రించినట్లు కనబడుతుంది. నీరు ఏకాంతవాస ప్రియులుగ కూడ కనిపిస్తారు. ఎందుకంటే, జలపాతముల దగ్గర, మిన్ను ముట్టు పర్వతాగ్రములమీద, అరణ్యములలోను ఒక వ్యక్తి ధ్యానములో వున్నట్లుగాని, మైమరచి సృష్టిని ఉపాసిస్తున్నట్లు గాని చిత్రిస్తారు. ఈ చిత్రాలు ఆనందదాయకమై శాంతిప్రియత్వాన్ని సూచిస్తాయి.

సాధారణముగ వీరు చాల ఎత్తునుంచి చూస్తున్నప్పుడు దృశ్యము ఎట్లు కనబడుతుందో అట్లు చిత్రించి చిత్రిస్తారు. అంటే భూమిని, ఆకాశాన్ని విడదీసే రేఖ (హారైజన్) చిత్రములో చాల పైభాగములో వుంటుంది. ఆకాశభాగము చాల తక్కువ. హారైజన్ రేఖ కనిపించకుండా పొగమంచులో నిండిన ఎత్తైన పర్వత శిఖరాలతో కప్పివేస్తారు. ఇది చైనీయుల దృశ్య-చిత్రరచనా భావన. ఈ రీతులన్ని చివరి సంగీయుల చిత్రాలలో కనబడతవి. మయూ ఆన్, హిసియాకుయిలు ఇద్దరు దక్షిణ సంగ్ చిత్రకారులలో ప్రతిభావంతులు. వీరి చిత్రాలు చాలవరకు జపానీయులు సేకరించి భక్తిగౌరవములతో భద్రపరుచుకున్నారు.

దృశ్య చిత్రాలే కాక రూపచిత్రాలు, సన్యాసుల సమాధులు, చరిత్రాత్మక విషయాలు, మానవజీవిత విషయాలు, పల్లెపట్టు ప్రజల జీవితఘట్టాలు, అచేతన వస్తువులు (స్టిల్ లైఫ్) మొదలగు వానినిగూడ చిత్రించారు.

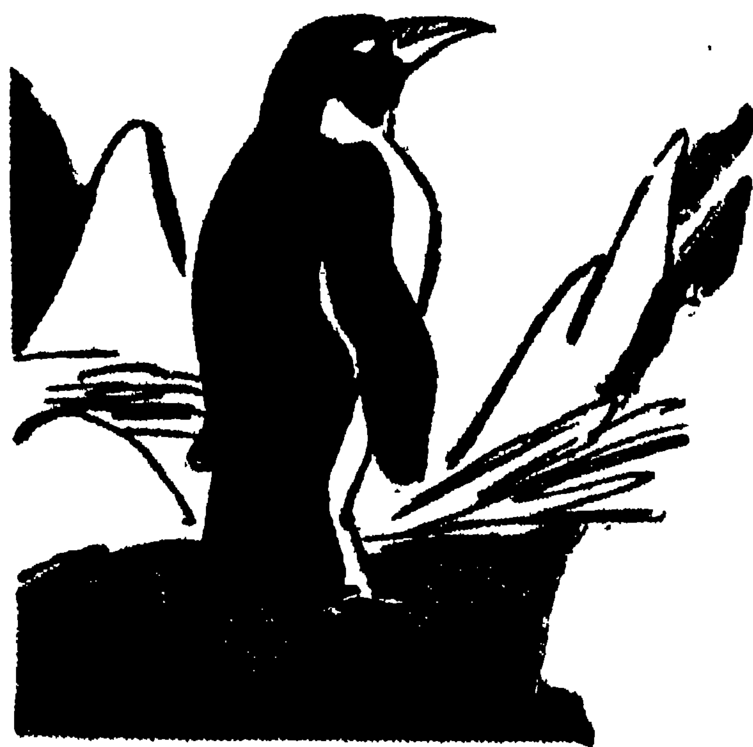
ఇటీవలి మంగోలుల కాలములో మరల ప్రాచీన సంప్రదాయాలను అనుసరించి చిత్రరచన సాగించినట్లు కనబడుతుంది. రచన కొంత నీచస్థితికి వచ్చింది. ఈ కాలపు చిత్రకారులలో ఘనత కెక్కినవాడు చాయో మెంగ్ ఫు. ఇతడు పురాతనపద్ధతులను అనుసరించే రచన సాగించాడు; గుఱ్ఱాల్ని చిత్రించుటలో కడునిపుణుడు. ఈతని సమకాలికులు కూడ గుఱ్ఱాలు చిత్రించేవారు.

ప్రాచీన సంప్రదాయములను అనుసరించి చిత్రరచన చేయడం మింగ్ కాలములో హెచ్చుగా కనిపిస్తుంది. కాని ఈ రచనలలో సంగ్ రచనలలో వుండే గంభీరమైన సరళతగాని, టాంగ్ రచనలలో వుండే సత్తువ, విశాలత, గాని కనిపించవు. అయినా లిన్‌యాంగ్, వూవియిల వంటి ప్రతిభావంతులు లేకపోలేదు.

ఈ కాలపు చిత్రాలకంటె పురాతన చిత్రాలే ఆకర్షణీయంగా, జ్ఞానదాయకంగా వుంటాయి. ఈ నవీన చిత్రాలు పూర్వపు చిత్రాల అనుకరణలుగా కనిపిస్తాయి. పూర్వపు చిత్రాలలో వుండే రమ్యమైన వర్ణసంవిధానము, చక్కని కల్పనలు తమ చిత్రాలలో తేగలిగారుకాని, వారి భావపరతను మాత్రము స్ఫురింపజేయలేక పోయారు.

సుమారు ఒక శతాబ్దము క్రిందటివరకు చైనా చిత్రకళను చూచి వచ్చిన వారెవరైనా చైనాకళను గురించి ప్రశంసిస్తే పాశ్చాత్యులు విస్తుపోయి ఆలకించేవారు. చిత్రాలు చూచి అర్థం చేసుకొని ఆనందించలేకపోయేవారు. ఇప్పుడు చీనా చిత్రాలు, తదితర చిత్రవస్తువులు ప్రపంచమంతటా అన్ని పెద్ద గ్యాలరీలలోను, మ్యూజియములలోను గౌరవస్థానాలను అలంకరించివున్నాయి. ముఖ్యముగ ఐరోపాలోను, అమెరికాలోను పెద్దగ్యాలరీలయందును మ్యూజియాలందే కాక, ధనికుల గృహాల్లోన, కళాభిమానుల ఇండ్లలోను, కళాకారుల ఇండ్లలోను కనిపిస్తాయి.

కొందరి ప్రవీణ పాశ్చాత్య చిత్రకారుల రచనలలో చైనా పోకడలు కనిపిస్తాయి. ముఖ్యముగ ఇటలీ చిత్రాల్లో కనిపిస్తాయి. ఎంబ్రోజియో లోరెంజెట్టి చిత్రాల నిర్మాణంలో గీసిన రేఖలు చీనా రేఖలను పోలివుంటాయి. 15 వ శతాబ్దికి చెందిన గొప్ప చిత్రకారుడు బోటిసెల్లి తన చిత్రాలకల్పనకు ప్రతిభావంతులగు చీనా చిత్రకారుల (*Line rhythm*) మీద ఆధారపడ్డాడా అనిపిస్తుంది. ఈతడు చైనా చిత్రకారుడనే చెప్పవచ్చు. ఇంగ్రెస్ కూడ ఇట్టివాడే. ప్రపంచప్రఖ్యాతిగాంచిన క్లాడీలోరైన్ దృశ్య చిత్రాలలో కూడ చాలవరకు చైనా దృశ్యచిత్రాల పోకడలు కనిపిస్తాయి. ఇతడు 17 వ శతాబ్ది మధ్యభాగానికి చెందినవాడు. ఆల్‌ఫ్రెడ్ ఈస్టువంటి గొప్ప ఆంగ్ల చిత్రకారులు, చైనాదేశము వెళ్ళి, అచ్చటి కళాసంస్థలు, చిత్రకారుల్ని దర్శించి, ప్రశంసించి వచ్చారు.

వి జ య గీ త ము

శ్రీ బొమ్మకంటి శ్రీనివాసాచార్యులు

కుంకుమ చల్లినట్టు లదిగో కను డాంధ్ర రసాల శాఖిన
ల్వంకలనుం జిగిర్చినది; రమ్యతదీయ కిసాల ఖాదియై
క్రుంకగ చీకటుల్ తెలుగు గొంతున కోకిల ఆలపించు—ని
శ్శంకగ తేనెలొల్కఁగను స్వాగత గీతి నవాబ్ద లక్ష్మికిన్.

ఏమని పల్కెఁ గోకిల?-“అహీన మహీయసి! అన్న తెన్గు త
ల్లీ! మరి నీకు కష్టములులే” వని పల్కెఁ; “ఖరాబ్దముల్, భయో
ద్ధామ వికృత్యసాధునమ దాఁటెనులే!” యని పల్కెఁ; “కల్ప వ
ల్లీ! మహితాంధ్రమా! శుభము లేలెదవే విజయాబ్దమం” దనున్.

. రాజ రాజును కృష్ణరాయని, రఘునాథ
      నృపతి గీర్తించు వాణీ ప్రియులను
నన్నభట్టును, పెద్దనార్యుని, చేమకూ
      ర స్మరించు సుకవితా లలితమతుల
త్యాగరాజులను, పోతన్న, గోపన్నలన్
      భక్తాగ్రణుల నెంచి పరవశమగు
మల్లమ్మ, రుద్రమ్మ మహిత గాథల పాడి
      మాటికి మై గగుర్పాటు చెందు
తిమ్మరుసు, యుగంధరుల-మంత్రి ప్రవరుల
ప్రథిత ధీశక్తి వినిచి, గర్వాన నిలుచు
తన అజంతా గుహాల శిల్పమునకు మురియు
తెలుగు కోకిల హర్షాపగలను కురియు

జీవన మిచ్చి తెల్గు మనసెల్లను వెన్నగ సాకినట్టి గో
దావరి నెన్న; కృష్ణ నమృతాంబువు నెన్నను; తుంగభద్ర నె
న్నా విమలస్రవంతుల జనప్రియ మూర్తులనెన్న నమ్రయై
ఈ ‘విజయ’ ప్రభాతరమ నెన్నపికమ్మ ముదశ్రుకమ్రియై.

శాతవాహనులు, నైక్ష్వాకులును, బృహత్ప
      లాయనుల్, శందార రాజ వంశ్యు,
లలఘు సాలంకాయనులు, పల్లవుల్, విష్ణు
      కుండి వంశ్యులు-రణకొందు, లుగ్ర

పూర్వ చాళుక్య నృపులును, కళింగ గాం
గులు, వెలనాటి చోడులును, ఘనులు
కాకతీయులు, శౌర్య ఖనులు రెడ్డి నృపతు
లును, విజయనగరోగ్ర నృపతులును
మును మన తెనుంగు నేల నేలిన దినాల
ప్రాభవమ్ము స్మరించు; ఆప్రభుల మేటి
తేజ మద్ది చల్లార లేదిపుడు గూడ
నంచు నానంద వివశనై ఆలపించు.

తెలుగు చరిత్రలో వెలుగు తెన్నులు తీర్చిన తొంటి రాజవ
ర్యుల, సచివావతంసులను, యోధతతిన్, కవి, పండిత ప్రకాం
డుల, మరి ఎల్లరన్ తెలుగు నోములపంటల పేరు పేరునన్
దలచి, నివాపముల్ వదలు నాదల వంచి పికమ్ము భక్తితో

సకలాంధ్రాళికి రాష్ట్రిమున్ విలిచి, శశ్వత్ శ్రేయముం గూర్పఁ గో
రిక నంతేని తపించి ఏగిన యశశ్శ్రీ మూర్తులన్ 'దేశ భ
క్త' కదంబమ్మును, 'విశ్వదాత్మ' తతి నుద్యద్భక్తి నర్చించి, ఈ
పిక మర్పించు నివాపవారి తెలుగుల్వెన్వెంటరా భక్తితో

తన తెలుగుం బ్రజల్ మనెడి దానికినై తనమేని కండలన్
తృణముగ నిచ్చెనే తెలుగు తేజము, 'పొట్టి' మహాన్వవాయ స
త్ఖని జని జాతిరత్నము-తదాత్మకు కేలు మొగిడ్చి, అశ్రు త
ర్పణ మొనరించు నీతెలుగు పర్వదినాన పికమ్ము భక్తితో

ద్విజరాజా! సకలాంధ్ర భూప్రతినిధీ! తెల్గమ్మ కుం బర్వ మీ
విజయాబ్దోదయ రమ్యవేళ మధుర స్ఫీతాచ్ఛ కంఠమ్మునన్
నిజ కర్తవ్యము తెన్గువానికి వచింతే? నీ మహావాణియే
నిజమై పుణ్యుడ! తెల్గు తల్లికికపై నిండారులే శ్రేయముల్

తొలగె తమములు;-విజయ దుందుభులు మొరసె
ఆంధ్రజాతి అభ్యుదయ సహస్ర కిరణు
డదిగో! పొడువనున్నాడు ప్రాగద్రి కొనల
తెలుగునాడెల్ల కుంకుమ లొలికె నేడు!

పలాయితుడు

శ్రీ కాళీపట్నం రామారావు

నా జీవితంలో పోట్లాడి, స్నేహితులెలా కావచ్చో చూపించినవాడు రాజశేఖరం. ఆయననుండి నేర్చుకోదగ్గవి చాలా ఉన్నవి. కాని అతను నా జీవితంలో ప్రవేశిస్తూ నేర్పినదొకటి— తరువాత విడిపోతూ నేర్పినదీ—యీ రెండుపాఠాలూ నేనెన్నడూ మరువలేను.

ఆయనా నేనూ మొట్టమొదట ముఖాలు చూచుకున్నది ఒక సినీమాహాల్లో సీట్లవద్ద. ఒకసీటుకై పోట్లాడుకుంటూ ఇద్దరం పరిచితులమయ్యాము. నా కప్పటికి ఇరవై రెండేండ్లుంటాయి.

నేను కుర్చీకి జేబురుమాలును కొప్రపెట్టి బయటికి పోయాను. తిరిగి వచ్చేసరికి చక్కగా అందులో ఈయన అధిష్ఠించివున్నారు. ఖద్దరు కళ్ళీలాల్చీ పైజామాలతో—అప్పటి కాయనకు దగ్గర పాతికేండ్లవయస్సై ఉండవచ్చు. ప్రక్కను ఇంకొక స్థూలకాయుడు ఆయన వయసువాడే ఉన్నాడు. వాళ్ళిద్దరూ చాలా గంభీరంగా ఏదో ఒక మహత్తరవిషయంపై చర్చించేసుకుంటున్నారు. నాకు వాళ్ళు నా స్థలం దురాక్రమణ చేశారనుకోవటంవలనకన్న వాళ్ళేదో తమాషాచేసి నటన సాగిస్తున్నారనే భావం అనాలోచితంగా తట్టటంవల్ల ఎక్కువ పట్టుదల కలిగింది. నేను స్థలం ఖాళీ చేయమన్నాను. రాజశేఖరంగారే పసిమిమించిన తెలుపువర్ణం గల తమ పలుచని కోలమొఖాన్ని నావంకకు త్రిప్పి "ఎందుకూ" అన్నారు. నా మొఖంలోకి చిత్రంగాచూస్తూ ఆచూపూ ప్రశ్నించే ధోరణీ నన్ను మరీ ఉద్విగ్నుణ్ణి చేశాయి. చెప్పేను — చాలా. గంభీరంగా సీరియస్‌గా రెండుమూడువాక్యాలలో 'అది నాస్థలం' అని.

'మాకేం తెలుసూ దానిమీద అలా అని ఏమీ వ్రాసిలేదు' అన్నారాయనే.

నేను చప్పున ఉద్రిక్తుణ్ణవుతూ 'వ్రాసిపెట్టే పోయాను. చూడగలిగితే—' అంటూ దురుసుగా క్రిందికివంగి నేలను పొర్లాడుతూన్న రుమాలునుతీసి ఎత్తి దులిపి వారికండ్లముందుంచాను.

వాళ్ళు నా ప్రవర్తనకి విస్తుపోయుండాలి. ఒకసారి ఒకరి మొఖం ఒకరు చూచుకొని పిదప నా ముఖంలోకి చూస్తూ ఊరుకున్నారు. కొంతసేపయాక ఆ ప్రక్కాయన "పోనీ యిన్ని సీట్లు ఖాళీగాఉన్నాయి యెక్కడకూర్చుంటే వద్దన్నాయండీ"అన్నాడు నెమ్మదిగా.

నేను ఆ ఉదారత్వం తామే ఎల ప్రదర్శించరాదన్నాను. విడవకుండా వాళ్ళు మరోక్షణకాలం నిరుత్తరులై పోయారు.

తరువాత రాజశేఖరంగారు అకస్మాత్తుగా కూర్చున్నచోటునుండి చప్‌నలేస్తూ ఇంగ్లీషులో.

"సకేసరే మీ అమూల్యమైన సలహాకు ఇవే నా అనంతమైన ధన్యవాదాలు"

— అంటూ అందులో ఆ చివరిపదాన్ని ఒక ప్రత్యేకమైన పద్ధతిలో ఉచ్చరించడంద్వారా నన్ను చేయగలంత అపహాస్యానికి గురిచేసి అక్కడనుండి ఇంకొకచోటికి ఆ సహవాసిని వెంటబెట్టుకు వెళ్ళిపోయారు.

నావళ్ళు తెగమండిపోయింది. అయితే దురదృష్టవశాత్తూ అది — ఓడిపోతూ ఓటమిలో గెలుపును పొందగల అవలివ్యక్తి ఔన్నత్యాన్ని గ్రహించటంవలన కలిగే స్పర్థవల్ల కాదు. ఆయన పోకడను ఓడిపోతూ గెలిచిన ధోరణి ప్రదర్శించుకునే ఒక విచిత్ర పద్ధతిగా అపార్థంచేసుకున్న నా అవివేక జనితమైన అహంకారం వల్ల.

ఈవిధంగా ప్రారంభమయిన మా పరిచయం యింతకన్నా అసహ్యాకరమైన మరిఒకపోట్లాటతో సన్నిహిత పరిచయంగా రూపొంది కడకదే స్నేహమయ్యింది.

ఆరోజుల్లో నాకింకా పెండ్లి కాలేదు. పట్నంలో ఉద్యోగరీత్యా నివాసం. అందుచే హోటల్‌లో భోజనంచేస్తూ ఒక గది అద్దెకు పుచ్చుకొని ఒంటరిగా ఉంటుండేవాడిని.

హోటల్లో టేబుల్‌మీల్స్ నాగరికత ఇంత బహుళంగా వ్యాప్తంకాని రోజులవి. ఒకనాడు భోజనం చేస్తూఉండగా నా పంక్తి కెదురుగుండావున్న పంక్తిలో సరిగా నా కెదురుగా పూర్వపరిచితమైన ముఖం ఒకటి కానవచ్చింది. పదేపదే ఆయన నావంకచూస్తూరావటంచేతనే నేనాయన ఎవరా అన్న సందేహంలో పడ్డాను. కాని ఎంత ప్రయత్నించినా నేనాయన నెక్కడచూచేనో జ్ఞాపకం రాలేదు. కడకాయన భోజనం ముగించి లేచి చేయి కడుక్కోడానికి పోతూ చేసిన సాంకేతిక హాసంతో అతనెవరయ్యిందీ స్పష్టంగా గుర్తుకు వచ్చింది.

తరువాత అప్పుడప్పుడూ మేం అక్కడే తారసపడుతూ ఉండేవాళ్ళం. కాని అతి నెప్పు డెదురుపడినా అతనికండ్లలోకి సూటిగా చూడటానికి నాకు ముఖం చెల్లేదికాదు. బహుశా ఆనాడు హక్కు నిలబెట్టుకోవడమనే మిషతో ఒక స్వల్పవిషయాన్ని ఘనంగాచేసి అనవసరమైన ఉద్రేకాన్ని వెళ్ళగ్రక్కడంలో గల

నా అల్పత్వాన్ని నేను ప్రత్యక్షంగా అంగీకరించకపోయినా నా అంతరాంతరాలలో దానిని బాగానే గుర్తించి వుండాలి.

ఏమైనా అతను నన్ను విడువలేదు. వేరొకనాడు నేను కూడావుడిగా భోజనశాలలో ప్రవేశించి సగం నిండిన పంక్తిలో వెళ్ళి వరసలో కూర్చుంటున్నాను. అప్పుడే నాకన్నా ముందు స్థలంలో కూర్చుంటున్న పెద్దమనిషి "నేను బహుశః మరిఒకసారి మీకోసం అట్టి పెట్టుకున్న స్థలాన్ని దురాక్రమణ చేయటం లేదను కుంటున్నాను" అన్నాడు నెమ్మదిగా. నేను తలయెత్తి చూచాను. అతనే. ఆయనముఖాన వెలుగుతున్న నిష్కల్మషమైన హాసరేఖ అన్నినాళ్ళయి నాహృదయాన్ని అంటిపెట్టుకునిఉన్న కల్మషాన్ని చాలావరకూ కడిగివేసి ఉండాలి. అయినా ముఖ్యంగా అప్పట్లో నేనంత సులువుగా అన్యుల ఔన్నత్యాన్ని అంగీకరించ గల సహృదయుణ్ణిగా వుండేవాడిని కాను. అందుచే నాకై నేను 'చిత్రమైన మనిషి' అనుకుంటూ బయటికి మాత్రం 'అబ్బే! లేదు' అన్నాను.

ఆయన మేమిద్దరం భోజనం చేసిన ఆ పావుగంటలోనూ ముక్తసరిగా రెండే రెండు ప్రశ్నలు వేశారు. మొదటిది నా పేరునుగురించి. రెండవది నా ఉద్యోగంగురించి. నేనా రెండింటికీ సమాధానాలిచ్చాను. అంతే. అంతకుమించి సంభాషణను పెంచటానికి అప్పట్లో నేనేమాత్రంకూడా సుముఖుణ్ణిగా ఉండేవాడిని కాను. అది అప్పటి నా స్వభావం. చాలానాళ్లవరకూ అతనితో ఎన్నోసార్లు కలసి మాట్లాడినా నావంకనుండి ఆయన పేరైనా తెలుసుకోలేదంటే అప్పట్లో నాధోరణి ఎట్లావుండేదో స్పష్టంగా అర్థం అవుతుంది.

కాని ఆయన ఇంకొకనాడూ మరిఒకనాడూకూడా నన్ను మాట్లాడించి చివరకు ఉన్నగుట్టు విప్పి ప్రశ్నించారు.

"మీరింకా సినీమాహాలు సంఘటన మరిచిపోలేదనుకుంటాను" అన్నారు నవ్వుతూ.

ఆ విసురు కొంత నామీద పనిచేసింది. నేనెంత ఉదాత్త స్వభావుణ్నో వివరించటానికి ప్రయత్నించాను కొంతసేపు. కాని ఆయన 'ఉన్న సంగతి చెపుతున్నాను' అంటూ జరిగినదానిని చెప్పారు. రుమాలు వారు వచ్చేసరికే క్రిందపడి వున్నది. వారు దానిని నేను వారికి చూపేవరకూ దానిని చూడనేలేదు. ఆనాడు కొంత పరిశుభ్రమైన హృదయంతో మాటాడాను.

తదాది ఆయన రెట్టించిన ఉత్సాహంతో కనుపించినప్పుడల్లా ఒకటో రెండో నిముషాలు నన్ను ఆపి ఏదో మాటాడుతుండేవారు. నేను అయిష్టంగానే సభ్యతకు కట్టుబడిక విధిలేక మాటాడుతూండే వాడిని.

చివరికి విచిత్రపరిచయం యేస్థితికి వచ్చిందంటే అతను కనపడుతున్నప్పుడల్లా మాటాడుతుండటమేకాక రీడింగ్ రూమ్‌నుంచి నేను తెచ్చుకునే పుస్తకాలుచూచి అవి తాను చదివి యిచ్చేస్తానని అప్పుడప్పుడు అడిగి పుచ్చుకోవటం — ఆయన ప్రతీసారీ సకాలానికే వాగ్దానం ప్రకారం తిరిగి యిచ్చేసినా నేను ప్రతీసారీ విసుక్కుంటూనే యివ్వటం. అయినా అతను ఆసంగతి గ్రహించక నావద్దనుంచి పుస్తకాలు పుచ్చుకుంటూ ఆ సందర్భంలో నాగదికూడా పట్టుకొని అక్కడకుకూడా రాకపోకలు సాగించటం — ఈ రాకపోకలుకూడా ఒకస్థితికి వచ్చాక నేను గదివిడచి బయటికి పోవలసిఉన్నా ఆయనకోసమై విసుక్కుంటూ ఆ గదిలోనే ఉండటం — లేకపోతే గది అతనికి వప్పగించి తిరిగి వచ్చేవరకూ అక్కడే ఉండమని నేను బయటికిపోయి రావటం — అయినా అతను తనపద్ధతి మార్చుకోకపోవటం అందులోనే అప్పుడప్పుడూ అతనికై నేను నాతోపాటు కాఫీలూ సినీమాలూ ఖర్చులు భరించవలసి రావటం — చివరకు నాకిదంతా అత్యాచారంగా తోచడం వరకూ వచ్చాయి.

సంగతేమంటే నేను అతనివిషయమై ఎంతతటస్థంగాఉన్నా ఆయనగురించి నాకు కొన్ని విషయాలు తెలియనే తెలిశాయి. అవి అతనిపేరూ — అతని కాలేజీ చదువుల విషయం. ముఖ్యంగా అతనికి సరియైన ఉద్యోగ మేదీలేదనీ హార్బర్‌లో ఏదో బ్రాహ్మ్మడాత్తిపు ఉద్యోగంవంటిదిమాత్రం ఒకటి చేస్తున్నారనీ తెలిసింది. అక్కడనుంచే నాకు అతనిధోరణి అత్యాచారంగా తోచట మారంభించింది.

వెంటనే ఆయనను వదిలించుకోవటానికి పద్ధతులూ అందుకుగాను నా అంతరాత్మకు చెప్పుకునేందుకు సమాధానాలు వెతుక్కోవలసి వచ్చింది.

చివరకు అంతరాత్మతో ఏదో మసిపూసి మారేడుగాయ చేసి వ్యవహారం ఫైసలు చేశాను. పద్ధతిలో ఒక శిఖండి పద్ధతి అవలంబించి ఊరుకున్నాను.

ఒకనాడు ఆరోజుల్లో నాలో ఎంతటి అమానుషత్వం అంతర్గతంగాతలదాచుకొనిఉన్నదో అంతటిఅమానుషత్వాన్నీ ఉన్నంత నగ్నంగానూ ప్రదర్శించి ఆయననుండి విడివడటానికి నిశ్చయించాను.

నిజంగా అది దుర్దినం! నా కండ్లను ఆ దౌర్భాగ్యపు పొరలు అంతదట్టంగాకాక ఏకొంత ఒకపొర తక్కువగాఉన్నా అతను ఏస్థితిలో నావద్దకు వచ్చాడో స్పష్టంగా చూడగలిగి వుండేవాణ్ణి. కాని అట్లా జరగలేదు.

ఆయనవస్తూనే ఎన్నడూ లేనిది చాలా గడబిడగా గొడవ గొడవగా మాటాడ నారంభించారు.

"— చూడండీ మీ రివాళ కనీసం ఒకస్వీటూ రెండు హాట్లూతోనైనా కాఫీ ఇప్పించాలి! తొందరగా లేవండి" అంటూ నా సూట్‌కేస్ సోఫాగా చేసుకొని "చాలా ఆకలి వేస్తోంది. త్వరగా తెములండి. మీ రింత వేగిరం బయలుదేరే ఉద్దేశంతో లేకుండా ఉంటే ఆ జేబులో ఏమైనావుంది కాబోలు ఇలా పడేయండి" అంటూ త్వరపెట్టసాగారు.

ఇలా అనటం ఆయనకు పరిపాటికూడా కాదు. నిశ్చయంగా అదే మొదటిసారి.

నవ్వటంచేతకాని ఆ గంభీరవదనాన్ని అసహజమైనవ్యాకటి సౌందర్యాంధునకుకూడా స్పష్టంగా కానవచ్చేటంత వికృతంగా మార్చిఉండటం — మెరసే ఆకండ్లలో ఏదో ఒక పిచ్చిమాపు వ్యక్త

హాతుండటం నేనామత్తులో గమనించగలిగి ఉంటాను. గమనించినా వానినికూడా నా ధోరణికి అనుకూలమైనపద్ధతిలో అనువదించుకొని ఉంటాను. కాని ఆయన ఆ పదవాక్యపద్ధతిని అపార్థం చేసుకోవటంలోమాత్రం నిశ్చయంగా పొరపడలేదు.

అందుచేతే నా అవక్రవిక్రమ సాహసాలను ప్రదర్శిస్తూ అన్నాను.

“నేను మీకు స్వీట్లూ హోటల్లోతో కొదుగదా ఒట్టి కాఫీ కూడా పోయదలచుకోలేదు. అంతే కాదు. నా జేబులో చాలా డబ్బు లున్నాయి. కానీ మీకు ఒక్కదమ్మిడీ అయినా యీయను. మీరు దయచేసి నన్ను వేధించకండి. ఇంకముందు మీరిట్లా నిత్యం నా గదికివచ్చి నా కిబ్బంది కలిగించడం నేను భరించను. మీరింక నా గదికి రాకండి” అన్నాను.

నా మన స్తత్వ మెట్లా పనిచేస్తుంది ఉంటుందో మీకు అర్థ మౌతుంది. వాక్యపద్ధతిలో నేకాకుండా స్వరంలోకూడా అనవసరమైన కర్కశత్వం తెచ్చిపెట్టుకుంటూ నేనిట్లా అనేసరికి ఆ నిర్భాగ్యుడు మొదట ఆశ్చర్యంగా తలయెత్తి చూశాడు. ఆయన వాముఖంలో ఏం చూశాడో కాని నే నాయన పసిమిమించిన తెల్లని ముఖం చూస్తూఉండగా నే ఎఱుపునుండి తెలుపునకూ తెలుపునుండి నలుపునకూ రంగులు మారటం గమనించాను. కాని ఆ క్షణాన దాక్షిణ్యమనేది మరీ అంత పూర్తిగా నాలో ఎట్లా మాయమయ్యిందో తెలియదు. అతనట్లా పీనుగుపెచిన చందాన నిస్తేజుడై నిశ్చలంగా పడిఉంటేనే ఇంకా వాగసాగాను——

“నేను హాస్యమాడటంలేదు. మీరు ఇంకముందు నాగదికి రావద్దు” అన్నాను. అతడీ వాక్యాల తరువాతకూడా తొలి దెబ్బనుండి కొంతసేపటికిగాని తేరుకోలేదు. తేరుకొన్నాక అన్నాడు.

‘అంతే’ అన్నాను సరిగా పెకలని గొంతును సరిచేసుకుంటూ.

కాని అహంభావ ధోదూయమానసునకు కండ్లే కావు ఇంద్రియపంచకంలో ఏ ఒక్కటి సరిగా పనిచేయదు.

“అంతే——అంతే అనటాని కింకులో ఏమీలేదు. ఇది నా గది. ఇందులోనికి రావద్దనటానికి ఏల రారాదనేవిషయమై మీకు నేను సంజాయిషీ యిచ్చుకోనవసరంలేదు. నాకిష్టంలేదు. కొబట్టి రావద్దు” అన్నాను.

ఈ శిఖండి జవాబుతో అతను నిరుత్తరుడై ఊరుకున్నారు. కాని అతనిముఖంలో ముఖ్యకండరాలన్నీ ఈ మహావమానజనితమైన ఉద్వేగతీవ్రతచే కంపిస్తున్నాయి. ఆ అభిమాని దానిని వ్యక్తం కానీయటం యిష్టంలేక పలుచని పెదవులు మరీ పలుచన కాగా వానినెంత అదిమిపెట్టివుంచినా అవి తమపని మానలేదు. ఒకటి రెండుసార్లు గుక్కిళ్ళు మింగికూడా వానిని వశపర్చుకోలేకపోయారు.

ఐదు...పది...ఇరవై...ముప్పై సెకెన్లవరకూ ఇద్దరం చిత్రప్రతిమలలా మిగిలిపోయాం.

ఆయన యెంత నిగ్రహస్వభావుడైనా నేనుచేసిన అవమానం ఆనిగ్రహాన్ని మించినది.

చూస్తూఉండగానే ఆయన ఉత్తమాంగం చలింప నారంభించింది. చలనతీవ్రత క్రమక్రమాభివృద్ధికాగా మనిషి చివర కాపాదమస్తకమూ వణికిపోతూ చటన నిలుచున్నాడు. అంతసేపూ ఆయన అతితీవ్రంగా ఆ చూపులకే సామర్థ్యమేవుంటే నన్ను మసి చేయగలంత తీక్ష్ణంగా చూస్తునే ఉన్నారు. అలా చూస్తునే ఆ మూశివున్న పెదవులూ కరచుకొనివున్న పండ్లూ కాస్తగావిప్పి——

“సరే”

—— అన్నారు. అట్లాఅని మరి కాస్తసేపట్లో చటక్కన వెనుదిరిగి నా గది విడిచి మెట్లుదిగి వెళ్లిపోయారు.

నేను కొంతసేపుపోయాక ఒక దీర్ఘనిశ్వాసం విడిచాను. తరువాత కూర్చున్నచోటునుండి లేవబోయాను. కాని అప్పటికీ కూడా నాకాళ్ళు వణుకుతున్నాయ్. యెందుచేతో అంతే నాకప్పుడు తెలియలేదు. అంతరాంతరాలలో కారణ మేదో సూచితమౌతున్నా దానిని నేను గ్రహించ నంగీకరించలేదు.

ఆనాడల్లా ఏపనీ చేయలేకపోయానుకూడా. మతి స్తిమితంగా వున్న జ్ఞాపకమైనా లేదు.

తరువాత కొంతకాలం సర్వకాల సర్వావస్థలలోనూ ఒకటే పనిగా ఆలోచించసాగాను. ఎంతవెదికినా ఆయన నడవడిలోగాని మాటలలోగాని మచ్చుకు ఒక్కటైనా అతనికి నేను చేసిన మహావమానానికి తగినకారణంగా పేర్కొ దగ్గ దానిని నేను సాధించలేకపోయాను. చివరకు మళ్ళీ మరొకసారి శిఖండిధోరణి అవలంబించి అంతా మరిచిపోవడానికి ప్రయత్నించాను.

అయితే ఆయనకు ఈ స్వార్థపరునీ అహంభావినీ ఉద్ధరించాలనే పట్టుదల ఎల కలిగిందో తెలియదు. జన్మలో ఆయన మళ్ళా నా మొఖం చూడరనుకున్నాను. కాని అలా జరుగలేదు. ఒకనాడు ఉదయాన్నే నేను నూతిదగ్గ స్నానంచేసి తిరిగి వచ్చేసరికి మూసిఉన్న నా గది తలుపులు తెరచివున్నాయి. అందులో ఈనాస్తికుని పూజనందుకోవచ్చిన దేవమూర్తిలా ఆయన ఎదురుగా నిలుచుని ఉన్నారు. నిష్కల్మషమైన హాసరేఖ అతనిముఖాన్ని ఉద్దీపితం చేస్తూవున్నది.

నేను క్షణకాలం నివ్వెరబోయాను. తరువాత గదిలో ప్రవేశించి తొందరగా బట్టలువేసుకొని ‘పదండి’ అన్నాను. బయటకు నడుస్తూ గదితాళంపెట్టి చకచకా అతనిప్రక్క ప్రక్కగా మెట్లు దిగుతూవుంటె నాశరీరం గాలిలో తేలిపోతున్నట్టయింది.

2

ఇది జరిగి పదేండ్లయ్యింది. నాటినుండి నేటివరకూ మేము స్నేహితులమే——కాని ఆయన స్వభావం చరిత్రా మాత్రం ఈనాటికీ నాకు నిత్యనూతనములు.

మేము మూడేళ్ళు ఒకేగదిలో ఉన్నాం. ఆహార శయ్యాసన విహారాదులలో ఎన్నడూ ఒకరినొకరు విడచినదిలేదు. మా వస్తు

ఫులూదుస్తులూ చివరకు పక్కలుకూడా సమిష్టిగా పంచుకున్నాం. నా పెండ్లికి పిదప గదినుండి వీడిపోయినా ఒక యాడాది ఒకే వూరిలో ఉన్నాం. నిత్యం కలసేవాళ్లం. ఆ చివరిరోజుల్లో అతనుకూడా కుటుంబాన్ని తీసుకవచ్చాక కొంత యెడబాటు యెక్కువైనా తరచు కలుస్తూనే ఉండేవాళ్లం. అయినా అంతకాలంలోనూ ఆయన గురించి నేను తెలుసుకోగలిగినదల్లా అతనికి వివాహమయ్యిందనీ తల్లి తండ్రీ లేరనీ ఒక్క అన్నా ముసలినాయనమ్మ మాత్రం ఉన్నారనీ ఆస్తులేమీ లేవనీ తప్ప ఇంకేమీ లేదు. ఆయన నిజమైన జీవితంతో పరిచయం ఆయనను విడిచిపెట్టాకే ప్రారంభమయ్యింది.

నాకు క్రొత్తగా బదిలీ అయిన ఊరు. ఒక చిన్న పట్టణం. అక్కడకు వెళ్లిన తొలిరోజులలో నాకు అక్కడి వీధులూ ఇళ్లూ బజార్లూ ఎట్లా సంకుచితంగా చిన్నవిగా కానవచ్చాయో అట్లానే అక్కడి మనుష్యుల హృదయాలూ సంస్కారాలూ కూడా చాలా తేలికజాతికి చెందినవిగా కానవచ్చేవి. అందుచే చాలాకాలం వరకూ వాళ్లతో కలసి తిరగలేక పోయేవాడిని. కాని ఒంటరితనం బహు దుర్భరమైనది. అందుచేత కాలక్షేపానికి వాళ్లమాటలనూ చేష్టలనూ స్వభావాలనూ నే నెంత అసహ్యించుకుంటూ వచ్చినా వాళ్లతోనే తిరగక తప్పిందికాదు. మా ఆఫీసులో పనిచేసే నాతోటి వారితో సాయంకాలాలవేళ ముఖ్యంగా సెలవు రోజుల్లో కలసి తిరుగుతూండే వాడిని.

వాళ్లంతా రోజూ ఊరునడుమ ఉన్న చిన్నపార్కులో చేరి ఒక మారుమూలకూర్చుని బాతాఖానీ ఆరంభించేవారు. వారు మాటాడే విషయాలు సాధారణంగా ఏ పై అధికార్లను గురించో వాళ్ల భార్యలను గురించో లేక తమ తమ చిన్ననాటి ముచ్చటలూ ప్రజ్ఞలూగూర్చో అవీ ఇవీ కాకపోతే ఇరుగు పొరుగుల ఆడవాళ్లను గురించో అయివుండేవి. అందులో ఆడవారి గురించి ప్రసంగమైతే ప్రతి ఒక్కడూ కలుగజేసుకొని నోటిదత్తి దీరా అవ్వాకులూ చివ్వాకులూ వాగి చాలా సంతృప్తి పడుతుండేవారు.

ఒకసారి దురదృష్టవశాత్తూ యీ మహానుభావుల నడుమనే రాజశేఖరంగారి పూర్వగాథ యిరుక్కున్నది.

ఆవేళ వారు అదివర కెప్పుడో ఎక్కడో ఆఫీసులో క్రొత్తగా గుమస్తాగిరీలో ప్రవేశించి అచిరకాలంలోనే ఆ వుద్యోగం పోగొట్టుకొన్న ఒక కుర్రవానిగురించి చెప్పుకుంటున్నారు. ఆఫీసరు 'ఫూల్' అని అవమానిస్తే కోపంవచ్చి ఉద్యోగానికి రాజీనామా ఇచ్చేశాడట.

మా బృందం వాడి తెలివితేటలూ చురుకుదనం ఆదిగాగల వాటి నన్నింటినీ బాగానే వర్ణిస్తూ 'ఏమైతేనేం పెడసరపు బుద్ధి ఉన్నాక ఒక్కటికూడా రాణించవు' అంటూ ఆఫీసరనే వాడిని ముఖం ముందు స్తుతిస్తూ 'గులాం' గా నటించి ముఖంవెనుక తమలా కసిదీరా తిట్టుకొని సంతోషించటం చేతకాని ఆ కుర్రవాని బుద్ధిహీనతను నలుగురూ నాలుగు విధాలా చెప్పుకొని నవ్వుకున్నారు.

ఆ సందర్భంలో "నేనూ ఎరుగుదును ఒకణ్ణి——" అంటూ అందులో మరిఒకడు రాజశేఖరంగారి పేరెత్తాడు. అతను తన ఎరికలో ఎలా తాలూకా ఆఫీసు ఉద్యోగం పోగొట్టుకున్నాడో చెప్ప నుద్యోగిస్తూ రెండు వాక్యాలు చెప్పాడు. ఇంతలో సాంబమూర్తి అందుకున్నాడు.

ఆ బృందంలో కల్లా——నాలో చాలమట్టుక క్షీణించగా ఇంకా మిగిలిన నాగరిక శక్తంటూ ఏమైనా ఉంటే ఆ శక్తుల బలిమిచే నేను ఎక్కువలో ఎక్కువగా అసహ్యించు నేది ఆ వ్యక్తి నే! ఆ 'లక్ష్మీపతి' కి తెలియని భోగట్టాలూ మనుష్యులూ ఉండవట్టు కనుపించేది. ఎలా సంపాదిస్తాడో ఆ పరిచయాలూ చరిత్రలూ తెలియదు. అందర్నీ తెలుసునంటాడు. అందరి పుట్టుపూర్వోత్తరాలూ వల్లిస్తాడు. చిత్రమేమంటే ఆయన విషయాలకిచ్చే రంగు లెట్లా ఉన్నా సాధారణంగా ప్రతికృతుల సత్యతలో లోపముండదు. ఆయన తనకుటిల హస్తాలలోకి కుంచను లాక్కొని రాజశేఖరంగారిని చిత్రించ నారంభించాడు.

అంతవరకూ తలను మెడపై ప్రక్కకువంచి కనుబొమలు రెండూ ముడివేస్తూ వింటున్న వాడల్లా సందేహ స్మృతి సూచకములైన చూపులూ స్వరాలూతో "ఏ రాజశేఖరం ? ...... రాజశేఖరమేనా?" అన్నాడు బొంగురు గొంతును సరిచేసుకుంటూ. అవలి వ్యక్తి అవుననగా ఆరంభించాడు. "వాడా! వాడిని నేను బాగా ఎరుగుదును!" అంటూ కూర్చున్న వైఖరిలో మార్పును తేవటం ద్వారానూ ముఖంపై ఒక వికలనవ్వుతో తల అడ్డాదిడ్డంగా త్రిప్పటం ద్వారానూ సన్నద్ధతనూ ఉత్సాహాన్నీ ప్రకటిస్తూ చిత్రమైన విరామాలతో చెప్పసాగాడు. "వా డొక ఫూల్!...గర్వం అతిశయం చూడబోతే పట్టపగ్గాలుండవు!!......పోజులిస్తాడు పోజులు!!!......" అన్నాడు.

నాకు అన్యుల నట్లా అనవసరంగా అవహేళన చేయటంలో అందులో నే నెరిగిన రాజశేఖరాన్ని గూర్చి నోటికివచ్చినట్టు కూస్తూ తద్వారా అతిహీనమైన ఆనందాన్ని పొంద యత్నించే ఆ వ్యక్తి నైచ్యాన్ని చూసేసరికి ఒళ్ళు మండుకపోయింది. అయినా——

"మీరు పరీక్షించారా ఆయన పుంస్త్వాన్ని..." అన్నాను వ్యంగ్యంగా. కాని ఆదున్నపై అట్లాంటి వేమీ పనిచెయ్యవు. మీద ఏమైన పడినపుడు సరిగా దున్న తల విసిరినట్లే ఒకసారి తల విసిరి కసిరికొడుతున్నట్టు అన్నాడు.

"బాగుంది! నాకు తెలియదంటారేమిటి? వాడిదీ మాదీ ఒకటే ఊరు. కావలస్తే నారాయణరావు నడగండి! అమధ్య నేను విశాఖపట్నాం వెళ్ళినప్పుడు నారాయణరావూ నేనూ వస్తూండగా వాడు దారిలో ఎదురుపడ్డాడు. దారిలో ఎంతసేపు మాటాడేమో అడగండి" అన్నాడు బుసలుకొడతూ.

ఆ మందకు సాంబమూర్తి మాటలంటే అమృత గుళికలు. కారణం వేరే చెప్పనవసరంలేదు. అందుచేత అతని వాక్కును అందరూ సమర్థిస్తూ అతనినే చెప్పమన్నారు.

సాంబమూర్తి విజయగర్వంతో చెప్పసాగాడు. అతను తన ప్రత్యేక ధోరణిలో విషయానికి తా నీయదలచిన రంగుకు అనుగుణమైన పదజాలంతో వాక్యపద్ధతితో సాంకేతిక పదాలూ అభి

నగూలూ అలంకరణలు కాగా చాలామాటలలో చెప్పిన దాని సారాంశం యిదీ—

"చర్చలో ఉన్న వ్యక్తి తండ్రి నాన్‌కో ఆపరేషన్ గొడవలలో ఒకటో రకానికి చెందిన ఉద్యోగం కి చే జేతలాతిలో దకాలిచ్చుకున్నాడట. రెండుసార్లు జైలుకు వెళ్ళి 'మెత్తగా' పోలీసులచే ఒళ్లంతా బాగా 'మర్దన' చేయించుకున్నాడు. కాపకా జైలులోనే చచ్చిపోయాడు కూడా—ఎవ్వడూ మంచినీళ్ళుపోసే దిక్కైనా లేకుండా. చచ్చేముందు 'ఏ మాలాడో మంగలాడో' ఇన్ని నీళ్ళు పోసి ఉంటాడు."

వాళ్లమ్మ ఆ తరువాత ఆరుమాసాలు తిరగకుండా బహుశా బెంగపెట్టుకునే చచ్చిపోయి వుంటుంది.

వాళ్లు ముగ్గురు అన్నదమ్ములు. ముగ్గురూ మగగుంటలే. అప్పటికి ఇంతా ఇంతాగా ఉండేవారు. పెద్దవాడూ తనతోటివాడు. స్ఫోటకంవచ్చి చచ్చిపోయాడు.

వీళ్లని వాళ్ల నాయనమ్మ పెంచింది. ముసలిది ఇప్పటికీ గుండుముక్కలా తిరుగుతూ ఉంటుంది? (ఇక్కడ సాంబమూర్తి గారు ఆమె గుండునుగూర్చి ఐదునిముషాలు మాటాడారు.) మగ సహాయం ఊరిలోనే ఉన్న మేనమామలవల్ల పొందారు. కొద్దిగా భూములున్నాయి. వీడికన్నా పెద్దవాడు ఇప్పటికీ ఆ భూములమీదే ఆధారపడి బ్రతుకుతున్నారు.

వీడికి ఆ మేనమామ తన మూడోకూతుర్ని ఇచ్చి పెళ్లిచేశాడు. ఆ మేనమామ పెళ్లాం ఒక పిల్లలకోడి. వరుసగా ఇద్దరు మగపిల్లలునీ నలుగురు ఆడపిల్లలనీ కనీ మొత్తం అరడజనూ పూర్తిచేసి కానుపులు ఎత్తిపెట్టేసింది. అప్పటినుండీ బాగా బలిసి ఇప్పుడు గుండ్రంగా 'అణా రోట్టెలా వుంటుంది' మామగారు సన్నంగా రివటలా పొడావుగా ఉంటాడు. అందమైన దాంపత్యం.

వాళ్ళు వీడికి బి. ఏ. వరకూ చదువు చెప్పించడంలో సహాయపడతామన్నారు. మనవాడికి విజయనగరం కాలేజీనీళ్ళు ఒంటికి విషమించి ఇంటరు చదువుతూనో చదివి పాస్ అయ్యో ఇంటికి తిరిగి వచ్చేశాడు.

ఇంతలో ఆ పిల్ల పెద్దదయ్యింది. కాపురం చేసుకోమంటే చేసుకోడు.........

అటు చదువూ లేకుండా ఇటు ఉద్యోగం—లేకుండా పోనీ 'అదైనా' అటు లేకుండా రెండేళ్ళు దిక్కుమాలి గొడ్డులా తిరిగాడు. తరువాత రెండుమూడు ఉద్యోగాలుచేసి బుర్ర తిరుగుడు ఫలితంగా శ్రీముఖాలు పుచ్చుకొని చివరకొ వెల్లని 'దమ్మిడీ' విశాఖపట్నం వెళ్లి అక్కడ చలామణీ ఐపోయింది. కొన్నాళ్ళు హార్బర్‌లో డైలీ వేజస్‌మీద పనిచేసీ — ఆపాట్లుపడీ ఈపాట్లుపడీ చివరికిప్పుడు ఎలక్ట్రికల్ డిపార్టుమెంటులో పనిచేస్తున్నాడు. కాని అక్కడైనా స్థిరంగా ఉంటాడనే సిద్ధాంతమేమీ లేదు.

ఇక్కడివరకూ చెప్పి అలసిపోవటంచేత కాబోలు ఆ ఉపన్యాసకుడు కొంచంసేపు ఆగాడు. కాని అతని శ్రోతలు అతనిని విడువలేదు. 'అసలు సంగతి చెప్పావ్ కాదే!' 'చెప్పవలసి దంతా ముందే ఉంచేశావ్' అంటూ ఉపన్యాస విషయంపైన తమకుగల శ్రద్ధాసక్తులను అలా ప్రశ్నద్వారానే కాకుండా మరి కొన్ని కొన్ని చిన్న చిన్న సాంకేతిక వాఖ్యలవంటి వానిద్వారాకూడా వెల్లడించి అతనిని మళ్లా 'ముగ్గు' లోకి తోశారు. సాంబమూర్తి ధోరణి ఈసారి మరీ రసవత్తరంగా సాగింది.

రాజశేఖరంగారి నపుంసకత్వాన్ని సిద్ధాంతీకరించిడానికి ఆయన చూపిన తర్కం చాలా చిత్రమైనది.

సినీమాలూ నవలలూ బహుళ ప్రచారంలో ఉన్న ఈరోజులలో మనిషికి దగ్గర ముప్ఫైఏండ్లు వచ్చేవరకూ అందులోనూ భార్య ఈడేరినపిదప ఆమెను ఆరేడేండ్లు విడిచికూడా కాపురం చేసుకోవటానికి ఒప్పుకోకపోవటం — ఆమె ముఖమైనా చూడకపోవటం—పోనీ అని ఆమెలో ఏమైనా లోపముందా అంటే అందం విషయం తీసుకున్నా ఆకారం విషయం తీసుకున్నా ఎట్టిలోపం లేకపోవడం—తానేమైనా ముండలనో ముసుగులనో మరిగాడనటానికి అమాత్రం రసికత్వం ఆ ముఖాన ఎన్ని కాగడాలువేసి వెదికినా కానరాకపోవటం—ఇవీ అతను తన ప్రతిపాదనను సిద్ధాంతీకరించుకోవటానికి చూపిన కారణాలు.

ఇవికాక చిట్టచివరను వీటన్నిటినీ మించిన 'ఒక గజయుక్తిని' కూడా విశిరాడు.

అతడు ఎలాగైతేనేం ఇంక తప్పక మూడేళ్ళక్రితం కాపురం అయిందనిపించాడు. కాపురంకూడా చేస్తున్నాడు. అయినా ఈ బర్త్ కంట్రోల్ రోజుల్లో ఇప్పటివరకూ ఒక పిల్లనైనా కనలేదు.

ఆ ముఠాలో ఒకడు కవిగారని వ్యవహరింపబడేవాడున్నాడు. వాడు వ్రాసిన కవిత్వం ఏమీలేదు. అయినా స్త్రీల ప్రమేయం వచ్చేసరికి మదవతి, మత్తకామిని, కోకస్థని, వంటిపదాలుపయోగించి, శ్రోతలకు శ్రవణానందం బాగా కలిగించగలడు. ఇంకొకడు సెక్సు సైకాలజిస్టు అనిపున్నాడు. అతి వేలాటి పదాలు, తర్కం నాడతాడో ఇక్కడ ఉదహరించలేను. వీళ్ళు కాక ఇంకా ఫస్టు పల్లెటూరు తాలింఖానాలలో తయారయివచ్చిన శృంగార శేఖరులు వేడా అర్ధణా పత్రికల్లో చమత్కారాల్ని కంఠస్థంచేసి వాటి నప్పగించ ఉబలాడే బుద్ధిమంతులున్నారు. ఇట్టి ప్రబుద్ధులంతా అట్టి విషయంపై పక్కా గంటకు తక్కువకాని కాలంచర్చకై వినియోగించారంటే ఆ చర్చ ఎంత జుగుప్సాజనకంగా జరిగివుంటుందో అవ్యాజంగా వీరి విమర్శకు గురిఅయిన ఆ నిర్భాగ్యులు వాళ్ళమాటల్లో ఎన్నెన్ని అవాచ్యపు అపభ్రంశపు అవహేళనా పాత్రమైన రూపాలు ధరించివుంటారో వేరే చెప్పనక్కరలేదు.

అదే కడసారి. ఆ మర్నాటినుండి ఇంకెప్పుడూ ఆ బృందంలో మళ్లా పార్కుమధ్యను కూర్చోలేదు. కాని ఆనాడు రాత్రిమాత్రం సరిగా నిద్రపట్టలేదు. చాలాసేపటివరకు రాజశేఖరంగారి మూర్తి, మాటలూ స్మృతిపథాన మెలగసాగాయి. ఏనాటివో మా యిరువురి మధ్యా జరిగిన ఒక చర్చ ఇంకొకమాటాకూడా జ్ఞాపకం వచ్చాయి. నేను పెండ్లయిన క్రొత్తలో తరుచు ఆడవాళ్ళస్వభావ

గురించి మాట్లాడుకుంటేవాణ్ణి. ఒకనాడాయన 'మీకే నమమ ఎప్పుడూ ఆడవాళ్ళ ప్రసంగంతప్ప ఇంకొకదాన్ని గూర్చి మాట్లాడ్డం చేతకానట్టుండే.' అన్నారు. ఇంకొకసారి ఓ చిత్రమైన చర్చ జరిగింది.

ఆ రోజుల్లోనే ఒకనాడు అతను ఒంటరిగా గదిలో కూర్చొని వుండగా నేను వెళ్ళేను. అప్పటి కప్పుడే నేను కుటుంబంతో వేరే వుంటున్నాను. వెళ్ళేసరికి ఏదో దీర్ఘాలోచనలో ఉన్నట్టు కనిపించగా ఏమిటి సంగతని ప్రశ్నించేను. ఆయన ఏమీ లేదంటూ లేచి షికారుకు సన్నద్ధులయ్యారు. తరువాత కాఫీ త్రాగుతూంటే చర్చ ప్రారంభమయ్యింది.

సంస్కారం దేనిపై ఆధారపడి ఉంటుంది? పరిసర పరిస్థితుల మీదనా, అయితే అవిమారితే అది మారేందుకు అవకాశమున్నదా? లేక అది జన్మసిద్ధమయినదా? ఇంచుమించు ఇటువంటి ధోరణిలో జరిగిందా చర్చ. నాకది అంత బాగా గుర్తుండక పోవటానికి కారణం ఆయన ఆ చర్చను పురుషపరంగా కాకుండా స్త్రీ పరంగా తీసుకుంటూ రావటం.

నాకానాడే కొంత అనుమానం కలిగింది. కాని ఖచ్చితంగా ఇదమిద్ధమని తేల్చుకోటానికి ఆయనను గురించి తెలుసుకోవటంలో మొట్టమొదటనుంచీ అడ్డుపడుతూ వస్తున్న ఆయన ఆ గంభీర స్వభావమే ఇక్కడకూడా అడ్డుపడ్డది.

ఇప్పుడది జ్ఞాపకంరాగా విషయాలను ఒకవిధంగా అర్థం చేసుకున్నాను. అప్పటి ఉద్విగ్నస్థితిలో ఒకటి రెండుసార్లు పోయి ఒకసారి రాజశేఖరంగార్ని చూచిరావా లనిపించింది. కాని తల నమ్ముకున్న సంసార్లు షైర్లుతిరిగి రావటమంటే సామాన్యంకాదు. రెండు మూడు రోజులతర్వాత ఒక ఉత్తరం మాత్రం వ్రాశాను. అతణ్ణి కలియటమనేది ఆ తరువాత ఒక సంవత్సరంనాడు గాని పడలేదు.

3

విశాఖపట్నంలో నాకు వారంరోజులు పని పడింది. చాలా ఉత్సాహంతో బయలుదేరాను. రాజశేఖరంగారింటే మకాం అనుకున్నాను.

రాజశేఖరంగారు ఇల్లు మార్చటంచేత జట్కా తిన్నగా ఆఫీసుకు పట్టించవలసి వచ్చింది. ఆయన నన్ను చూచి చాలా ఆనందంతో ఎదుర్కోలు ఇచ్చారు. ఆఫీసుపనితో అలసి జడ్డోడుతున్న ఆ ముఖంపై వెలసిన హాసరేఖ చూస్తే దినమల్లా మేఘాచ్ఛాదితమైన ఆకాశంలో అస్తాద్రిని చేరనున్న సూర్యమూర్తి ఏదో సందుచేసుకుని క్షణకాలం జగత్తును వింతకాంతిలో ముంచినప్పటి దృశ్యం జ్ఞప్తికి వస్తుంది.

ఆయన సాయోగక్షేమాల నడుగుతూ నేను వచ్చినవిధం తెలుసుకున్నాక అనుకోని విధంగా కొంత తబ్బిబ్బయ్యారు.తరువాత 'సరే మీరు వెళ్ళి సామానులు ఇంటివద్ద పెట్టించి మళ్ళీ ఇలారండి. ఇద్దరం ఇక్కడనుంచి కలిసిపోదాం' అన్నారు. నేనా మాటలను ఎలా అర్థంచేసుకోవాలో తెలియక తడబడుతూ 'అలానే, అలా[illegible]' అన్నాను.

ఆయన ఎడ్రసు చెప్పారు. జట్కాలో కూచుంటూ మరిఒక సారి ఆయన ముఖం చూచాను. ఆయన ఇంకా ఏదో ఆలోచిస్తున్నట్టే తోచింది. నేను పొరపాటుచేస్తున్నానేమో అనుకుంటూనే జట్కావాడికి ఎడ్రసు చెప్పాను. జట్కా అచిరకాలంలోనే రాజశేఖరంగారి ఇంటిముందు ఆగింది.

అసలు సంగతి అప్పుడు తెలిసింది.

ఇంట్లో ఆయన భార్యా నాయనమ్మా ఉన్నారు. వాళ్ళు నన్నూ నా సామానులనూ ఎంతసేపయినా వీధిలోవుంచే, మాటాడుతూ వచ్చారు. భార్య ఘోషా స్త్రీవలె తలుపుచాటున నిలబడి మాటాడింది. నాయనమ్మ ఎదుటబడి సవాలక్షప్రశ్నలు వేసింది. నాయనమ్మ పూర్వకాలపు మనుష్యుల సహజచాదస్తాన్ని వ్యక్తం చేస్తే, మనుమరాలు 'ఏమో, మా మగవారు ఇంట్లోలేరు' అన్నట్టు మాట్లాడింది.

నేను ఒకటి రెండుసార్లు జట్కాను ఏ సత్రవుకో రెస్టుహౌస్‌కో పట్టిద్దామా అనికూడా అనుకున్నాను. కాని అంతవరకూ వచ్చాక అది మరీ పాడుగా తోచింది. అందుచేత అలానే అన్ని ప్రశ్నలకూ సంశయాలకూ ఇయ్యవలసిన జవాబులన్నీ ఇచ్చిచివరకు వారి ధర్మమా అని సామానులన్నీ ఇంట్లో చేర్చగలిగాను.

నే నీదుస్సంఘటననుండి బయటను పడుతూ మొట్టమొదట నాలో నేను వేసుకొన్న ప్రశ్న, పాపమూ మానవుడు వీరితో ఎట్లా వేగుతున్నాడా, అని.

నేను రాజశేఖరంగార్ని బాగాఎరుగుదును. ఆయనస్వభావం ఈతీరుమనుష్యులతో సరిపుచ్చుకోగలిగేది కాదు.

రాజశేఖరంగారి భార్యనుగూర్చి సాంబమూర్తి చేసిన వర్ణనలో పెద్ద అతిశయోక్తిగాని అసత్యంగాని ఏమీలేదు. ఆమె కనుముక్కుతీరూ అంగసౌష్టవం విడివిడిగాచూస్తే ఏదోషమూ ఎన్నలేము. కాని మొత్తంపైచూస్తేమాత్రం వికారం వేస్తుంది. కనీసం రాజశేఖరం వంటివానికి.

ఆమె కొంత పొడవుగా ఇంచుమించు ఆయనంత ఎత్తుగా వుంటుంది. బక్కపలుచగా చామనచాయవర్ణంలో నాజూకుగా వుండటానికి ప్రయత్నించేమనిషి.

కాని ఆ చూపులలో మొత్తంపై ఆకారంలో స్త్రీలలో సహజంగా ఉండవలసిన లాలిత్యమనేది కానరాదు. మనుష్యులలో ఉండవలసేవిషయాల నర్థంచేసుకునే తెలివి అసలే ఉన్నట్టు కానరాదు. 'క్షణంలో కన్నీరు కార్చగలదు. తల్చుకుంటే నిర్దాక్షిణ్యంగా నిముషంలో ఇంటినంతటినీ నరకంగా మార్చగలదు'— అనిపిస్తుందా ముఖముద్రతీరు. అందుచేతే అట్టిమనిషితో రాజశేఖరంగా రెలా వేగుతున్నారో అనుకోవలసి వచ్చింది. కాని అతను వేగుతున్నాడు.

అత నెట్టిదుర్భరపరిస్థితుల్లో ఆమెతోడి సంసారాన్ని నెగ్గించుకురావడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాడో కనిపెట్టాక అతనిదుస్థితికి నాకు జాలివేసింది.

మేము గతంలో నాలుగేండ్లు కలిసి ఉన్నాం. అయినా అతను తన ఆంతరంగిక దౌర్బల్యాలను ఎన్నడూ ఇతరులకు అర్థమయ్యేటంత స్పష్టంగా వ్యక్తం చేసిందిలేదు. కాని ఈసారి నే నక్కడవున్న ఆ కొద్దిరోజులలోనే చివరకు తననోటితో కూడా వ్యక్తం చేసినవిధం చూస్తే మనిషి ఆకారస్వభావాలు ఎప్పటిలాగే కనిపిస్తున్నా, ఆంతరంగికంగా అతని హృదయపు జవసత్వాలు ఎట్లా క్షీణిస్తూవచ్చినవో స్పష్టంగా గ్రహించవచ్చు.

నేను వెళ్ళిన మరునాడు అతను నా అతిథ్యసత్కారానికే గాబోలు ఒక బంగారుగాజు తాకట్టుపెట్టేడు. ఈవిషయం ఎంతటి అసహ్యకరంగా బయటపడాలో అంతటి అసహ్యకరంగానూ బయటపడ్డది.

మూడోనాడు పగలు పదిగంటలకు మేమిరువురము హోటలుకు బయలుదేరనున్నాము. అవి మంచి రేషనురోజులు. అందుచే రాజశేఖరంగారెంత బలవంతం చేసినా అది సాకుగా వారింట భోజనం తప్పించుకున్నాను. కాని ఆయన విడువలేదు. బిల్లు ఆయనే చెల్లిస్తూ వచ్చాడు. ఆకొంటికి కష్టమో నష్టమో వారింట భోజనం చెయ్యకపోతే ఆయనగారి నేను చూపగల సహృదయత కొంగలదేమోనని నేను అనుకుంటూనే వున్నాను. ముసలావిడకూడా అదే అన్నది.

'అదికాదురా. ఎలాగూ ఖర్చు తప్పనికాడికి ఆ అబ్బాయిని హోటలుకు తిప్పటమెందుకు? ఇక్కడే భోజనం చెయ్యమను' అన్నది. వంటింట్లోంచి దీర్ఘాలుతీస్తూ.

లోనుండి ఈవల గదిలోనున్న నావద్దకువస్తూ రాజశేఖరంగారు ఈమాటలువింటూ ద్వారంవద్దే ఉండిపోయారు. అతనిముఖం చూస్తే కొత్త నాకు భయంవేసింది. ఆయన అక్కడినుండే ముఖం త్రిప్పకుండానే వెనుక వంటింట్లోవున్న ముసలమ్మను క్షణకాలం చూచి తిరువాత నాముఖంలోకి చూచారు. నేను నాకుగల నటనాసామర్థ్యాన్నంతనూ వినియోగించి ఆ ముక్కలు నా చెవిని చేరనేలేదన్నట్టు కనిపించడానికి ప్రయత్నించాను. బహుశా అది అంత కంటె ఎక్కువ పొరపాటయి ఉండవచ్చు. అయినా అతనిధర్మమా అని అప్పటికి శాంతించారు.

అవిషయం అంతటితో ముగిసిపోతుందనుకున్నాను. కాని ముగియలేదు. సాయంత్రం ఆఫీసునుండి అలానే కాఫీహోటల్‌కు పోయి అక్కడినుండి అతని బలవంతంపై సినిమాకుకూడాపోయి తిరిగి వచ్చేటప్పుడు నా భోజనకార్యం ముగించుకొని ఇంటికి వచ్చాం.

అంతకుముందు నేను ఇంతో అంతో ఉమ్మడి ఖర్చులో పాల్గొనడానికి, అవకాశం వుంటూవచ్చినా ఆవాళ నాకా అవకాశం ముసలమ్మ మతిమాలినతనంవల్ల పూర్తిగా లోపించింది. మనస్సులో కష్టపడుతూనే అన్నిటా రాజశేఖరంగారిచ్చే ఖర్చువుండగా ఇంటికివచ్చి వీధివరండాలో హోల్‌డాల్ పరచి పడుకున్నాను.

రాజశేఖరం లోనికివెళ్లి పావు గంట గడిచింది. అయినా ఆయన భోజనానికిపోయి వచ్చిన జాడ కనుపించలేదు. భార్య భోజనానికి లెమ్మనటం ఉండీ ఉడిగీ సన్నగా వినిపిస్తునేఉంది. చివరకు వంటయింటిలో పళ్లెలూ గ్లాసులూ చప్పుడు వినరాతటంతో తృప్తిపడ్డాను.

కాని ఆ తృప్తి ఎంతోసేపు నిలువలేదు. ఆఅమ్మాయి యేలనోగాని వచ్చి వట్టింట నిద్రపోతున్న ముసలమ్మను లేపింది. ఆమె విసుక్కుంటూ లేచివెళ్ళి ఏంచేసిందో తెలియదు.

కొద్దినిముషాలతరువాత అకస్మికంగా ముసలమ్మ గొంతు అతి స్పష్టంగా వినిపించసాగింది. ఆమె అన్నది.

"ఇది మాబాగుందిరా ! నే నెంత గ్రుడ్డిముండనైనా నాకా మాత్రం కళ్లు కనుపించ వనుకున్నావా? దుక్కపోతులాటి గాజులమెత్తుగాజు. చీమా? దోమా?—కనుపించకపోవటానికి. అందుకోసరమని దానిమీద అలక సాధిస్తావా! ఇది మాబాగుంది! ఇంతకూ అది నాలో చెపితేమాత్రం నీకు వచ్చిన భయమేముంది? నువ్వేం నాదగ్గర భయంతో వణికిపోతున్నావు గనకా?" అని ఒక దీర్ఘంతీసి చివరకు "అయినా కాకపోయినా యీ ముదనష్టపు స్నేహితులు ఎక్కడ వచ్చిపడతారో తెలియదు..." అంటూ ఆమె యింకా ఏదో ఆ నేథోరణిలోనే ఉన్నది. కాని అకస్మికంగా — బహుశా అది రాజశేఖరం చేతిలోని కంచు గ్లాసై ఉంటుంది — పగలకేసి వట్టు ఖంగ్‌న మారుమ్రోగింది.

ఆ శబ్దానికి నేను త్రుళ్ళిపడి లేచి కూర్చున్నాను. కాని రెండుమూడునిముషాలైనా ఎట్టిహాహాకారవాలూ వినరాలేదు. దానితో భయంతీరి మళ్ళీ పడుకున్నాను. అంతసేపూ ప్రగాఢ నిశ్శబ్దం వెలసింది.

తరువాత యింకొక పావుగంటవరకూకూడా ఏదో రాజశేఖరంగారు వట్టింట్లోకి వచ్చినట్టూ లోన ఆడవాళ్ళవో గిన్నెలూ ముంతలూ సర్దుతున్నప్పటివీ — చప్పుళ్లుతప్ప యింకెట్టి శబ్దాలూ వినరాలేదు.

నేను టక్కుపెట్టి నిద్రపోతున్నట్టు నటించనారంభించాను. అయినా రాజశేఖరంగారు విడువలేదు. అతను నిశ్శబ్దంగా నా వద్దకువచ్చి రెండుసార్లు పేరుపెట్టి పిలచారు. నేను పలుకలేదు. తట్టి లేపితే ఇంక విధిలేక అప్పుడే తెలివివచ్చినట్టు నటిస్తూ 'ఏం'? అన్నాను. గొంతు సర్దుకుంటూ, 'అలా పోయి వద్దాం పదండి' అన్నారు సహజమైనగొంతుకతో. నేను కొంతసేపు ఈవేళప్పుడా అనీ ఎందుకు అనీ కొన్ని వ్యర్థమైన ప్రశ్నలువేసి చివరకు లేచి ఆయనవెంటపడ్డాను. హోల్డాల్ ఆయనే చుట్టబెట్టి వరండాలోనే దూలంమీదకెక్కించి ఉంచారు.

దారికడాకూ ఆయనగాని నేనుగాని ఏమీ మాటాడలేదు. ఫూర్ణాథియేటర్ రాగానే అతను అందులోకి దారితీశారు. ఏం పిక్చరాతోందో, ప్రారంభించి ఎంతసేపయ్యిందో తెలియదు. ఉన్నంతసేపు వుండి ఆటముగిసాక తిరిగి వచ్చేశాం. అతనా రాత్రి నాతో వరండాలోనే ఆ చిన్న బెడ్డింగ్ మీదే ఇరుక్కున్నాడు.

మరునాడల్లా కూడా అతను ఎప్పటిమనిషి కాలేకపోయాడు. మూడవనాడు సాయంకాలం బీచ్ నుంచివస్తూ అతను కొంత కులాసాగా మాటాడసాగారు. అప్పటికప్పుడే బాగా చీకటిపడ్డది. వీధులనిండా విద్యుద్దీపాలు కాంతివంతంగా ప్రకాశిస్తున్నాయి. రోడ్డుపై సాయంసంధ్యా జనసాంద్రత ఇంకా తగ్గలేదు. మేము మందగమనంతో మెయిన్‌రోడ్‌న ఆ జనప్రవాహాన్ని మెల్లమెల్లగా తప్పించుకుంటూ జంటగా వస్తున్నాం. అదనుచూచి నేను జరిగినదానికి నా సానుతాపాన్ని వ్యక్తం చేసుకునేందుకు అన్నాను. "నేను మిమ్మల్ని చాలా ఇబ్బంది పెట్టాను ..అన్నివిధాలా!" అంటూ చివరిపదంకు ప్రత్యేకోచ్చారణద్వారా సాంకేతికార్థాన్ని ఆపాదించాను.

ఆయన "అంటే?" అన్నారు గ్రహించే. నేను నీళ్ళు నమిలాను.

ఆయన కొంతసేపుపోయాక దానినంతా ఒకఒక్కడు చెప్తున్నట్టు అన్నారు.

"అదేం లేదులెండ"అని కొంతసేపాగి"ఈనడుమ మాయింట్లో యిట్టివి చాలా సామాన్యమైపోయాయి" అన్నారు.

నేనేమీ మాటాడలేదు. మరి కొంతసేపుపోయాక ఆయనే అన్నారు. "ఎందుచేతో తెలియదు కాని కొన్నినాళ్ళయి నేను మరీ ప్రతీ చిన్నవిషయానికీ ఓరిమి పోగొట్టుకుంటున్నాను. కోపాన్ని నిగ్రహించుకోవాలనే కోరికకన్నా ప్రదర్శించాలనే లాలసతే బలంగా పనిచేస్తూ వస్తోంది...... .." అంటూ అర్ధోక్తిలో ఆగిపోయినట్టు ఆగిపోయారు. నేను ఆయన ధోరణి మారినట్టు కనిపెట్టి యింకేమీ మాటాడలేదు. తరువాత మరి కొంతసేపు కూడా ఊరుకొని ఆయన అన్నారు.

"బహుశః అందరు ఆడవాళ్ళూ అంతేనో లేక మా మహలక్ష్మ ప్రత్యేకంగా అట్టిదో తెలియదు. కాని ఆమె అంత వయస్సులో కూడా అనవసర మమకారాలను పెంచుకుంటూనే వస్తుంది......" అంటూ నాకోఅవకాశం ఇచ్చారు. నేను దానిని జార విడువలేదు. లోకంలో స్త్రీ జాతే అంత అంటూ స్త్రీ జన చిత్తవృత్తిని హేతు సహితంగా వివరింప నారంభించాను. అతను అంతా మాటాడకుండా వింటూవచ్చారు. ఆనాటి కంతే.

మరునాటికి నా పని అనుకోని విధంగా పూర్తయ్యింది. ఆ రాత్రికే నా ప్రయాణం పెట్టా. ఆ సాయంకాలం బీచ్‌లో ఆయన నా ప్రయాణం మాట తలపెట్టి 'మళ్ళీ ఎప్పుడువస్తారు?' అన్నారు. నేను మరిఒకసారి నా విడియాన్ని వ్యక్తంచేస్తూ ఆయన నాకై చేసిన 'దండగ' ను తడవి, 'ఇలా అయితే యింకోసారి వచ్చేటప్పుడు వారితో గడపటం కష్టమన్నాను. ఆయన దానికి జవాబుగా నిష్ఠూరపు ధోరణిని నటిస్తూ ప్రారంభించి ప్రసంగవశాత్తు అతనెట్టి ఆర్థికదుస్థితిలో చిక్కుకొని ఉన్నారో కొంత వివరించారు. జీతంచాలక అప్పులుచేస్తూ వాటిని రెండుమూడు వందలవరకూ పెంచవలసి వచ్చిందని విని నేను నివ్వెరబోయాను. నేను అంతరంగంలో ఆస్థితిలో ఆయన పడగల ఇబ్బందు లూహించుకొని నా ఆత్రతను వ్యక్తంచేశా.

"అయితే ఆ అప్పులు ఎలా తీరుతాయంటారు." అన్నాను. ఆయన అది తీరేపద్ధతి అంటూ సూచించిన మార్గం చూస్తే ఆయన అప్పులలో ఇరుక్కోవటం కన్న ఆ యిరుక్కున్నందువల్ల ఆయన జీవనవైఖరిలో వస్తున్నట్టు కనుపించిన మార్పులు చాలా ప్రమాదకరాలుగా ధ్వనించాయి.

ఆయన పూర్తిగా మునగదలిచిన వారికి సముద్రం మోకాటిబంటి అన్నట్టు మాటాడాడు. నేను అప్పటి కా పరిస్థితుల్లో ఇంకేమీ మాడలేకపోయాను. ఇంటికి వెళ్ళాక వారంరోజు లాలోచించి రెండుటావుల ఉత్తరం వ్రాశాను. అందులో అతి నవ్వుకు పెంచి పోషించుకుంటున్న భావాలు ఎంతటి ప్రమాదకరమైనవో మానవశక్తి ప్రయత్నం ఎంతటి మహత్తరమైనదో ఋణశేషం ఎట్టిదో వివరించి అతని ఆర్థికస్థితిని చక్కబరచుకోవటానికి సూచన కూడా ఇస్తూ ముగించాను. ఇది పోస్టుచేశాక కొన్నాళ్ళు జవాబు వస్తుందేమోనని ఎదురుచూశాను. కాని ఆ వుత్తరం ఆయనకు అందిన చిహ్నంకూడా కానరాలేదు.

* * * *

తరువాత మూడేండ్లదాకా—అంటే ఏడాదిక్రితం నేను అతని వక్కడకు చూడబోయేవరకూ అతని జీవితం ఏవిధమైన పరిణామాలు పొందుతూ వచ్చినదీ తెలియలేదు. ఈలోగా మాత్రం ఒక్కసారి—పనుక నేను ఐదారురోజు లక్కడ ఉండివచ్చిన తరువాత ఇంచుమించు ఆరుమాసాలకు—ఒకనా డతను ఆకస్మికంగా వచ్చి మాయింట ఒకపూట ఉండి తిరుగు ట్రైనులోనే ఇంటికి వెళ్ళిపోయాడు. అది ఒక చిన్న సంఘటన. అంతకు ముందురోజునే అతను వ్రాసిన ఉత్తరం ఒకటి నా కందింది. అందులో ఎట్టి కారణాన్న అడక్కుండా వీలైతే ఒక వందరూపాయలు పంపమనీ—అవకాశం లేకపోతే విచారించవద్దనీ వ్రాసిఉంది. నే నొక్కక్షణమైనా ఆలస్యం చేయకుండా ఆదివారమయినా అర్జంటు T.M.O. చేశాను. ఆ సాయంకాలం మెయిల్‌లోనే అతను వచ్చారు. అతని ముఖంలో పిచ్చికళలు కానవచ్చాయి. రెండుమూడు గంటలున్నారు. భోజనంచేశారు. ఆ రాత్రే తిరిగి వెళ్ళిపోవాలన్నారు. నేను ఆయనను స్టేషనుకు దిగబెట్టేముందు నా మనియార్డరు అందిందా అన్నాను. అందిందన్నారు. సరి పోదా అన్నాను. సరి పోతుందన్నారు. ఏమిటి విశేషమన్నాను. ఏమీలేదన్నారు. ఆపూట విశ్రాంతి తీసుకొనిపోరాదా అన్నాను. ఇంట చాలామంది చుట్టాలువచ్చి ఉన్నారన్నారు. "అయితే మరల ఇలా వచ్చారూ?" అన్నాను. ఈ ప్రశ్నకుమాత్రం కొంత కాలం ఎక్కువ తీసుకొని చివరకు "ఊరికేనే" అన్నారు.

నేను జేబులోనుంచి ఐదు పదిరూపాయలనోట్లు తీసి ఆయన జేబులో ఉంచబోయాను. ఆయన నాముఖంలోకి సూటిగాచూస్తూ ఒక విషణ్ణహాసంచేసి ఆ డబ్బు నాకు వాపసు ఇవ్వబోయారు. కాని అవసరంలేకపోతే ఆతరువాత తిరిగి పంపించేయవచ్చంటూ ఆనోట్లు తిరిగి ఆయన జేబులోనే కుక్కాను. అప్పుడుమాత్రం ఆయన చూచిన ఆచూపూ ఆముఖంలో వ్యక్తం అవుతూ వచ్చిన ముద్రా నేను నా జన్మలో మరచిపోలేను. నా ఎరికలో రెండవసారిగా ఆయన ముఖకండరాలన్నీ కంపింపగా వానిని నిగ్రహించుకోక

ఎగుమతిదార్లు: దిగుమతిదార్లు:

షిప్పింగ్, క్లియరింగ్, ఫర్వార్డింగ్ పనులు
శీఘ్రముగను, సమర్థముగను జరుపుటకు
మమ్ము సంప్రదించండి:

డి. యస్. నారాయణ & కంపెనీ

(స్థాపితము: 1923)

స్టీమర్ ఏజంట్లు & బోట్లయజమాన్లు

హెడ్డాఫీసు: కాకినాడ

ఫోన్: 45 | తంతి: "Shipping"

బ్రాంచీలు:

బెజవాడ	గుంటూరు	మద్రాసు	విశాఖపట్నం
ఫోన్: 46	ఫోన్: 235	ఫోన్: 3191	ఫోన్: 171
తంతి: "*Suraj*"	తంతి: "*Shipping*"	తంతి: "*Shippingco*"	తంతి: "*Shipping*"

దిగువ కంపెనీలకు స్టీమర్ ఏజంట్లు:

1. ది భారత్ లైన్ లిమిటెడ్
2. శ్రీ అంబికా స్టీం నావిగేషన్ కంపెనీ లిమిటెడ్
3. ఈస్టు అండ్ వెస్టు స్టీం షిప్ కంపెనీ లిమిటెడ్
4. ది సోవియట్ స్టీం షిప్పు
5. ది ఖాండ్ బారీ స్టీమర్ సర్వీస్ కంపెనీ లిమిటెడ్
6. ది నేషనల్ స్టీం షిప్ కంపెనీ లిమిటెడ్
7. ఆంధ్ర స్టీం షిప్ కంపెనీ
8. ది అశోకా లైన్సు లిమిటెడ్

దిగువ కంపెనీలకు ఏజంట్లు:

1. శ్రీ భజరంగ్ జ్యూట్ మిల్సు లిమిటెడ్
2. శ్రీ హనుమాన్ సుగర్ మిల్సు లిమిటెడ్
3. ది ఇండియన్ గ్లోబ్ ఇన్సూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్

డానికి ఆయన ప్రయత్నించటం చూచాను. ఒకస్థితికి వచ్చాక ఆయన ముఖం త్రిప్పేసుకున్నారు.

దారిలో ఆయన—ముసలమ్మ పోయిందనీ తనకు కర్మకాండలపై నమ్మకంలేకపోయినా తక్కినవారు విడువరనీ ముసలమ్మకూడా మరీమరీ చెప్పి బ్రతిమలాడిందనీ చెప్పారు. అన్నగురించి ఏదో చెప్పబోయి అంతలో మళ్లా విరమించుకున్నారు. నేను ఏమని అడుగలేదు.

నాకా మనిషి కృతజ్ఞత చూపించినవిధంచూస్తే ఎక్కడలేని జాలీ అనంతమైన గౌరవం కలిగాయి. తిరిగివస్తూ, ఆయన పరిస్థితి నంతా మరోమారు మననం చేసుకోసాగాను. జీవితంలో నేను మహదానందంతో గడపిన ఘడియలలోకెల్లా ఆ మిగిలినరాత్రి నేను గడిపిన ఘడియలు ప్రప్రథమశ్రేణిలోకి వస్తాయి.

ఆతరువాత కొంతకాలం తరుచు ఉత్తరాలు వస్తుండేవి. నేను కూడా వెంటవెంటనే జవాబులు వ్రాస్తుండేవాడిని. అందులో అతను మా కుటుంబపు యోగక్షేమాలనుగూర్చి ప్రశ్నించటంతప్ప యింకేమీ వ్రాసేవారు కాదు. కనీసం తన యోగక్షేమాలైనా పేర్కొనేవారు కాదు. నేను వాటికి వ్రాసేజవాబులలో మాయోగక్షేమాలు తెలుపుతూ అతనిలానే తనూ మొదలగువారియోగక్షేమాలు వ్రాయమంటూ ఉండేవాడిని. కొన్నాళ్ళు గడిచాక ఆ ఉత్తరాలు క్రమశః రావటం మానేశాయి. నా కొనకూడు ఒకటి రెండుసార్లు ఉత్తరం వ్రాయాలనే బుద్ధిపుట్టినా నా అంతట నేనుగా వ్రాస్తే ఆ డబ్బు విషయం దృష్టిలోకి తెచ్చుకొని అతనేం మనసు కష్టపెట్టుకుంటారో అని మళ్ళా ఊరుకున్నాను.

చివరకు ఏడాదిక్రితం తమ్ముడిపెండ్లికి ఏలూరు పోయివస్తూ ఒకరోజు ముందుగా బయలుదేరి విశాఖపట్నంలో దిగాను. ముందుగానే ఉత్తరం వ్రాసిఉన్నానేమో మనిషి స్టేషనుకుకూడా వచ్చాడు. అయితే చిత్రమేమంటే ఆయనను నేను వెంటనే పోల్చుకోలేకపోవడం.

4

ట్రెయిను వాల్తేరు ప్లాట్‌ఫారముమీద ఆగేసరికి ఉదయం 8 గంటలవుతుంది. చేత హోల్డాల్‌తో తెగమాసిఉన్న బట్టలతో రాత్రల్లా నిద్దరలేక నలిగిన మొఖంతో బయటపడి చుట్టూవున్న జనంలో రాజశేఖరంగార్ని వెతకసాగాను. ఆయన ఎక్కడా కనుపించలేదు. బహుశా అతను రాలేకపోయారు అనుకుంటూ వెళ్లి మాటాడనున్నాను.

సరిగా అదసమయంలో పెదవులపై చిరునవ్వుతో చెయ్యెత్తి నవినపద్ధతిలో విష్ చేస్తూ అల్లంత దూరంలో సరిగా రాజశేఖరంగార్ని పోలివున్నాడనిపించే మనిషి కనుపించాడు. అతను నావంకే చూస్తూ నా దగ్గరకే వస్తుంటే మొదట అతనెవరా అనీ తరువాత అతను రాజశేఖరమా అనీ ఆశ్చర్యపోయాను.

మనిషి పూర్తిగా మారిపోయాడు. ముఖంలో ద్విగుణీకృతమైన గాంభీర్యం నడకలో దుస్తుల్లో ఆకారంలో కన్పిస్తున్న చాలా మార్పులు అతన్ని క్రొత్తమనిషిని చేసేయి. మెరసే చక్కనిబూటూ వెనుకన్నా మడతలు చెడని ఖరీదైన దుస్తులూ, మీద కట్టులో సహా పరిశుభ్రంగా గీయబడ్డ పచ్చని గడ్డంతోడి, కొంచెం గంభీరించిన మొఖము, క్రొత్తగా పెట్టిన క్రాపూ అన్నిటా ఆ మార్పు కొనవస్తుంది. మాటాడేటప్పుడు ఆ మాటల పద్ధతేకాక గొంతుకూడా మారినట్టే కనిపించింది. స్టేషన్ నుండి వెలుపలకు వస్తూ, జేబులోంచి సిగరెట్ కేస్ తీసి, అలవాటు చొప్పున కొంతలు నావంక ఒకసారి చూపించి, నేను కాల్చనని జ్ఞాపకం వచ్చిందేమో వెనుకకు తీసేసుకున్నాడు. చివరకు ఈ అలవాటు కూడా క్రొత్తదే.

అసలే విశ్రాంతి లేక భ్రాంతిపొందిన ఆలోచనాశక్తులకు ఆయన తన మార్పులతో కలిగించిన విభ్రాంతి తోడుకాగా ఆ మార్పులను ఏవిధంగా అర్థంచేసుకోవాలో తెలియక బహుశా అతడు క్రాస్‌వర్డ్ పజిల్స్‌లోనో కనీసం కొన్నివేలు పొందడంవంటిదేదో జరిగివుంటుందనుకున్నాను. కాని అతను నాకిచ్చిన ఏదు నోట్లు ధోరణిని ఆ క్షణాన అతని ముఖంపై కొనవచ్చిన ఒక విధమైన సంకీర్ణభావ ముద్రను విమర్శించుకోగలిగివుంటే అట్లాంటి ప్రాతిపదికను చేసుకొనివుండను.

ఆ విభ్రాంతిస్థితిలోనే ఆయనవెంట స్టేషను విడిచి జట్కాలో ఇంటికి పోయాను.

రాజశేఖరంగారి ఇంట్లోకూడా చాలామార్పులు వచ్చినట్టున్నయ్. పెద్దగదిలో అన్నీ ఆయన దుస్తులూ జోళ్ళూ మంచం, తప్ప ఆడవారి చీరలూ ఒకటో రెండో చేటలూ, జల్లెళ్ళూ, వంటివి కానరావు. అలమారులో సబ్బాలూ, డొక్కులూ, సీసాలూ మొదలయినవిపోయి క్రొత్తగా వచ్చినట్టు కనిపించే పుస్తకాలు జాగ్రత్తగా అమర్చబడి వున్నాయి.

ఆయన గదివెనుక తలుపులు చేరవేసి, నాకై పడకకుర్చీ వాల్చి, తానుపోయి మంచంమీద కూర్చున్నారు.

అంతే ఇద్దరం మాటాడలేదు. గదిలో ఆ ఉదయపు తొలిమలిజాముల సంధ్యలోకూడా ఎట్లావచ్చిందో తెలియదు. అనంతమైన స్తబ్దత్వం ఆవరించినట్టుంది. నేను బడలికతో కండ్లు మూసుకొని ఏవో ఏవో భావాలు పరంపరలుగా రాగా, అన్ని ఊరులూ అన్ని వీధులూ, అందరి మనుష్యులూ, అన్ని సంక్షోభాల్లోనించి ప్రయాణం చేసి, చేసి చివరకు ఒక స్థితిలో అభావసిద్ధిని పొంది నట్టయింది.

*

ఎంతసేపు ఆ యీజీఛైర్‌లో పడివున్నానో తెలియదు. కొంతసేపు పోయాక రాజశేఖరంగారి గొంతు వినిపించింది. ఆయన రెండుచేతులతోనూ రెండు కప్పుల కాఫీ పట్టుకొని ఉన్నారు.

నేను కండ్లు తెరవగానే ఒక దానిని నా కందిచ్చారు, అప్పటికి పదిగంటలవుతుంది అనుకున్నాను. గడచినవి రెండుగంటలే అయినా నేను ఏలూరునుండి బయలుదేరటం, ఆ రైలు, ఇంటికి రావటం నిన్ననో మొన్ననో జరిగినట్టున్నాయి. రాజశేఖరంగారిలో వచ్చిన మార్పులు మాత్రం ఇంకా క్రొత్తతీరలేదు.

కాఫీ త్రాగి నేనా విచిత్రమానసిక స్థితినిగూర్చి తలపోస్తూ అలానే కూచున్నాను. ఆయన కప్పులు లోనికి తీసుకొనిపోయి తిరిగివస్తూ—

'నిద్రపోతారా' అన్నారు. నేను బద్ధకంగా ఆవులించి అక్కరలేదన్నాను, ఆయన మరియొకసారి పలహా యిచ్చిచూచి నేను వినకపోగా సిగరెట్టుతీసి ముట్టించి చిత్రవిచిత్రములైన గతులలో ఆ పొగను విడుస్తూ పరధ్యానంగా ఆలోచనలో పడ్డారు. నేను నిద్రకు ముందు విషయాలు తలపోస్తూ రాజశేఖరంగారు తమ అత్తమామలు వచ్చినట్టు చెప్పిన విషయం జ్ఞాపకం రాగా—

'చుట్టా లెక్కడైనా బయటికి వెళ్ళేరా?' అన్నాను. పరధ్యానంగా ఉన్న రాజశేఖరంగారు కొంతసేపు పోయాక ప్రశ్నార్థకంగాచూచి అంతలో ప్రశ్న స్ఫురణకురాగా 'లేదు' అని మరి కొంతసేపు పోయాక—

'బహుశా ఆయన బజారుకు వెళ్ళివుంటారు' అన్నారు. ఆయన క్రొత్తధోరణికి నేను క్రమంగా అలవాటు పడుతున్నాను. నేనుకూడా మరి కొంతసేపు ఊరుకొని అడిగేను.

'ఏల వచ్చినట్టు?'

దీనికికూడా అతను సుదీర్ఘకాలమే తీసుకొని జవాబిచ్చేరు—

'తెలియదు...అనటం మాత్రం వాళ్ళ అమ్మాయిని తమతో తీసుకువెళతామని...ఇవాళ ఉదయమే నేను నీ దగ్గరకు బయలు దేరుతుంటే చెప్పారు.!'

విషయం మూడు ఖండాలుగా చెప్పారు. కాని ఆ చెప్పటప్పుడు ఈసారి అత సుపయోగించిన మాటలు పైఖరిచూస్తే అది ఒక్క తమాషాకు తక్కిన మార్పులన్నిటితో తెచ్చుకున్న ధోరణి కాదని దానివెనుక ఏదో చాలా కథ ఉన్నదేమోనని అనుమానం కలిగింది. చూస్తుండగానే ఆతని ముఖం క్షణక్షణ సంచలనభావంచే వివర్ణమై ఉన్నట్టు అతని గమనం చేష్టలూ చిత్రమైన వాక్యపద్ధతీ వాని ఉచ్చారణ భ్రూకుటీ ఓష్ఠ్యాదుల వివిధవిక్షేపాలూ అనుక్షణ చంచలములైన చూపులూ సమస్తం ఆ కారణంచేతే అంతగా అట్లా క్రొత్తగా అసహజంగా వికృతంగా ఉన్నట్టు తోచసాగింది.

కాని అప్పటి కింకా ఇదమిద్ధమని తేల్చుకోలేకపోయాను, ఇంకొక అసంబద్ధపు ప్రశ్నతో అది అంత సులువుగా తేలిపోతుందని అప్పటికి నాకు తెలియదు. అడిగేను.

'అంటే ఎప్పట్లో తిరిగిరావచ్చు?'

ఆ ప్రశ్న నేను రకరకాలుగా మననంచేసుకుని అడిగేను' ఆయన దానికి జవాబివ్వటానికి పూర్తిగా రెండు నిముషాలు తీసుకున్నారు. ఇంతసేపూ అంతగా ఆలోచించ వలసినంత అర్థము అందులో ఏముందో తెలియక మా నడుమను వెలసిన నిశ్శబ్దం ఆయన ముఖంలో మెదులుతూ వచ్చిన భావాలూ నానరాలమీద పనిచేస్తూండగా ఆశ్చర్యసంకోచాలతో ఉత్తలమయ్యే మనస్సునుకట్టిపెట్టుకుని కూచున్నాను. ఆయన గ్రుక్కిళ్ళు మ్రింగి మ్రింగి సిగరెట్ అయిదారుసార్లు గట్టిగా పీల్చి వివిధములైన ముఖాంగ విక్షేపాలతో ఆలోచించి ఇచ్చిన జవాబిది.

'తెలియదు...బహుశా నెలలు పట్టవచ్చు...లేక సంవత్సరాలుపట్టినా పట్టవచ్చు...' అంటూ కాస్త ఎడముతో 'అది ఇంకా అక్కడి హైకమాండు నిర్ణయాలనుబట్టి వుంటుంది...ఇది ఒక రకమైన తక్షణ ప్రతీకారచర్య అనుకుంటాను' అని ముగించాడు.

నేనా వాక్యాలు వింటూ అలానే ఉండిపోయాను. ఒక్కసారి నా రక్తనాళాలలోని రక్తం తీవ్రగతిని శరీరమల్లా ప్రవహించి వచ్చి కాస్తగా నీరు విడవనారంభించింది. నిద్రమత్తూ, బద్ధకం—అన్నీ ఎగిరిపోయాయి. కాని రాజశేఖరంగారు ఇంకేమీ చెప్ప లేదు. కొంతసేపు ఆయన ముఖంచూస్తూ అలానే ఉండి అందలి ప్రమాదం గుర్తుకురాగా చూపులు ప్రక్కకు త్రిప్పుకున్నాను.

పావుగంట గడిచింది. ఇంతసేపూ గాఢమైన నిశ్శబ్దం వెలసింది. పెరట్లో ఆడవాళ్ళ గిన్నెలచప్పుళ్ళూ వీధిలో బళ్ళ రాకపోకల చప్పుళ్ళూ ఎక్కడో మనుష్యులు మాటాడుతున్న సవ్వళ్ళూ పిట్టల కూతలూ ఉండీ ఉడిగీ వినిపిస్తుంటేవి. మే మిద్దరం మౌనంగా అట్లా కూర్చుని ఉన్నాం.

తరువాత ఆయన లేచి అలమారులోనుండి ఒక కాగితమేదో తీసి తొందరగా వ్రాసి నన్నుద్దేశిస్తూ అన్నారు.

"అలా బయటకు వెళ్ళిరావాలి. మీరు వస్తారో రారో ఖచ్చితంగా తెలియలేక ఇంకా శెలవు చీటీ పంపించలేదు. టైముకూడా అవవచ్చినట్టుంది. మీరుకూడా వస్తారా" అన్నారు.

నేను నసుగుతూ "అలానే" అన్నాను. కాని ఆయన ఏమనుకున్నారో "మీ రుండండి. నే నిప్పుడే త్వరగా వస్తాను" అంటూ నా జవాబుకోసరం ఎదురుచూడకుండానే జోళ్ళు తొడుక్కొని వెళ్ళిపోయారు.

ఆయన వెళ్ళిపొయ్యాకే గాని ఆయనతో నేనుకూడా ఎందుకుపోయి ఉండలేదా అని ఆతరువాత చాలా విసుక్కోవలసి వచ్చింది.

ఆయన వెళ్ళాక ఒక్కణ్ణే దిక్కులుచూస్తూ ఏం జరిగి ఉంటుంది? ఏం జరుగనున్నదీ? అనేవానిపై ఆలోచిస్తూ ఎటూ తోచనిస్థితిలో దిక్కులుచూస్తూ కూర్చున్నాను. ఏం నెపం పెట్టుకొని సాయంత్రంలోగా అక్కడనుండి తప్పుకోవటమా అని ఆలోచనలో ఉండగా ఒక ముసలాయన బయటినుండి చేతిలో ఒక పెద్ద సంచీతో తిరిగి వచ్చారు.

ఆయనకు చూపు కొంచం మాంద్యంలా ఉంది. లేక ఎండ పొడఫలితమో! మొదట నన్ను రాజశేఖరమే అనుకొని ఉంటారు. తరువాత ఇంకొకరుగా కనుపించడంతో కాబోలు కాస్త ఒక అడుగు ముందరకు వేసి జాగ్రతగా చూసి

"ఎవరు బాబూ" అన్నారు.

నేను లేవబోతూ "రాజశేఖరంగారి స్నేహితుణ్ణ"న్నాను.

ఆయన "కూర్చో కూర్చో నాయనా!" అంటూ లోనికి వెళ్ళిపోయారు.

ఆయన లక్షణాలు కాస్త అసామాన్యమైనవి. సన్నగా పొడుగ్గా అరడుగుల ఎత్తుంటారు. పండిన బట్టతలపై స్వచ్ఛధవళ

మైన వలువని శిఖ ఉన్నది. కాయ శరీరం. ఎన్నేండ్లో చెప్పలేం. కాని అరవైకి తక్కువ కాదనిపిస్తుంది.

ఆయనలోనికివెళ్ళి నాలుగైదునిముషాల్లో తొడుక్కొనిఉన్న లాల్చీ విడిచి కాళ్లు కడుక్కొని ఒక తడిఅంగవస్త్రంతో ముఖం గుండెలూ చేతులూ తుడుచుకుంటూ వచ్చారు. నేను మర్యాదగా లేచి కుర్చీ వారికిచ్చి మంచంమీద కూర్చున్నాను. ఆయనకూడా కొంతసేపు మర్యాద అప్పగించి చివరకు కుర్చీని వీధిద్వారందగ్గరకు ఈడ్చుకొని కూర్చున్నారు.

తరువాత నెమ్మదిగా బాతాఖానీకి దిగారు.

మొదట్లో నా పేరూ వాస్తూ ఉద్యోగం కులగోత్రాలూ తల్లిదండ్రులూ, వివాహం, మా ఆవిడ పుట్టుపూర్వోత్తరాలూ, సంతానం రాబడీ ఖర్చువచ్చాలూ మొదలైనవాటన్నిటినిగూర్చీ ప్రశ్నించి తెలుసుకొని వస్నేమని అర్థం చేసుకున్నారో—కొంత సేపు మౌనం తరువాత నెమ్మదిగా అడిగారు.

"అయితే బాబూ మీరు వచ్చేసరికి బయటకు వెళ్ళి పోయాడా?" అన్నారు.

నేను చెప్పాను.

వెంటనే ఆయన చాలా ఆశ్చర్యపోతూ "ఏమిటి... వారీ ఊళ్లో ఉండటం లేదూ...?" అన్నారు.

జరిగిన పొరపాటు నే నేపిపొర్టుమెంటులో పనిచేస్తున్నానో కాని ఏఊళ్ళో పనిచేస్తున్నానో అనేది ఆయన ప్రశ్నల్లోగాని నాజవాబుల్లోగాని రాలేదు. ఇప్పుడాపొరపాటు సర్దుకొని ఉన్న విషయం చెప్పగా ఆయన—

"అలాగా...!" అంటూ ఆ క్షణంలో ఏదో గొప్పవిషయం గ్రహించినట్టు తలతాటించి—ఆతరువాత ఆకస్మికంగా చేయితిరిగిన కథాకారునిధోరణిలో ఆరంభించారు.

"అలా చెప్పు! అందుచేత నీకూ ఏమీ తెలిసి ఉండదు. నేను అనుకుంటూనే ఉన్నాను" అని ఒకసారి వీధిలోకిచూసి అదే స్వగతంగా అదేప్రకారంగా "ఇంత బుద్ధిమంతుడైన స్నేహితుడుంటూ ఒకడున్నాక ఇతనైనా ఏల చీవాట్లువేసి ఉండడా అనుకున్నాను. కాని అది సంగతి. నీకుకూడా తెలిసిఉండదు" అంటూ కుంగపోగి చలన గొంతు తగ్గిస్తూ—

"విన్నావా బాబూ! పిల్లదానివంటిమీద బంగారం అంతా అమ్మేశాడు. నాలుగుతులాల గొలుసు! రెండుతులాల పుస్తెలనాను తులం వరదొత్తు గాజుల జత సమస్తం అమ్మేశాడు! ముక్కునా చెవినా సూత్రం యింకా వుంచాడు. మంగళసూత్రంజోలికి పోలేదు.

ఏంచేశాడో తెలియదు. ముండలకే పెట్టాడో మురాకోర్లకే తగలేశాడో తెలియదు. అడిగితే మాటాడడు" అని మరిఒకసారి వీధివంకచూసి—

"రోజూ అర్ధరాత్రికిగాని ఇంటికి రాడు. అడ్డమైన స్నేహితులనూ చేర్చి డబ్బు తగలేస్తూ ఉంటాడట. ఎక్కడలేని వ్యస కాలూ లోకితెలిసి డబ్బుపోసికొని మళ్ళా పిడికి వాడికీ పంచి పెట్టేస్తాడట. పిల్లతో కులాసాగా ఒకమాటగాని మంచిగాని లేదట! ఎంతసేపూ ఆఫీసూ ఆఫీసూ యూనియను అని తిరగటం! ఇదీ వరస"

— అని ఆగి ఆశ్చర్యం వ్యక్తమయ్యే నా ముఖం చూస్తూ గొంతు కాస్తంత హెచ్చించి.

"అమాయక పిల్లకు నెలతప్పింది. ఆవిషయం వాళ్ళెవ్వరికీ వ్రాయలేదు. తొలిచూలుబిడ్డ. ఇనుక అనరాలేదు. ఒక్కరే దానిపాట్లు దానినే పడమంటాడా! హాస్పటల్‌లో పరుడా! పదకొండోనాటి నుంచే ఇంటిపనా!!" అంటూ కాస్త ఆగి ఆ విరామంలో అభివృద్ధి పొందిన ఆకస్మికోద్వేగంతో — "పిల్లనెల తప్పితే కనుక్కున్న తలిదండ్రులకు ఒక్కవుత్తరం ముక్క వ్రాయవనూ? పోనీ వాళ్ళు వచ్చాకైనా—అంగులోనా మగపిల్లడే—ఒక్క ఉత్తరం ముక్క వ్రాయవ్!......నీకు మేమేం విషం ముషిడీ పెట్టాం?...... మేం పుట్టెడుకష్టాలలో ఉన్నాం...తీసుకు పోవడానికిగాని వచ్చి చూచిపోవడానికి మొత్తం పైసంవత్సరం సంవత్సరంనరవరకూ వీలు చిక్కింది కాదు. నిజమే! కాని ఉత్తరాలు వ్రాస్తూనే ఉన్నామే వాటికి రెండునెలలకో మూడునెలలకో నీకు బుద్ధి పుట్టి నప్పుడు ముక్కు జవాబులు గిలుకుతునే ఉంటివే...ఒక్క ఉత్తరంలో నాలుగక్షరాలువ్రాస్తే నీపుణ్యం మునిగిపోతుంది!...పైగా పిల్లదివ్రాస్తానంటే దానిని దండించి వ్రాయకుండా చేస్తావా? ఇదేనా ధర్మం?"

—అంటూ ప్రశ్నించి నాముఖంలోకిచూస్తూ ఆగిపోయారు. నేనా విషయం విని నిజంగా నమ్మలేనంత ఆశ్చర్యపోయాను. కొంతసేపుపోయాక ముసలాయన మళ్ళా జడివాన ప్రారంభించాడు. ఆయన మరిఒకసారి ద్వారంవంక చూసి అందుకున్నారు.

"పోనీయేం నిర్వాహకుడవని అనవసరపు భారాలు నెత్తిన వేసుక విర్రవీగుతావ్? ఒక్క పెళ్ళాన్ని పోషించడం చేతకాక ఆడపిల్లవంటిమీదున్న బంగారంతీసి అమ్ముకుంటావ్? బంగారమమ్మి నాయనమ్మ సంవత్సరీకాలకు డబ్బు పంపిస్తావ్? బంగారమమ్మి పురిటిఖర్చు ఖర్చులు పెడతావ్? 'టిక్‌టాక్'గా బూట్ వేసుక తిరుగుతావ్? కత్తిరమార్కు సిగరెట్లు కాలుస్తావ్? పుస్తకాలు కొంటావ్! అదేమని పిల్లది అనబోతే దానితో మాటలు మానేసి ఏడిపిస్తావ్! నేనడగవచ్చినా మొండి జవాబు లిస్తావ్? ఇదేనా పెద్దమనిషితరహా" అని సవాలుచేసినట్టు ప్రశ్నించి ఆగి యింకా అభివృద్ధిపొందిన ఉద్రేకంతో మళ్ళా ప్రారంభించారు.

"నేనెవర్ని — నీకు తెలుసా — కాదు నిన్నే అడుగుతున్నాను" అంటూ మధ్య నన్ను నిర్దేశించి నాచేత తెలియదని పించుకొని "మేనమామను! పిల్లనిచ్చుకొన్న మేనమామను! మీ అమ్మా నాయనా నువ్వు ఏనిమిదేళ్ళవిండని కుర్రకుంకవుగా ఉండినప్పుడుపోతే నిన్నూ నీ అన్నలనూ—కొడుకు చచ్చి ఏడుస్తున్న మీ నాయనమ్మను, చిప్ప చేతబట్టుకొని పంచలంబడి వడకుండా అడ్డుపడ్డవాడని నువ్వుకూడా మీ అన్నలాగే తెలుస్తే

పప్పప్ప అంటూ గొణ్గను తోలుకోకుండా ఇంటర్ వరకూ చదువు చెప్పించి ఈ ఉద్యోగంపాటిదైనా చేసుకోవడానికి నీకు అవకాశం కల్పించినవాణ్ణి. అట్టిది ఇదా నువ్వు నాకీయవలసే జవాబు? నువ్వు నాకు తిరిగిచేసే నిర్వాకం ఇదా? ఎందుకేనా నీకు నేను పిల్లనిచ్చి నది? ఎందుకేనా నీకై నేనన్ని శ్రమదమాదులు పడ్డది? నీకు నీతీ జాతీ ఉన్నదా? మంచీ చెడ్డా ఉన్నదా? కాదు — ఉన్నదా అంట" అంటూ ఆ చివరకూవచ్చేసరికి ఉద్రేకం కవలంటగా అంత ఉద్రేకాన్నీ వ్యక్తంచేస్తూ — అలసిపోయారేమో మసితకుర్చీలో చారబడి పోయారు.

ఇంతసేపూ నేను హృదయోద్వేగంతో సతమతమౌతూ వచ్చాను. ముసలాయనయొక్క ఉద్రేకం హృదయావేదనా కలిగించిన కల్లోలంనాటు అట్టుఉంచినా నన్ను పట్టుకొని పీడిస్తున్న బాధ ఇంకొకటున్నది.

ఏ క్షణాన రాజశేఖరంగారు వస్తారో తెలియదు. ఆయన దొంతో దూరం వెళ్ళిఉండరు. ఏనిముషానవచ్చినా ఆయనరావచ్చు. ఇంక ముసలాయన మాటబోతే ఒళ్లూ పయీ తెలియకుండా మాటాడుతున్నాడు. ఎప్పుడు ఏం మూడుతుందో అని గుండెలు అరచేతపట్టుకొని కూర్చుని ఉన్నాను.

కొంతసేపుపోయాక ముసలాయన మళ్ళీ ప్రారంభించబోయారు.

"సరే......" అన్నారు. కాని ఆ సరేతరువాత మరి పూర్తి కాలేదు. ఆయన భార్యకాబోలు ఒక స్థూలకాయ ఆమె ఎప్పుడు అక్కడకు వచ్చిఉన్నదో తెలియదు. భర్తను ఉచ్చస్వరంలో మందలిస్తూ అన్నది.

"ఇప్పుడా సొదంతా చెప్పటం ఎందుకూ? అయిపోయిందేదో అయిపోయిం. మీరిప్పుడు పదిసార్లు వల్లిస్తే మాత్రం జరిగినదానిని మార్చగలరా" అన్నది దీర్ఘాలు తీస్తూ.

ముసలాయన అంత ఆసక్తితో ప్రారంభించబోయినవాడూ ఆ కొంగొంతులో ఆమె ముఖంలో ఏంవిన్నాడో ఏంకన్నాడో తెలియదు. మంత్రముగ్ధమైన వృద్ధనాగమయ్యలా ఆమెముఖం చూస్తూ మసితకుర్చీలో వెనక్కి చార్లబడి పోయాడు. తరువాత ఉపన్యాసాన్ని సవ్యంగా ముగించే ధోరణిలో శాంతగంభీరస్వరంతో చెప్పసాగారు.

"అహా! అదికాదు. కుర్రవాడు చిన్నవాడైనా బుద్ధిమంతుడులానూ మంచివాడులానూ కనుపిస్తే చెబుతున్నాను. ఎప్పుడైనా తానే నా నెమ్మదిమీద నాలుగుచివాట్లు పెట్టకపోతాడాఅని. అంతే కాని ఇప్పుడేమనుకుంటే ఏంలాభం అంతా అయిపోయింది" అంటూ ఉపసంహారం పూర్తిచేశాడు.

కాని ఆయిల్లాలు భర్తను మందలిస్తూనే తానింకో ఉపన్యాసం ఆరంభించింది. అందులో—అసలు రాజశేఖరంగారి వంశమెటు వంటిదో ఆయన తండ్రి ఎటువంటి నిర్మాత్సర్యస్వభావుడో—ఇటు మొదటినుండీ వారింటి ఆడబిడ్డలైతేనేం మగవాళ్ళయితేనేం కష్టసహిష్ణులూ ఉదారులూ ఇతరుల బాధలు చూచి సహించలేనివాళ్లూ కావడంచేత మొదటినుండీ ఎలా చిక్కుల్లో ఇరుక్కుంటూ వచ్చారో అభివర్ణించి, తానీపెండ్లికి మొదటినుండీ ఎలా అయిష్టత కనబరుస్తూ వచ్చిందో—అయినా భర్త మేనల్లుడిమీది అభిమానం చేతనైతేనేం అతడిని బాగుచేతామనే సదుద్దేశంతోనైతేనేం చచ్చిపోయిన ముసలిదానిఏడుపులకూ మొత్తలకూ లొంగిపోయిఅయితేనేం అందానికి తెలివికీ భ్రమసి అయితే యెట్లా మోసపోయారో చెప్పి —జాతీయమైన నుడికారం, సన్నని మృదుమధురమైన స్వరం, పొంకమైనశయ్యాతో ఆడవాళ్ళు తమ ఉపన్యాససంద్వారా చేయగలపని మొగవాళ్ళు తమ బండభాషతోనూ ఉద్రేకాలతోనూ చస్తే చేయలేరనిపించింది.

కాని చివరకీ కొండవీటిచేంతాడు ముగిసేసరికి నేను భయపడ్డంతపనీ జరిగి ఊరుకున్నది.

ఆమె చేయవలసిన ఉపన్యాసమంతా చేసి అన్నది "ఇంతకూ చెప్పవచ్చే దేమంటే మా ఆడబడుచు మగడు బ్రతకడానికి పట్టుమని పదికరాల పొలమైనా లేకపోయినా, ముగ్గురు పసివాండ్రను ఆమె మెడకు చుట్టబెట్టి ఎంతమంది వద్దు వద్దంటున్నా ఆ నానుకో అప కేసనగొడవలలో జైలుకు పోయాడు. జైలుకుపోయినవాళ్ళుకూడా ఎంతోమంది మాకీగొడవ లిక వద్దని వ్రాసియిచ్చి తిరిగి వచ్చారు. అప్పుడైనా ఆపని చేసిరమ్మని ఎందరో ఎన్నోవిధాల చెప్పారు. కాని వినలేదు. చివరకు జైలులోనే పోయారు. అట్టివాని కొడుకీయన. అభిమానాలు ఎలా వస్తాయ్! అయ్యపోలికలు ఎక్కడకు ....ఎక్కడకు........." అంటూ ఆగుమ్మంప్రక్క తిప్పిన చెప్పులు అలానే త్రిప్పినట్టుఉంచి నీరు విడిచిపోతున్నట్టు ఊరుకున్నది. నేను తలత్రిప్పిచూసేసరికి రాజశేఖరంగారు గుమ్మం ప్రక్క మూలను జోళ్లు విడుస్తున్నారు........

కాని రాజశేఖరంగారు ఆయన ధర్మమా అని మేం ఇద్దరమూ స్నానాలకై నూతికిపోయినప్పుడైనా ఏమీ ప్రశ్నించలేదు. అయితే అతనామాటలు వినలేదనటానికి వలనుకాదు. వినటం మేరకు నిజం!

* * * *

ఒంటిగంటకు ప్రారంభించిన నిద్రనుండి రాత్రి బాగా చీకటిపడ్డాకగాని లేవలేకపోయాను. తెలివివచ్చి కన్నులు విప్పేసరికి నాకు మొట్టమొదట కానవచ్చిన దృశ్యం సాంద్రమైన చీకట్లలో ఒక నిప్పుకణం వృత్తపాదవర్తులగతిని నెమ్మదిగా కదిలి ఒక చోటనిలచి కణకణమనివెలగడం. అప్పటికప్పుడే పాతజ్ఞాపకాలతో బరువెక్కుతున్న గుండెలో ఒంటరిగా సిగరెట్లు కాలుస్తూ దీర్ఘాలోచనతో చీకటినదుముపడిఉన్న రాజశేఖరంగారిదుస్థితి మరుపిడి చురుకును కొల్లగొంటున్న అంతఃచక్షువులముందు — ఆ చీకట్ల వెనుక అరమోడ్పుముద్రతోడి ఆయన గంభీరవదనం మెదలసాగాయి. నేనట్లానే కదలకుండా ఆరాత్రే ఎట్లాగైనా తప్పించుకొని అక్కడినుండి పారిపోవడానికి ప్లానులు వేయసాగాను. ఒక నిర్ణయానికివచ్చాక ఆయనను ద్దేశించి.

"టైమెంతవుతుందంటారు?" అన్నాను. ఆయనలేచి లైటు వేశారు. నేనుకూడా ఈలోగా మంచం దిగాను. వాచీ చూడగా తొమ్మిదిన్నర అయింది.

ఆత్రత ధ్వనింపజేస్తూ "నేనూ పదకొండుగంటల ట్రైనులో వెళ్ళాలి" అన్నాను.

ఆయన నావంక చూడకుండానే "తప్పదంటారా" అన్నారు. నేనో క్షణం తటపటాయించి కొట్టుకొనే గుండెలతో 'వెళ్ళాలి' అన్నాను.

ఆయన ఇంకేమీ మాటాడలేదు. ముఖం కడుక్కొందుకు నీళ్ళిచ్చారు. తరువాత ఇల్లు తలుపు తాళంపెట్టి అప్పటికే జన సంచారం బాగా తగ్గినవీధులవెంబడి హోటల్‌కు బయలుదేరాము. దారిఁ దాకా ఆయనగారు ఒక్క మాటకూడా మాటాడలేదు. నేను వేళ గాని వేళ నిద్రపోయి లేచానేమో చలివేస్తున్నట్టుకష్టంవచ్చినట్టు అనుభూతులు పొందుతూ ఆయనవెంట నడుస్తున్నాను. భోజనం చేసి వచ్చాక గదిలో హోల్డాల్ తీసుకొని రిక్షాలో స్టేషనుకు చేరు కున్నాం. ఆయన ఈలోగా ఏవో ఒకటీఅరాగా అప్రస్తుతమైన మాటలాడారు. అంతే. ఇంతసేపూ ఆయనచేస్తున్నపని సిగరెట్ వెనుక సిగరెట్ తగలవేయటం.

చివరకు నేను కంపార్టుమెంటులో బెడ్డింగ్ పెట్టి క్రిందకు దిగివచ్చాక నా కుడిచేయి తన అరచేతులలోకి తీసుకుంటూ ఒక సుదీర్ఘమైన నిశ్వాసం విడిచి నవ్వబోనికి ప్రయత్నిస్తూ అన్నారు. ఆయనమాటలలో — అవి అనేటప్పుడు ఆముఖంలో వెలసిన చిరు నవ్వులో వ్యక్తమైన విషణ్ణ వ్యంగ్యం మరి ఒకసారి నా గుండెను కదలించినవి.

"మీరు మనం విడిపోయాక బహుశా రెండుసార్లే కాబోలు మాయింటికి వచ్చారు. రెండుసార్లూ చాలా మంచి అనుభవాలే సంపాదించుకపోతున్నారు. అదృష్టవంతులు. కాని—ఇంకొకసారి ఎప్పుడు వస్తారూ!" అన్నారు నా చేతులను కదుపుతూ.

నేను మాటాడలేకపోయాను. నా ముఖంలో ఏం వ్యక్త మౌతుండెనో నాకు తెలియదు. చూపులుమాత్రం ఆయనముఖా న్నంతటినీ తడుముతున్నాయి. అదిచూచి ఆయనవెనుక ఏనాడో నేను నాగదిలో అవమానించిననాటి వికృతహాసం మరలా ముఖాన కానరాగా అన్నారు.

"మీరు భయపడకండి. నేను చాలా మొండివాడిని. కాగా ఏమైనా జరుగుతే అది మంచికేతప్ప చెడుకుకాదు......ఉత్త రాలుమాత్రం వ్రాస్తుండండి" అన్నారు నన్ను పెట్టి వంకకు నడిపిస్తూ.

అచిరకాలంలోనే ఆయనా నేనూ దూరంకాసాగం — రెండొకసినిమషాలలో మైలుదూరం — ఆయన విశాఖపట్నంలోనూ నేను ట్రైనులోనూ.

5

ఇంటికి వచ్చిన రెండుమూడురోజులనాడుగాని జరిగిన దాని నంతట్నీ మననంచేసుకుని అర్థం చేసుకోవటం సాధ్యమయ్యింది కాదు. ఈరోజులలోకూడా అల్లుళ్ళను, కూతుర్ను కాపరానికి పంపకపోవటంద్వారా శిక్షించదలుచుకున్న అత్తమామలుండటం చూచి ఆశ్చర్యపోయేవాణ్ణి.

ఈసారి తిరిగివచ్చాక నేను వెనుకటిలాకాకుండా చాలా ఆసక్తితో జవాబులు రాకపోయినా మూడు నాలుగు ఉత్తరాలు వ్రాశాను. చివరి ఉత్తరంలో నా యడ్రసుతో కవరుకూడా వుంచే సరికి క్షమాపణ కోరుతూ ఆయన జవాబు వ్రాశారు. అక్షరం అక్ష రానా ఆయన అనుతాపం కానవస్తూనేవచ్చింది. అంతతో శాంతించి మళ్ళా మరిఒక ఉత్తరం వ్రాయడం—మానేశాను.

చివరకు రెణ్ణెల్లక్రితం ఒకసాయంకాలం నేను ఆఫీసునుండి ఇంటికి బయలుదేరనుండగా రాజశేఖరంగారి అన్నగారు మా ఆఫీ సుకు వచ్చారు. ఆయనను — నేనూ రాజశేఖరంగారూ ఒక్క గదిలో ఉంటేరోజులలో ఆయన రెండుమూడురోజులు మాతో ఉండడంవల్ల కొంతవరకూ ఎరిగి ఉన్నాను.

ఆయవచ్చి 'మాతమ్ముడు ఎక్కడ ఉన్నాడో మీకేమైనా తెలుసా' అన్నారు. కొన్ని తడబడ ప్రశ్నలూ ఆశ్చర్యాలూ జవా బులూ అయినతరువాత తేలిన విషయం—ఆయన మాటలలో రాజ శేఖరంగారు 'పరారీ' అయిపోయారని.

దగ్గర మూడువందలవఱకూ మొత్తమైన ఒక అప్పులజాబితా గది తాళాలూ పోస్టుద్వారా పంపిస్తూ వాటితో ఒక చిన్న ఉత్తరం కూడా వ్రాశాడు. ఎక్కడకు పోయాడో తెలియదు—అన్నారు.

ఆయన చూడమనగా అప్పులజాబితా చూశాను. అందులో నా పేరు లేదు. ఉత్తరం చూపించారు. తనకోసం వెతకడానికి డబ్బు తగలవేయవద్దనీ ఉత్తరాలు వ్రాస్తూ ఉంటాననీ ఉన్నది. ఆస్తిపాస్తుల లెక్క లేవో కొన్ని ఉన్నవి.

నేను దగ్గరస్నేహితుడ నవటంవల్ల నాకేమైనా భోగట్టా తెలియవచ్చునని వచ్చారట. చాలా ఒట్లూ సత్యాలూతో నాకేమీ తెలియదని ఆయనను ఎలానో నమ్మించగలిగాను.

ఆయన ఆరాత్రి మా యింటఉండి మర్నాడు ఉదయం రైలును అందుకున్నారు. రాత్రిలో చాలాభాగం తమ్ముడిగురించి తమ కుటుంబ చరిత్రగూర్చి చాలా చెప్పారు. ఒక ప్రశ్నకు జవా బుగా తమ మరదలు ఇంకా పుట్టింటనే ఉన్నదనీ వాళ్ళంతకన్నా తిక్కమనుష్యులనీ చెప్పారు. పిల్లడు పోయాడట. ఆ విషయం వ్రాస్తే చూడటానికైనా రాజశేఖరం రాలేదట. తాను కఠినంగా ఉత్తరం వ్రాసి పోస్టుచేసిన మరునాడే తనకీ ఉత్తరం తమ్ముడి దగ్గరనుండి వచ్చింది.

విషయమంతా విని నే నొక నిట్టూర్పు పుచ్చాను.

రాజశేఖరంగారు ఏల ఇల్లు విడిచినారో వనే దానిని గురించి ఏవో సత్య సన్నిహితములో దూరములో అయిన అభిప్రాయా లేర్పరచుకో గలిగాను. కాని ఆయన భవితవ్యంలో ఏంచేయదలచు కున్నాడో మాత్రం ఎంత ఆలోచించినా బోధపడలేదు. ఇంతట్లో ఆయననుండి ఒక పెద్ద కవరువు ఉత్తరం వచ్చింది. చాలా ఆతృ తతో విప్పిచదివాను.

అప్రస్తుతమైన ఆద్యంతాలు విడుస్తే అది ఇట్లా ఉంటుంది.

"..............................

నే నీఉత్తరం వ్రాయటంలో అంతర్యాలు రెండు.

మొదటిది నేను క్షేమంగా ఉన్నానని మీకు తెలియచేయ గోరటం. రెండవది మ్యూజింగ్స్‌క్రింద మీరు వ్రాసిన ఉత్తరానికి ఇంతవరకూ వ్రాయలేని సమాధానం ఇప్పుడు వ్రాద్దామని బుద్ధి పుట్టటం!

మీరు బహుశా మానవుడు సామాజిక జీవిఅనీ అతని కష్ట సుఖాలూ ఆనంద విషాదాలు లక్ష్యాలు సాధించటం సాధించలేక పోవటం ఒక్క అతని ప్రయత్నంమీదనే ఆధారపడి ఉంటవనీ జయాపజయాలకు వాని పగ్గాలు అతని చేతులలోనే ఉన్నట్టు కనుపించినా అవి నిజంగా అతని చేతులలో లేవనీ గ్రహించగలిగి ఉండరు. అందుకు కారణం మళ్ళా మీ రిప్పుడు పొరపడుతున్నట్టు మీ ప్రయత్న లోపంవలన మాత్రమే కాదు. మీ పుట్టుకా మీకై ఏర్పడ్డ జీవనపథం అందుకు అనుకూలమైనవి కాకపోవటం. అంతే.

నేనుకూడా ఆదిలో జీవితం గురించి ఇంచుమించు ఇట్టి అభిప్రాయాలతోనే బయలుదేరాను. కాని నా జీవితపు అనుభవాలు—అచిరకాలంలోనే నా పొరపాటును బయట పెట్టసాగాయి.

మా తల్లిదండ్రులు నా కారేండ్లు నిండకముందే పోయారు. ఏ తత్ఫలితంగా నేను పడ్డ శారీరక మానసిక యాతనలు ఎన్నో ఉన్నవి. వాటిని అదుపులోపెట్టి ఉంచటానికి నా కేమాత్రం అవకాశం ఉన్నదంటారు?

మా నాయనమ్మ అన్నయ్యా మామయ్యా కలసి నా పెండ్లి చేశారు. నా కేమాత్రమూ సరిపడని ఆ అమ్మాయితో. కొంతయినా ప్రేమలేకుండా అనుక్షణం ఆమెతో ఘర్షణపడుతూనే అసహ్యించుకొంటూనే నా సంసారానికీ నీతినిగూర్చి నాకున్న అభిప్రాయాలకూ పూర్తిగా విరుద్ధంగా ఆమెతో కాపురంచేసి ఒక బిడ్డడి జన్మకుకూడా కారణమయ్యాను. అది ఎంత దురదృష్టఘటనో ఊహించగలరు. అది అలా కాకుండా చేయటం నా చేతులలోనే ఉన్నదంటారా?

మన జీవితముల పగ్గాలు మన చేతులలోనే లేవు. ఈ సృష్టి నంతటినీ ఏదో లేక ఏవో సూత్రాలకు లోబడి పాలించే ఒక మహత్తర శక్తిచేతులలో కొన్ని ఉన్నవి. ఏది సత్యం—ఏద సత్యం! ఏది ధర్మం—ఏద ధర్మం! ఏది న్యాయం—ఏ దన్యాయం! అంటూ దేనినిగూర్చీ ఇదమిద్ధమని స్పష్టమైన అభిప్రాయాలు లేకుండానే వ్యక్తుల ప్రవర్తనమూ ధర్మాన్నీ నీతిని న్యాయాన్నీ బహుళగ్రీవంగా విమర్శిస్తూ గ్రుడ్డివారి గొడవగా గోలచేసే సమాజం చేతిలోనూ—కల దిశదిశలకూ పరుగుతూ పదిమార్గాల ఆ సమాజాన్ని నడిపించ యత్నించే తిన్మార్గదర్శకులైన మేధావంతుల చేతులలోనూ కొంత ఉన్నది.

అన్నిటినీ మించి చర్మచక్షువులనే కాక జ్ఞానచక్షువులను కూడా మోసంచేసే మహత్తర ఇంద్రజాలం—ప్రపంచంనే డాశ్రయించివున్న వివిధానర్థ హేతుభూతమైన ఆర్థికవిధానం చేతిలో చాలా ఉన్నవి. మన చేతిలో ఉన్నది తక్కువలో అతి తక్కువ.

మీరు నా ఆర్థికదుస్థితిని చక్కబరచుకోవటానికి కొన్ని మార్గాలు సూచించారు జ్ఞాపకం ఉన్నదా? ఇంచుమించు అవన్నీ మీరు నాకు వ్రాయకముందే ప్రయత్నించి ఉన్నానంటే నమ్మతారా?

ఏం ఖర్చులు తగించమన్నారు నన్నూ! తిండా? బట్టా? ఇల్లద్దా? తక్కిన పాలు పెరుగు ఖర్చులా? ఏది? ఏది? సంవత్సరాల కొలదీ ఆలోచించి చేతకాక విడిచిపెట్టుకొన్న ఆలోచనలవి. ఆరేళ్ళక్రింతం సేరుబియ్యం వెల ఐదుఅణాలు. పదహారు ఔన్సుల రేషను ఇచ్చేవారు.

ఆ దినాలలో జరిపోయిన డెబ్బైరెండు రూపాయలూ సేరు ధర ఎనిమిదణాలూ ఎనిమిది ఔన్సుల రేషనూ ఇచ్చి తక్కిన బియ్యం బ్లాక్ మార్కెట్‌లో సేరు రూపాయిన్నరకు కొనుక్కోమన్న రోజులలో మిగిలినవాటి ధరలుకూడా ఆ రేటున పెరిగిపోయిన రోజులలో ఏ నివృత్తిలో నా ఖర్చులు తగ్గించుకుంటే సరిపోతుందంటారు. ఈ పరిస్థితిని అదుపులో పెట్టుకోవటం మన చేతులలోనే ఉన్నదంటారా?

రెండవది ఆదాయం పెంచుకోవటమన్నారు. ఎలా? ఏంచేసి? పార్టు టైమ్‌జాబ్ చూచుకొనా, కోమటికొట్లలో పద్దులు వ్రాశా? ప్రైవేట్లు చెప్పకొనా? అన్నీ ప్రయత్నించాను. అన్నిటికీ ఇంతకు ముందే ఎవరో సిద్ధపడిఉన్నారు. వాని కిలాటి ఊళ్ళలో ప్రత్యేకంగా వానిపైనే ఆధారపడి జీవించే మనుష్యులుంటారు. ఇంకేది దారంటారు?

ఇవన్నీ ఎలాంటి ఊహాలంటే కోతులు మిణుగురుపురుగులను పట్టుకొని చలికాచుకొన యత్నించటంవంటివి. నేను మీకన్నా పిచ్చి పిచ్చి ఊహాలకుపోయాను. చాలాకాలం యాతనలు పడి పడి ఆలోచనలకు నెట్టబడి తెలుసుకున్న విషయమిది.

మానవుని సౌఖ్యానందాలు రెండురకాల శక్తులపై ఆధారపడి ఉన్నవి. ఒకటి అధిమానవ శక్తులు. రెండవది మానవశక్తులు. మొదటి వానిని సుముఖం చేసుకోగలగటం విషయమై నా కింకా సందేహాలున్నా రెండవరకం వానినిగూర్చి నా అభిప్రాయాలు కొన్ని ఉన్నవి.

ఈ పృథివిపై సమస్త సంపదలూ ఉన్నవి. ఈ సంపదలపై—భూమిని బుట్టిన జీవరాసు లన్నిటికీ హక్కున్నది. బలవత్తరమైన జీవులు కొన్ని బలహీనమైన వానిని తమ స్వార్థం దురాశా హేతువులుగా తక్కినవానిని వంచించి అన్యాయం చేస్తున్నవి. తక్కిన జీవరాసులలో కన్నా ఇది మానవులలో ఎక్కువ స్పష్టంగా నేను చూడగలుగుతున్నాను.

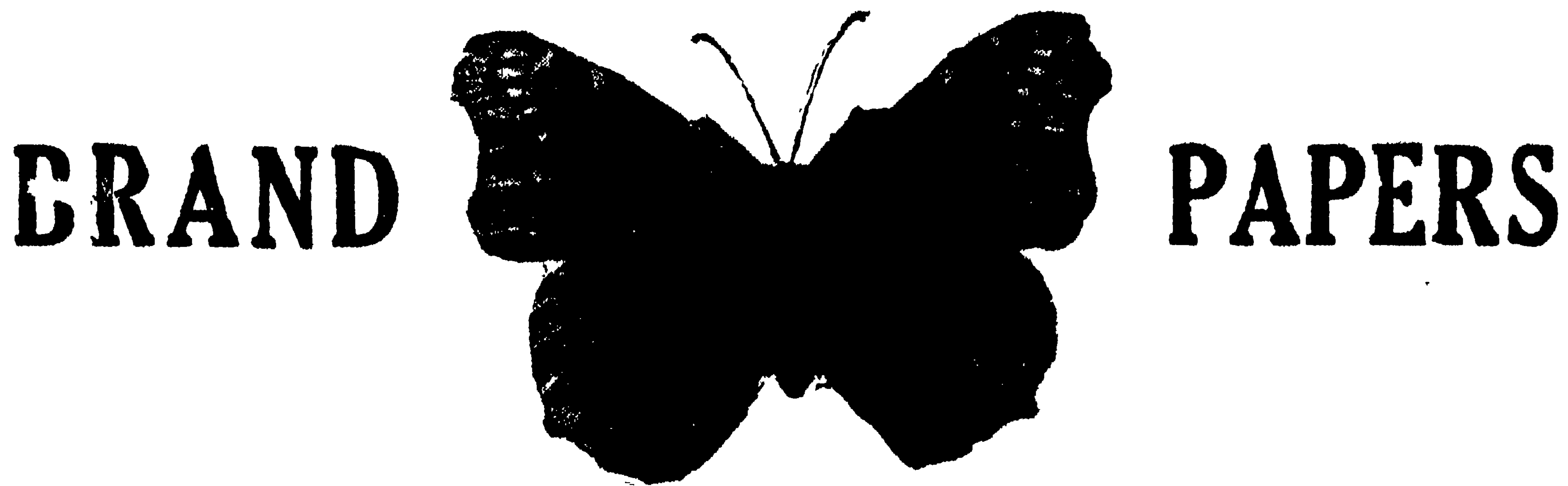
మానవుడు పుట్టినదాది నేటివరకూ యీ అన్యాయాన్ని అరికట్టడానికి అవిరామంగా ప్రయత్నం జరుగుతూనే ఉన్నది. దాని ఫలితమే ఇన్నిన్ని మతాలు ఇన్నిన్ని రకాల ప్రభుత్వాలు ఇన్నిన్ని న్యాయశాస్త్ర గ్రంథాలు ఇన్నిన్ని తదితర మహాగ్రంథాలు ఇన్ని కళలు శాస్త్రాలు తంత్రాలు ఆయుధాలు సమస్తం.

కాని ఇవన్నీ ముసుగులో గ్రుద్దులాటలుగానే సాగుతూ వచ్చాయి. నవయుగం దీనిని బహిరంగం చేసింది.

ఇప్పుడు నా జీవితపు దుస్థితికి హేతువు తెలుసుకున్నాను.

INSIST ON

"BUTTERFLY"

MANUFACTURED BY:

M/s. SAMUEL JONES & Co., (EXPORT) Ltd., LONDON

We solicit indents for all kinds of Papers including their specialities.
Coated Papers, Gummed Papers, Gummed Tapes, Self Adhesive Tapes etc., for all Industries.

We hold stocks of Printing Inks manufactured by:

M/S. COATES BROS. (INKS) LTD.

LONDON & CALCUTTA.

And other printer's sundries.

Phone : 3519 Tel : "PRESUNDRY"

K. ORR & COMPANY,

40, Chinnathambi Street, MADRAS-1

నేటి మానవసమాజంలో అటు కండలు కరిగించి సంపద నుత్పత్తిచేసేవారూ ఇటు మేధాశక్తి వినియోగించి మానవసమాజపు స్వజనశక్తుల నభివృద్ధిచేసేవారూ అందుకు తోడ్పడేవారూ— వీరందరి ఆరోగ్యం ఆనందం సంస్కారం పరిరక్షిస్తూ ఉత్తమగతు లేర్పరచేవారూ అర్థాకలితో అణుచుకున్న కోర్కెలతో ఆసంపదలో తక్కువలో తక్కువ పొందుతూ బ్రతుకుతున్నారు. వారిశ్రమ జన్యమైన సంపదలో అత్యధిక భాగం మరికొందరు అనుభవిస్తున్నారు.

చిత్రమేమంటే సంపద నెక్కుడుగా అనుభవిస్తున్నవారు దానికైవేసే శారీరక పరిశ్రమగాని మానసిక పరిశ్రమగాని ఏమీ లేకపోవడం. వీరిలో ఏకొద్దిమందోతప్ప చాలామంది, తమకా సంపద లెలా లభిస్తున్నాయో పోయినప్పు డెలా పోతున్నాయో కూడా ఊహించలేనంత, ఊహించటానికి ప్రయత్నమైనా చేయలేనంత మూర్ఖులు.

ఈ ఇంద్రజాలంకంతటకూ కారణం ఇప్పుడు మానవు డనుసరిస్తున్న ఆర్థికవిధానం.

ఈ జూదగొండి ఆర్థికవిధానం హస్తాలలో ఇరుక్కొని ఉన్నంతకాలం మన జీవితాలను మనం ఆనందమయంగా చేసుకోలేం.

మీరేమంటారూ ? కోరికలు చంపుకోమంటారు. మన కన్నా తక్కువవారిని చూసి వాళ్ళకు లేనిది మనకున్నందుకుగర్వించమంటారు కలవానిని చూచి అసూయ పడరాదంటారు.

ఇవి మీరు ఆలోచించి చెప్పినవి కావు. చెప్పగా విని చెప్పేవి.

శోచనీయమైన సంగతేమంటే ఈ ప్రచారం అర్థాకలితో మాడుతూ కోరికలు కొనసాగించుకోలేనివారు తమలో తాము చేసుకోవటం నిస్ప్రభావంకకు పరుగులెత్తడం.

వీరందరూ సంపద నెక్కుడుగా అనుభవించేవారు — మన కన్నా ఏవిధంగా అర్హులని ఏల ఆలోచించరో తెలియదు. వానిని ఉచితమైనరీతిని పొందటానికి మార్గమేమా అని ఆలోచించరు.

మనుష్యులు దైవభీతీ పాపభీతీ పోగొట్టుకున్నారు. అధర్మభీతిపేర ధర్మాన్ని చూచి ఏల భయపడతారో తెలియదు. మరికొందరు ధర్మాధర్మాలను గుర్తెరిగికూడా అంతరంగంలో ధర్మపక్షవిజయాన్నే పరికాంక్షిస్తూ కూడా కురువృద్ధుల ధోరణిలో తీరా సమయం వచ్చేసరికి ఎందుకు అధర్మపక్షానసే నిలచిపోరాటకు సన్నద్ధు లవుతారో తెలియదు.

ఇంకేం చెప్పమన్నారు!
తక్కిన విషయాలు తెలిసే ఉంటాయి.
............................."

అంటూ మరి రెండు వాక్యాలతో ఉత్తరం ముగించబడింది. ఎటువంటి మనిషి ఏస్థితిలో ఎక్కడ మునిగి ఎక్కడ తేలాడో ఆలోచిస్తూ నేనలానే దిగాలుపడి కూర్చుని ఉన్నాను.

విజయ వసంతము ★

శ్రీ బులుసు వెంకటేశ్వరులు

ఈనవీన వసంత మీ నామహాంధ్ర భూ
  మీతలంబును స్వర్గమే యొనర్చె
పరపాలనా మహాపతనంబునుం బోలె
  రాలిపోయినవి కారాకు లెల్ల
విజయ చిహ్నంబులై విలసిల్లు చున్నవి
  జిలుగు బనందు గొం జిగురు లెల్ల
నవనవస్ఫూర్తి విన్ననువొప్ప బ్రత్యేకు
  భూభాగమునయం దపూర్వ భంగి

ఇది వసంతమే? యిట్టి సంపద గతించి
నట్టి ఋతువుల ననుభూత మయ్యెనే యొ
కింతయైన? నోహో తెల్పు నిది మహాంధ్ర
రాష్ట్రి లక్ష్మీ శుభాగమ ప్రథిత వేళ

కమ్మని కంఠమెత్తి యధికమ్మగు మాధురి జిమ్మ నెల్లెడం
దమ్ములు పల్లవింప నమృతంబుల సోనలు క్రుమ్మరింప బూ
తమ్మగు మావికొమ్మను కూత మ్మొనరించు స్వతంత్రమైన దే
శమ్మున స్వేచ్ఛబాడు కవిచందమునన్ బరిపుష్ట మల్లదే.

ఆరామంబున బాడు కోయిల విశిష్టానూనకంఠంబులో
నూరున్ నూత్న రసప్రవాహములు పెంపొందున్ మహా మాధురుల్
జేరన్ జల్లుచు బాంధలోకము ప్రహర్షింపన్ నిశాంతంబు
విస్ఫారం బౌచు వినూత్నమైనరుతి సంస్పందించు డెందంబులున్.

కాయలు కాచిపోయినవి కన్నులు కన్గొన నాంధ్ర రాష్ట్ర ల
క్ష్మి యపరూప దర్శన విశిష్ట శుభోదయమున్, మరింక నె
ప్డోయని మానసంబులును సుళ్లన నూటలు నూరుచుండ శో
భాయుత సద్వసంత నవపల్లవముల్ పొడసూపె నిప్పుడే

చక్కనై యొప్పు నాంధ్ర భాషాలతాంగి
నల్గడల పల్లుకొన సునఘ్నములు లేక
వాడి వెల్వెల్ల నగుచుండి నేడు పరమ
శుభ వసంతంబునన్ గ్రొత్త శోభ నందు

ఆలాపింపు స్వతంత్ర పాంధ్ర కవిరాజా! ముక్తి గీతావళుల్
కాలంబింక వృథా యొనర్పక యశఃకామీ! పవిత్రాంధ్ర భా
షా లాలిత్య మనోహరత్వ సుమనస్సందోహ సమ్మోహితల్
లీలామాత్రగ జాటు మెల్లెడల లేలే లెమ్ము వైతాళికా!

అదె యరుణోదయమ్ము హృదయంగమమయ్యె స్వతంత్ర భాను డ
ల్లదె వెనువెంటనే యుదయమౌచు దమోహరతన్ జెలంగు నీ
కిదె సమయమ్ము స్వాగతము నిమ్ము నివాళు లొసంగుమయ్య! అ
భ్యుదయ మహాంధ్ర రాష్ట్ర సుమహోన్నత కీర్తులు నింగి ముట్టగన్

తెలుగుందల్లికి దోల్తగద్దెయిడి భక్తి శ్రద్ధ తాత్పర్యమున్
విలసిల్లంగ నమస్కరించి పరమావేశంబునుం బొల్చి త
ద్విలసత్పాదయుగాంబుజస్మరణమే విఖ్యాతి మాకంచు గ
న్నులకున్ భక్తిని నద్దుకొందు సకలాంధ్రుల్ భక్తిసంయుక్తులన్

భుక్తిని ముక్తి నిచ్చి యిహముం బరమున్ సకలంబు నీయగా
శక్తిగలట్టి తల్లి మన శారద, తొలనాటినుండి సం
సక్తి నభీప్సితార్థములు సర్వము సంగిన యాంధ్ర వాణికిన్
భక్తిని మ్రొక్కి నూతన వనంబున జీవమునందు డెల్లరున్

విజయ వసంత వేళ అతి విశ్రుతమైన ఉగాదిపూట—డి
గ్విజయ మభీష్ట సిద్ధి తనబిడ్డల కీయగ వచ్చునట్టి యాం
ధ్రజయరమన్ బరమ తత్పరతన్ గయిసేయుకొనపై
సజల వలాహకధ్వనులు సల్పి రొసంగుడు స్వాగతంబులన్.

సారంగపాణి, క్షేత్రయ్యల అసభ్యరచనలు

"శిరపాణి"

"కావ్యాలాపాంశ్చ వర్జయేత్"—"కావ్యప్రపంచం ఛండాలం, ఆజోలికి పోగూడదు"—

ఇవి, అవివేకులూ, అజ్ఞానులూ అన్నమాటలు గావు; సమస్తం తెలిసిన ప్రాజ్ఞులూ, పెద్దమనుషులు అన్నమాటలు; అంటున్న మాటలు. అందుచేత వాటిని ఖాతరీ చెయ్యకుండా, ఛాందసపు ప్రసంగాలక్రింద కొట్టిపారేసి, వినిపించుకోకుండా రొమ్ములు విరుచుకు తిరగటం కేవలం మూర్ఖమనిపించుకుంటుందిగాని మరొకటి గాదు. ఒక విమర్శ అనేది వచ్చినప్పుడు, వెనక్కి తిరిగి చూసుకుని, అలాంటివాక్యం పుట్టటానికి గల కారణం యేమిటని, ఆత్మ విమర్శ చేసుకోవలసిన అవసరం సాహిత్యరంగంలో కృషి చేస్తున్న ప్రతిపెద్దమనిషిమీదా వుంటుంది.

సాహిత్యరంగం, ఇంత గర్హనీయమైనదిగా భావింపబడటానికి కారణం ఏమిటి? నిజంగా సాహిత్యరంగంలో అలాంటి కశ్మలంవుందా? ఎందుకువుంది? వుంటే దాన్ని క్షాళనం చేసుకోవడమెలా! ఇవి సాహిత్యకారులంతా సమాలోచించుకోవలసిన సమస్యలు.

సంఘంలోని వ్యక్తులే సాహిత్యాన్ని నిర్మించుతూవుంటారు గనక, సంఘంలో మాదిరిగానే సాహిత్యరంగంలో కూడా అనేక హేయమైన సంప్రదాయాలు పుట్టుకు రావటానికి ఆస్కారంవుంది. అలాంటివి పొడచూపినప్పుడు, వాటిని ఛేదించి, సాహిత్యక్షేత్రం సస్యశ్యామలం కావటానికి ప్రయత్నించాలి గాని, అలాంటి అవినీతి నంతా సమర్థించటానికి పూనుకోవటం అనర్థదాయకం. మనచేలో ఉమ్మెత్తలూ, జిల్లేళ్ళూ మొలిస్తేవాటిని దున్నిపారేసి ఆక్షేత్రాన్ని వ్యవసాయయోగ్యంగా చేసుకుంటాం గాని, అవన్నీ కల్పవృక్షాలనీ, అశోకనందనోద్యానమనీ పొగుడుతూ కూర్చుని మన్ని మనం మోసంచేసుకుని, యితరులను మోసంచెయ్యటానికి ప్రయత్నించుటవల్ల కలిగే ప్రయోజనం యేమీ వుండదు—నవ్వుల పాలుగావటం తప్ప.

మన సాహిత్యరంగంలో ఉమ్మెత్తలూ, జిల్లేళ్ళూ అనేకం పెరిగివున్నయ్. ఈమాటను అంగీకరించినంత మాత్రంచేత వచ్చే గౌరవభంగం ఏమీలేదు. పొరపాట్లువచ్చినా తిరిగి దిద్దుకోగల యుక్తాయుక్త పరిజ్ఞానం కలవారనీ, తెలివిగలవాళ్లనీ లోకం గ్రహించటానికి వీలవుతుంది. ఇలాంటి చిత్తశుద్ధితో సాహిత్యంగా పరిగణించటంలేదని చాటి, సాహిత్యంకేవలం లోకకల్యాణ దృష్ట్యామాత్రమే నిర్మింపబడుతున్నదని, ప్రాజ్ఞులైన వారికి దీనియందు హేయభావం వుండవలసిన అక్కరలేదనీ నచ్చచెప్పి, ప్రాజ్ఞులైన అలాంటివారి ఆశీర్వాదాలు తిరిగి సాహిత్యరంగానికి లభించేలా చేసుకోవలసి వుంటుంది.

సాహిత్యరంగంలో అనాదిగా ఒక సంఘర్షణ సాగుతూవుంది. భోగవిలాసాలలో మునిగి తేలుతూవుండే రాజాది పురుషులూ, తదాశ్రయులూ ఉపజీవులూ అయిన సాహిత్యకారులూ, సాహిత్యరంగాన్ని కేవలం, విలాస విభ్రమాలకూ, కామోన్మాదాలకూ, ప్రోత్సాహజనకంగా వుండే దిగంబర కామకూటంగా (న్యూడిస్టు కాలనీ, తయారు చెయ్యాలని అనాదిగా ప్రయత్నించుతున్నారు. సాహిత్యానికి మరో యితరప్రయోజనం యేమీ వుండకూడదంటూ కొన్ని దుర్వాదాలు లేవదీశారు. తమ ధోరణులను సమర్థించుకోవటానికి "శృంగార ఏక ఏవరసః" (భోజుడు) ఇత్యాది అలంకార సూత్రాలను కూడా నిర్మించి అధికారికంగా చాటించటానికి తెగించారు. అధికారిక ధనికవర్గాల పలుకుబడివల్ల సాహిత్యరంగానికి యెప్పటికప్పుడు యిలాంటి దుర్గతిపడుతున్నా, అదృష్టవశాత్తూ ప్రజాజీవితంలో ధర్మప్రతిష్ఠాపన చేయటమే సాహిత్యానికి పరమ ప్రయోజనమని నమ్మినవారూ, జగత్కల్యాణమే పరమాశయంగా సాహిత్యసృష్టి చేసినవారూ, మహామహులు కొందరు ఉంటూ వచ్చారు. రాజాది పురుషులూ, తదనుయాయులూ, ఇలాంటి మహామహులను హేళనచేస్తున్నా, లెక్కచేయక, అమోఘ వచస్కులై నిష్కృష్టమైన సాహిత్యపథాన్ని నిర్మించారు. మహామహుడు భవభూతి 'ఏకోరసః కరుణఏవ' అనే పరశువును చేతబట్టి దుర్వివాద విషవృక్షాల నన్నిటినీ నిర్మూలించి, సాహిత్యరంగాన్ని నిష్కంటకంగానూ, వ్యవసాయయోగ్యంగానూ చేశారు. నేడు, భవభూతి లేకపోయినా ఆ పరశువు సాహిత్యక్షేత్రంలో శాశ్వతంగా మిగిలివుంది.

కాగా, రాజాదిపురుషులూ, తదనుయాయులూసాహిత్యరంగాన్ని ఉద్ధరించారని ప్రచారం చెయ్యటం, ఆరకం మనుషులు నిర్మించిన అవినీతి సంప్రదాయాలను సమర్థించటానికి ఉపకరించు

తుందిగాని, ఈ ప్రజాస్వామికయుగంలో, సాహిత్యక్షేత్రం యొక్క భవిష్యత్తుకుగాని, ప్రజాజీవితంయొక్క భవిష్యత్తుకుగాని యేవిధంగానూ తోడ్పడదు.

క్షేత్రయ్య పదాలూ, సారంగపాణి పదాలూ, సభాపతయ్య పదాలూ ఇత్యాదయః జావళీలు, పూర్వం, యెక్కడో, సాని కూతేలలోనూ, పానకూటాలలోనూ మాత్రమే వినిపిస్తూవుండేవి, భోగంవాళ్లూ, దేవదాసీలు వగైరా ఈ బాపతు జనంమాత్రమే వీటిని పాడుతూవుండేవాళ్ళు; ఈనాడు ఇవి సంసారికొంపల్లోకీ రేడియోస్టేషన్లలోకీకూడా ప్రాకి, సంసారస్త్రీలు సహితం

'కుప్పనములో చేయినుంచీ
కుచములనుబట్టీ,
తప్పుకార్యము జేసిపోవీ,
చప్పరించీ పోయెనమ్మా—

అంటూ పాడుతూవుంటే, పెద్దమనిషి అయినవాడు ఈ గందరగోళ మేమిటి? అని గిజాటు పడవలసిన పరిస్థితి యేర్పడ్డది. ఈ రకం జావళీలకు ఎన్నడూలేని పంథాలో ఇలాంటి సభ్యత ఎలా కలిగింది? చాటునా మాటునా వుండే ఈ అవినీతిని బజారులో ఘనతకు తెచ్చిం దెవరు? ఎందుకు తెచ్చారు?

ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పాలంటే, నేటి ఆధునాతన సాహిత్య చరిత్రను కొంత అవగాహన చేసుకోవలసి వస్తుంది.

ఇటీవలగా సాహిత్యరంగంలో చిత్రమైన సంప్రదాయం ఒకటి బయలుదేరింది. ఇది నిజానికి, జాతీయమైన సంప్రదాయం కాదు. విదేశాలనుంచి దిగుమతి అయిన సరుకు; దీన్ని "భావకవిత్వం" అనటం కద్దు. ఈ సంప్రదాయంలో శృంగారానికి మినహా మానవ జీవితానికి సంబంధించిన తక్కిన వ్యవహారాలకు వేటికీ స్థానం కనుపించదు. ప్రతి కావ్యం ప్రేయసీప్రియుల కాముక జీవితానికి సంబంధించిన ప్రతిఘోషగా వుంటుంది. నాయికానాయకుల తరతమ భేదాలనుబట్టి 'త్రిజగతీ పతి కోటీర దివ్యరత్న రాజి నీరాజిత వజ్రతురాయి' ఊర్వశీ మణికూజితాల దగ్గరనుంచీ, ఎంకి నాయుడుబావల మోట పరాచికాలదాకా వీటిలో వినిపించుతూ వుంటై. ఇదంతా చాలావరకు 'సబ్జెక్టివ్ పొయిట్రి'; అంటే ఎవడి ప్రియురాలి ఘోష వాడు చెబుతాడు, ఇతర ప్రపంచంతో వాళ్ళకి సంబంధం లేదు.

ఇంతవరకూ, ఇది బాగానేవుంది, ఎవళ్ళఘోష వాళ్ళు పడుతున్నారంటే యెవళ్లకుమాత్రం యేమిటి అభ్యంతరం. కాని అక్కడితో ఆగారుకాదు; ఈ ఆత్మఘోషలన్నీ అచ్చువేసి జనం మీదవేసి రుద్దారు. ఇదంతా ఉత్తమసాహిత్యమంటూ ప్రచారాలు చేసి అమాయకులైన యువతీయువకులను లేనిపోని వెర్రిమొర్రి భ్రమలలోకి నడిపించి అనేక అనర్థాలకూ సాంఘిక అనాచకానికీ దారితీశారు.

ఈ భావకవిత్వప్రభావంవల్ల, దేశంలో పడుచువాళ్ళ కాపురాలు అనేకం భ్రష్టమయా యనేది దాచుకోవటానికి వీల్లేని చారిత్రికసత్యం. సాహిత్యానికి మంచిచెడూ ప్రయోజనాలు వుంటా యని గుర్తించటానికి మనసొప్పని వారు ఈసత్యాన్ని అంగీకరించ పోతే పోతారుగాక, కాని యీ విషయం అందరికీ బహిరంగంగా తెలిసినసంగతే. దీని పరిణామం, దిన దినం యింకా వాడవాడల్లోనూ చూస్తున్నసంగతే!

ఇందువల్ల తెలుగు నాటకవులన్నా, సాహిత్యవేత్తలన్నా కొంత ఏహ్యభావం యేర్పడ్డానికి అవకాశం కలిగింది.

ఈ ప్రణయకాండలకు తోడు, వీరిలో కొందరు రచయితలు 'ఫ్రాయిడ్' సిద్ధాంతాలను అర్థంలేని వెర్రి నినాదాలరూపంలో జనానికి అందజేసి దాంపత్యజీవితానికి వున్న స్థాయిని భిన్నాభిన్నం చేశారు. నిజానికి ఫ్రాయిడ్ సిద్ధాంతాలను శాస్త్రవిజ్ఞాన దృష్ట్యా సమన్వయపరచి, దాంపత్య జీవితంలో వచ్చే దైనందిన సంఘర్షణలను అవగతంచేసుకుని సమన్వయింపచేసుకోవటానికి అనువుగానూ, దాంపత్య జీవితం బలపడటానికి అనువుగానూ, క్రమమైనపద్ధతిలో అందజేయగలిగివుంటే యెంతో సత్ప్రయోజనం కలిగేది. అలాంటిదేమీ లేకుండా దాంపత్యజీవితం మూలచ్ఛేదమై పోయేలాగు విధ్వంసక నినాదాలరూపంలో అందించటంతో చాలా కల్లోలం జరిగింది.

ఈభావకవిత్వ సంప్రదాయంయొక్క అనర్థాన్ని గుర్తించటంవల్ల యిటీవలి సాహిత్యకారులలో కొందరు, ఈ పంథాను ఖండించుతూ ఒక నూతనోద్యమాన్ని లేవదీశారు. ప్రజాక్షేమం సాహిత్యానికి పరమ ప్రయోజనంగా వుండాలనే నినాదం ప్రారంభించారు. ఈ నినాదాన్ని అంగీకరించితే వ్యక్తిగత భావనారూపమైన భావకవిత్వం అనేదానికి అస్తిత్వం వుండటానికి వీల్లేదు. అందుచేత ఈ ఉభయ సాంప్రదాయాలమధ్యనూ సంఘర్షణబయలుదేరింది; ఈ సంఘర్షణలో తమ స్థానాన్ని కాపాడుకోవటానికి, భావ కవిత్వ సంప్రదాయంవారు యితరత్రా బలాన్ని చేకూర్చుకోవటానికి ప్రయత్నించారు.

మున్ముందు, ఇది దేశీయ సంప్రదాయాల పరిణామమేనని నిరూపించుకోవటానికి ప్రయత్నించారు. ప్రాచీనులైన సంస్కృతాంధ్ర రచయితలలో తమ పంథాకు కొంచెం పోలికలో వుండే రచనలకోసం అన్వేషణ ప్రారంభించారు. చాటునున్న జయదేవుణ్ణి బజారులోకి లాగారు. భక్త జయదేవుడూ లక్ష్మణసేన మహారాజుదగ్గిర నాట్యకారుడుగావుండే ఈ జయదేవుడూ ఒకడేనని బుకాయింపులు ప్రారంభించారు. 'పద్మావతీ చరణ చారణ చక్రవర్తి' గాథను గేయరూపికలుగా వెలయించారు. కాశ్మీర్ మొదలైన దూరదూర ప్రాంతాలనుంచి 'నాణకజాయ' వగైరా వ్యభిచార గాథలను దిగుమతి చేసుకుని వాటన్నిటికీ పవిత్రాన్ని ఆపాదించటానికి ప్రయత్నించారు. క్షేత్రయ్య పతితపావనుడన్నారు. మధురభక్తి భావనలో కేవలం రాధకు అపరావతారమన్నారు సభలు జరుపుతున్నారు. మీమాంసలు సాగించుతున్నారు. పూజలూ పురస్కారాలూ చేస్తున్నారు. త్వరలో గుళ్ళూ గోపురాలూ కూడా కట్టవచ్చు.

క్షేత్రయ్య మహామహుడని సాగుతున్న ఈ ప్రచారంలో నిన్నమొన్నగా, మరికొన్ని కొత్తమాటలు కూడా వినిపించు

వున్నయ్—"సారంగపాణి కార్వేటినగర వేణుగోపాలునిపై ప్రసిద్ధములైన పదములు వ్రాశారు"—"గాయకులు సారంగపాణి పదాలను విరివిగా పాడకపోవటం శోచనీయం"—ఇత్యాదయః.

ఈధోరణులనుబట్టి చూస్తే, వీరికి, క్షేత్రయ్య పదాలతో పాటు సారంగపాణి పదాలనుకూడా వెలుగులోకి తెచ్చి, వాటికి కూడా సభ్యతను చేకూర్చాలనే అభిలాష వున్నట్టు అనుకోవలసి వస్తోంది. అందుచేతనే సారంగపాణి క్షేత్రయ్యల ఉభయుల రచనలనూ కలిపి, యిప్పుడు ఇంత తొందరగా యీ పరామర్శ చేయవలసిన అవసరం కలిగింది.

క్షేత్రయ్యపదాలలోగాని సారంగపాణి పదాలలోగాని, అసలు 'మధురభక్తి' సాంప్రదాయమనేది ఒకటి వున్నదని వాదించటానికి వున్న ఆస్కారమల్లా "మువ్వగోపాల," "వేణుగోపాల" అన్నమకుటాలు. అందుచేత వీటి సంగతి ముందు కొంత పరిశీలించి చూదాం.

క్షేత్రయ్య, 'మువ్వగోపాల' మకుటం ప్రయోగించటానికి కారణంగా ఒక కట్టుకథ చెబుతున్నారు. టూకీగా ఆకథ 'కృష్ణాజిల్లా మువ్వగ్రామంలో మువ్వ వరదయ్య అనే ఒకపరమ భక్తుడుండేవాడు. ఆయన, తానారాధనమకుని ఆ గ్రామంలో వెంచేసివున్న గోపాలస్వామిని మధురభక్తి పద్ధతిలో ఉపాసించి భగవత్సాక్షాత్కారం పొందాడు. అనంతరం దక్షిణాదినవున్న అన్ని పుణ్యక్షేత్రాలూ తిరిగి ఆయాదేవుళ్ళందరి మీదా పాటలు వ్రాశాడు. అందుచేత క్షేత్రయ్య అనిపేరు బడ్డాడు'—

కథాకల్పన బాగానేవుందిగాని, దీనికి కొన్ని వ్యాఘాతాలు కనుపించుతున్నయ్! క్షేత్రయ్య పుట్టటానికి దాదాపు ఒకటిన్నర శతాబ్దాలకు పూర్వమే తిరుపతిపురవాసి తాళ్ళపాక తిమ్మక్క 'సుభద్రా కళ్యాణ'మనే గేయవాక్యంలో "మురవైరి వందిత మువ్వగోపాల" అని వ్రాసివుండటం చేతనూ, కార్వేటినగరంలోని వేణుగోపాలస్వామిని గూడా మువ్వల వేణుగోపాలు డనటం వున్నది గనుకనూ, 'మువ్వగోపాల' అనే మకుటం వాడినంత మాత్రంచేత క్షేత్రయ్యకూ కృష్ణాజిల్లా మువ్వగోపాలుడికీ రాధామాధవబాంధవ్యం ముడిపెట్టటానికి తగిన ఆస్కారం కనుపించటంలేదు. పైగా క్షేత్రయ్య యితరదేవుళ్ళమీద వ్రాసిన పదాల చివరకూడా ఈ మువ్వలగోపాల అన్న మకుటం కనుపించుతోంది—"ఇనపురి మువ్వగోపాల", "కంచివరద మువ్వగోపాల", "కోవకూర్నారి మువ్వగోపాల", "శ్రీ రంగేశ మువ్వగోపాల"—ఇత్యాది ప్రయోగాలు విచ్చలవిడిగా కనుపించుతున్నయ్.

ఇటీవల క్షేత్రయ్య పదాలను ఆంధ్ర ప్రజానీకానికి అందచేయటానికి అనేక కష్టనిష్ఠురాలుపడ్డ శ్రీ విస్సా అప్పారావుగారు క్షేత్రయ్య కృష్ణాజిల్లా మువ్వగ్రామం వాడేనని నిరూపించటానికి నానా తంటాలూ పడ్డారు. వారి ఉద్యమానికి మువ్వగ్రామం వారు చాలా సాయపడ్డారు గనుక అలా ప్రయత్నించటంలో తప్పుకూడా మరేమీలేదు. తమ వాదానికి బలంగా 'మువ్వగోపాల' అన్న ప్రయోగంతోపాటు 'మొవ్వ నాటకలిగిన' వగైరా ప్రయోగాలు ఉదహరించారు. కాని సొగసేమిటంటే, తమ వాదంలో బలం వున్నట్టు వారికే నిబ్బరం కలుగలేదో యేమో: 'ఎది యెట్లైననూ మువ్వగోపాలస్వామి మువ్వపురివాసి, అదే మువ్వ, అదే నేటి మొవ్వ, అదే క్షేత్రయ్యపుట్టిన చోటు.' అని ఊపిరిసలపకుండా ఉద్ఘాటించారు. నిజానికి 'మొవ్వనాట కలిగిన' అనీ, 'మువ్వపురి వెలసిన' అని వున్నంతమాత్రంచేత ఈ వాదానికి చేకూరే కొత్తబలమేమీలేదు. ఎంచేతనంటే, చంద్రగిరి తాలూకాలో పూర్వం మువ్వలవారిపల్లె అని ఒకటి వుండేదని భోగట్టా కనుపించుతోంది. ఇదిగాక మూవనల్లూరనే గ్రామం మరొకటి వుంది. అందుచేత ఈ ఆధారంకూడా అప్రశస్తంగానే వుంది.

కాని, నిజానికి క్షేత్రయ్య కృష్ణాజిల్లా మొవ్వవాడేనని నిరూపించటానికి యీ పాటలలో బలమైన ఆధారం ఒకటివుంది. ఆవిషయం శ్రీవిస్సా అప్పారావుగారికి యెందుకు తట్టలేదో బహు ఆశ్చర్యంగావుంది. తట్టకపోవటమైనా లేక ఆ విషయాన్ని క్రోడీకరించితే క్షేత్రయ్య పదాలలో వుండే కశ్మలాన్ని బహిరంగంగా అంగీకరించినట్టవుతుందని అనుమానించారో మనం ఊహించలేం. అదేమిటంటే: నిజానికి క్షేత్రయ్య ఈపాటలలోయిచ్చిన భోగట్టాయావత్తూ, దేవుడికి సంబంధించిందీకాదు దయ్యానికి సంబంధించిందీ కాదు. ఇదంతా కేవలం సానిగూడెపు భోగట్టా. 'సానెంపాటి' లంజదిబ్బల భోగట్టా. ఈ 'సానెంపాటి' లంజదిబ్బలు మొవ్వగ్రామానికి కూతవేటుదూరంలో వున్నయ్. ఇది పూర్వం పెద్దభోగం గూడెం. ఈసానిపేట లంజదిబ్బల విషయం శ్రీ అప్పారావుగారికి కూడా తెలిసివున్న సంగతే; తెలిసివుండి కూడా అంశాన్ని తమ వాదంలో ఎందుకు క్రోడీకరించక పోయారో తెలియదు.

క్షేత్రయ్య మొవ్వవాడేనని అంగీకరించటానికి మనకు ఎలాంటి అభ్యంతరమూలేదు. క్షేత్రయ్య వ్రాసిందేమిటి? అన్నది మనకు ప్రధానంగాని అతను యేవూరు వాడైతే మాత్రం మనకు తగాదా యేమిటి? క్షేత్రయ్య మొవ్వవాడంటే మనం అంగీకరించుతాం. కాని క్షేత్రయ్యకూ, ఆవూరిగుళ్ళోవున్న దేవుడికీ పుత్తికషితామంటే మాత్రం పొసగదు. అలాటికథను కల్పించటానికి, క్షేత్రయ్యపదాలలోగాని యితరత్రాగాని యెటువంటి ఆధారమూలేదు.

కచ్చితంగా క్షేత్రయ్య తన పదాలలో వ్రాసిందంతా సానెంపాడు లంజలసంగతి; డబ్బుకోసం వాళ్లుపడే తాపత్రయాలూ, వాళ్ళ యెత్తుయెకుపులూ, అది వుంచుకున్న విటకాణ్ణి ఇదీ, ఇది వుంచుకున్న విటకాణ్ణి అదీ లాగటానికిచేసే సవతిపోరాటాలూ, మరుగు మందులు, మాయలూ, తీర్పరికత్తెల బంజాటాలూ, యివన్నీ పాటపాటలోనూ మనకు స్పష్టంగా గోచరించుతున్నయ్. ఆ ఆడపురుగులకు మానాభిమానాలు శూన్యం; ఆయా విటకాళ్లతో తమకు గల సాంగత్యానుభవాలు నడిబజార్లో నుంచుని బాహాటంగా చాటెయ్యగలరు. డబ్బు ప్రధానం; డబ్బుకోసం వాళ్లు యేమైనా చేస్తారు. ఏమైనా వాగుతారు. స్థాలీపులాకన్యాయంగా క్షేత్రయ్యరచనలలో యే ఒకటి రెండు పాటలు పరిశీలించినా విషయం కళ్ళకు కట్టినట్లు బోధపడుతుంది; మచ్చుకు,

(1)

[డబ్బు తాపత్రయాలు]

అందగాడు కాదువులేరా - ఆదివరాహా!
అందుకైతే జాణవు - అల్లందుకైతే జాణవు - ఆది
వరాహా
ముప్పవగలు చాలించు - మొగవారు లేరె సీమలోన,
నవ్వగా బిలువ మనేవు - ఆదివరాహా
తప్పు సుద్దులకెల్లనే - తాళేదానను గాను
అప్పుడే విన్నవించినాను - ఆదివరాహా!
విటరాయ నీతో జేరి - వేగించిన నా సొమ్ము
అటమరించేది న్యాయమా - ఆదివరాహా
మాటుమాయలు చాలించు - మాకియ్యవలసిన పైడి
అటుబెట్టి మాటలాడు - ఆదివరాహా!

(2)

[పెట్టుడు మందుల రాద్ధాంతం]

చెలియ పెట్టిన మందు
తల కెక్కె నాపక్క
కలువరింపక మోవి
గంటు జేసితి నమ్మ—

* * *

ఇచ్చిన నమ్మిక
లేమాయె వలనాటి
మచ్చిక లన్నియు
మరచితివా ?—
ముచ్చు మందులమారి
ముదితనవలె గాని
యచ్చోట నిన్నన
నగునా నా సామి !—
కలనైన నా యిల్లు
కదలని వానికి
చెలియ పెట్టిన మందు
తల కెక్కెనో!—

(3)

[బాల శృంగారం]

[డబ్బుకోసం వయసురాని ఆడపిల్లలను బలవంతాన విట కాళ్ళ దగ్గిరికి పడదోస్తుంటే వాళ్ళు హడిలి గోలపెట్టడం ఈ క్రింది పాటలో అభివర్ణించాడు.]

నన్నేటికి బొమ్మనేరే వానివద్దకి
మిన్నక వానివద్దికి, మీరే పోరే
పడకింటికి రమ్మనెనే, నే రానంటే
కడు వెరపించి పొమ్మనెనే,
అమ్మనే వెరతు!—
ముచ్చటంటే యిపుడిపుడూ
వచ్చిన లేత చన్నులను
నొచ్చె ననగా బట్టెనే!
వద్దంటె వినక
మచ్చరాన గోరు బెట్టెనే—
వచ్చెద నంటే,
ముచ్చవగల దోవగట్టెనే
అమ్మ నే వెరతు!—
నెలత నమ్మిక లిచ్చి
యల మువ్వ గోపాలుడు
చెలిమితో నను దీసెనే,
కుయ్యాకు మని
బలిమి నోరు మూసెనే
పరవశమై, తెలియనైతి
నేమేమో జేసెనే—
అమ్మ నే వెరతు.

* * *

(4)

[బాలింత శృంగారం]

పచ్చి యొడలి దానర
పచ్చియొడలిదాన, పావడు నిలువడు
... ...
పట్టకురా రొమ్ము పాలంటు జేతుల
ఎటు లోర్తునూ పరు లేమందురు
పట్టబోతే మొరబెట్టును పసిబిడ్డ
అట్టె మనసు బిగబట్టుకో రెణ్ణెళ్ళు
కారము దిన్నాను కరకరలాడేని
యీ రేయి, శ్రీరంగేశుడ,
మారుకేళి కూడ
మా మువ్వగోపాల
అరడి బెట్టకు మారి సాసామి!

* * *

(౫)

[సవతి పోరాటాలు:]

నాన కెంత ప్రౌఢైనాను
చాళీతి బంధములలోను
పూని పెనగీనింతే, వాని
మేను దాచీనా?—

* * * *

అక్కర లేని కాపురమాయె
వతనికి మనసు లేదాయె
యెక్కడిదిక దాని పాలాయె
నెవ రాడిన రోసము లేదాయె!
మగువ! నా పేరు దలపడాయె
మమతలు మరుపాయె
పగలు రేయి అందే యునికాయె
బాళి యెక్కువాయె—

[వరా: పై పాట 'వేణుగోపాల' అన్న మకుటంతో సారంగపాణి పదాలలో వుంది. ఇది అంతుచిక్కని గందరగోళం.]

* * * *

అడుగరమ్మా! అతనిపై నూరక అలగినా నటనే!
పడుచుదనము మాని మువ్వగో
పాలరాయని, ఆనబెట్టి మీ ॥ర॥
పూని దానింటికి పోగానూ, మా
పొలతి చూచి బెదిరించిన
దానికి లంచ మిచ్చెద నన్నది
తానో నేనో?—
వానిపై లేనివి కల్పింపరాదు,
వాడ వనితలెల్ల వినగ,
దానిని నేజూడక తాళలే నన్నది
తానో నేనో—మీ ॥ర॥

* * * *

ఘనుడని వానిపైకొని నేను నెనరున
మొనగుబ్బ లెదను గుమ్ముచునుండ వేళ
కనకాంగి రతికిట్టి పనుల జాకరియనగ
విని పదింటిలో నగమొనరించితి నుమ్మా!

(౬)

[తార్పుకత్తెల తతంగాలు]

ఏమైన నందు లోను పేరొక్క
యింతిని బంపవే!
రామ నీవాడిన మాటలకు నా
రాదు మనసు నొచ్చెను......
చక్కనివాడని, యీవికాడని
సరసుడని వాని వేగమె
దక్కించుకోవలెనని కొందరు
చక్కెర బొమ్మలు
చిక్కుల బెట్టి, యెన్నెన్నో వగలు
చేసి, వాని పొందు గానక
నొక్కరు గాదె, యందరు వేసారి
యున్నా, రేటి మాటలు?
విందులు బెట్టి వాని మనసు
విరిచేమని చెలులు కొందరు,
మందు లెన్నో, మాయ లెన్నో
మంచితన మెంతో
కందువ తెలిసి కుంటెనకత్తె
లెంద రెంత జేసిన
యిందుముఖ నీపై మోహ
మింతైన తనరాదు—
కలసి వానిపై నిందలు
గట్టి యింటికి రావద్దంటివి,
పలుమారు వానితో పోరు
వద్దంటే యలుక జేసితివి
చలపాది నీ కోప మింతకు వచ్చెను
తెలుసుకో నేరవైతివి, నేడా
చెలికి మువ్వగోపాలున కెడలు
నేయ, నా చేత గాదు ॥ఏమైన॥

* * * *

[ఒక తార్పుకత్తె, ఒక సానిదానిదగ్గిర కొంచెం లంచం పుచ్చుకుని, విటకాణ్ణి తీసుకొస్తానని బయలుదేరిందిట. తీరా, ఆ విటకాడు కనుపించేసరికి వాడిదగ్గిరకూడా యేదోగుంజి, స్వయంగా తానే వాడి అవసరం తీర్చేసి, తిరిగి వచ్చి రావన్నాడని సానిదానికి చెప్పింది—అది వ్యవహారమంతా పనిగట్టి లబ్బున గోలపెడుతుంది. ఇలాంటివి సానిగూడెల్లో అనుక్షణం జరుగుతూ వుంటే రథ వతే.]

ఈలాగు సేతురా?
బాలరో! మగవాడు-పాలుమాలిన గాని ॥ఈ॥
మెచ్చి వాడు విలిచెడు ధనము నీ
కిచ్చెద ననగ నేమి ఫలము?
కొచ్చుట యీ పాపము వినము, కాన

వచ్చెను నీ చెలికత్తెతనము!
ఎనయ లేదని నాతోనంటివి, వా
డేమి కావలెనో మచ్చికంటి!
వినవే! యింత సేపేల యుంటివో
చెలది నీ మాయలెల్ల గంటి;
తోడి తెచ్చెదనని యందు జేరి, వాని
గూడుదురటే దోసకారి!
మోడితో నీవిపుడున్న దారి తెలిసె
మువ్వగోపాలు పొందుగోరి ॥ఈ॥

(7)

[అంతంతమాత్రం మగవాడైతే, సానింపేట
తడవాలు యేడిపించే పద్ధతులు]

ఒక్కసారికే యీలాగైతే
ఓహో ఏమిటి రతిరా?
మక్కువ దీర్చర మా మువ్వగోపాల—
పొక్కియున్న నీ సొగసది యేమిర?—
సెమ్మొగమున నీ బడలిక లేమిర?
నీటుకాడ రొమ్మదరే దేమిర?
కమ్మని వాతెర కందిన దేమిర?
కన్నుల నిద్దుర గమ్మే దేమిర?
తిన్నని పలుకుల పలుకవ దేమిర?
తెలిసి తెలియకున్నావ దేమిరా?
ఇనపురి ముద్దుల మువ్వగోపాల
ఏపున నను గలసితి వీవేళ?

[సానిపడుచులగోష్ఠి]

తెలియరో యేమని
చెప్పుదు నాతోను
కలకలమని నవ్వి
కౌగలించేనే
మాటాడవద్దని
మరి నన్ను బెదిరించి
మదనకేళి... చేయించి
చేష్ట లేమెమో చేసితే భ్రమసితి
చేరనో ఆవేళ
తెలియదేమారితి.

ఇలా ఉదహరించటానికి పూనుకుంటే, క్షేత్రయ్య వ్రాసిన ప్రతి పాటనూ ఉదహరించవలసి వస్తుంది. ఈ తతంగాన్నంతా యేదో మధురభక్తి సంప్రదాయమనీ, అలౌకికమైన ఆధ్యాత్మిక సాధనఅనీ వాదించటానికి పూనుకునేవారిని చూస్తే నిజంగా నవ్వు వస్తుంది.

పోనీ, పరమభక్తుడు గనక క్షేత్రయ్యకు నిజంగా మువ్వగోపాలుడిమీద మధురభక్తి సంబంధమైన విరహావేదనేదో కలిగిందనుకుందాం—ఈ మగరాగడు తంజావూరి విజయ రాఘవనాయనింగారిమీద కూడా, వల్లమాలిన ఓపలేనితనం కలగటంలో గల పరమార్థ మేమిటి మహాత్మా? ఈ విజయరాఘవ నాయనింగారి సంగతేమిటండీ: యీయన అంతఃపురంలో ఒక 700 మంది దాకా భార్యలూ 15300 మంది ఉంపుడుకత్తెలూ వుండేవారని ప్రతీతి. ఇది చాలక, ఈ చపలచిత్తుడు ఉద్యోగుల భార్యలను కుమార్తెలను చెరబట్టేవాడు. అలాంటి అవినీతిపరుడు గావటంచేత సేనానాయకులు వర్గాగా తిరుగబడి దేహశుద్ధి చేయటానికి ఆలోచించారు. ఈయన్ని "రసికాగ్రేసరుడు" అంటూ సన్నుతించుతున్నారు మనవారు కొందరు! మువ్వగోపాలుడిమీద వ్రాసినట్టే ఈయనమీద కూడా కొన్ని పాటలు వ్రాశాడు క్షేత్రయ్య.

పోనీ 1600.0 గోపికాస్త్రీలను సమకూర్చుకున్న శ్రీకృష్ణ భగవానులవారి అంశం ఈయనలోకూడా, కొంత గాకపోతే కొంతైనా కనుపించుతోంది గనుక యీయనమీదకూడా మధురభక్తి కలిగిందనుకుదాం. తుపాకుల వెంకటకృష్ణయ్యమీదా, తురకసాయెబు అబ్దుల్లామీదా కూడా ఈ పవిత్రవ్యామోహాలేమిటి? తుపాకులాయన "చెంజి"కోట సేనాని; తురకసాయెబు గోల్కొండ నవాబు అబ్దుల్లా కుతుబ్ షా.

ఇదంతా మధురభక్తిగాదు మట్టిగడ్డలూ గాదు! క్షేత్రయ్య ఈపాటలలో వ్రాసిందంతా సానెంపాటి లంజలసంగతి! ఈబావలీలనన్నిటినీ, భోగం మేళాలవాళ్ళుపాడుకోవటానికి వ్రాశాడు. దేవదాసీలు పాడటానికి వ్రాశాడు.

ఇదంతా మధురభక్తి కాదంటే మరి పదాల చివర ఈదేవుళ్ల పేర్లు ఎందుకు యిరికించవలసి వచ్చింది అనే వాదానికి సమాధానం చెప్పకోవలసివుంటుంది. దీనికి తగిన కారణం లేకపోలేదు; పూర్వం, యించుమించు ప్రతిపెద్ద దేవస్థానానికీ కొంతమంది దేవదాసీలు వుండేవారు. ఆదేవదాసీలు, ఉత్సవ సమయాల్లో, జనాన్ని అలరింపజేయటానికి యీ రకం జావళీలుపాడి అభినయించేవాళ్ళు; ఆ దేవదాసీలు పాడి అభినయించటానికి అనువుగా, కొంతమంది, ఈబాపతు జావళీలు వ్రాసిపెట్టి డబ్బు సంపాదించుకునేవాళ్లది అలరింపజేయవలసింది జనంలో వుండే పెద్దమనుషులనే అయినా, —మరీ విజయరాఘవుడివంటి సొంతం మతి చెడి బరితెగినవాడైతే తప్ప,—తనపేరుపెట్టి సంబోధించి బజార్లో అల్లరిపెడితే యే పెద్ద మనిషీ సహించడు; అందుచేత నోరులేని దేవుణ్ణే బజారులో పెట్టి రసాభచేసేవాళ్ళు. ఆ పాటలోవుండే పేరు దేవుడిదే అయినా, ఊరేగింపులొందు నిల్చునున్న ప్రతిపెద్దమనిషీ విటరాయుడైన ఆ మువ్వగోపాలుడు తానే ననుకుని లోలోపల ఆనందించుతూవుండేవాడు. అందుచేత 'మువ్వగోపాల,' 'మువ్వల గోపాల', 'వేణుగోపాల,' 'రాజగోపాల' 'పరిమళరంగ' యిత్యాది

ఆర్ఫ్యూస్ - యూరిడిస్

చిత్రకారుడు జి. యఫ్. వాట్స్.

ఆర్ఫ్యూస్-యూరిడిస్

మన పురాణాలలో రురుడు, ప్రమద్వర ఉపాఖ్యానానికి పోలినట్టే గ్రీకు పురాణాలలో కూడా ఒక కథ ఉంది. అక్కడి దంపతులు ఆర్ఫ్యూస్, యూరిడిస్ లు.

ఆర్ఫ్యూస్ సూర్యదేవుడైన అపోలోకును, కాలియోప్ అనే గంధర్వ కన్యకకు జన్మించిన కుమారుడు. ఇతని భార్య యూరిడిస్. ఆర్ఫ్యూస్ గోపాలకృష్ణునివలెనే మురళీ మోహనుడు. అతని గానానికి అడవిలో మృగపక్షి సంతతులన్నీ కూడా వచ్చి అతని పాటవింటూ, మైమరచిపోయి నిలచేవి. యూరిడిస్ నొకనాడు అడవిలో పాము కరచింది. ఆమె చనిపోయి నరకానికి పోతుంది. ఆర్ఫ్యూస్ ఆమెకోసం విలపిస్తూ ప్రియురాలి ప్రాణాలను తిరిగి తెచ్చుకోటానికై, నరకలోకానికి వెళ్తాడు. నరకద్వారం వద్దనున్న కాపలా కుక్క అతని పాటకు నిద్రపోతుంది. నరకాధిపతిఅయిన ప్లూటో (మృత్యుదేవత) అతని పాటకు పరవశుడయి యూరిడిస్ అతని వెనకాతలే రాగలదు తీసికెళ్ళమంటాడు. కాని దోవలో ఆమెకోసం వెనక్కు తిరిగిచూస్తే మాత్రం మళ్ళీ ఆమె నరకానికి వచ్చేస్తుందని ఆంక్ష పెట్టాడు. దోవలో ఆర్ఫ్యూస్ ఆమెను చూడాలన్న కౌతుకం ఆపుకోలేక వెనక్కు చూస్తాడు. యూరిడిస్ శాశ్వతంగా అతన్ని వదలి వెళ్ళిపోతుంది. ఈ చిత్రంలో మృతురాలయిన యూరిడిస్ కోసం ఆర్ఫ్యూస్ విలపించటం, ప్రసిద్ధ చిత్రకారుడైన ఎఫ్. జి. వాట్స్ చేత చిత్రించబడ్డది. ఈ చిత్రం హైదరాబాద్ లో సాలార్ జంగ్ మ్యూజియంలో సేకరితమై ఉంది.

ప్రయోగాలన్నీ 'విటరాయ' అనటానికి సాంకేతికపదాలుగా మనం తీసుకోవాలి. ఇలాంటి మకుటాలిచ్చి జావళీలు వ్రాయటం చిరకాలంగా వస్తున్న సంప్రదాయం. ఈ 'మువ్వలగోపాలుడ'న్న పదం యీనాటిదిగాదు: 'నవకింకిణీకజాలాభిరామ జఘనా'ల ప్రసక్తి లీలాశుకుని నాటినుంచీ వినిపిస్తున్నదే.

ఇక్కడికి క్షేత్రయ్యపదాల వ్యవహారమేమిటో కొంతటూకీగా పరిశీలనచేశాంగనుక, సారంగపాణిగారి ఆలౌకికాధ్యాత్మికత్యాగి మధురభక్తి సంప్రదాయమేమిటో కూడా కొంచిత్తు పరిశీలనచేద్దాం. ఇదంతా నేను వక్కాణించటం కాకుండా సారంగపాణిపదాలే రెండుమూడు ఉటంకించి సహృదయులైన పాఠకుల తీర్పుకు వదిలేస్తాను.

(1)

వారివలె చక్కనివాడైతే
చేరనిత్తువు నిజమే—ఏమైనా ॥వారి॥

సారెకు దొరగండ్ల జూచుచు
కూరిమి నిన్ననుభవించే ॥వారి॥

మీసా లెరుపా, చేతులు తెలుపా,
మీనాక్షయ్యవలె—రొమ్మున,
సీసాడిగ, వీపున గూనా,
వ్యాసాచార్లవలె.
పళ్ళు పారలా మెడలో కణితా
పాపాపిళ్ళెవలె—అవటి
కండ్లా, పాకుపు చెవుడా, బోయి
కదిరిగానివలె, నేమైనా,
దూడకడుపా, తిరువళ్ళూరి
ఆడిగానివలె—నున్నగ
పేడు మూతా తిరుపేగూడా
పెరియాళ్వారివలె—
దొడ్డికాళ్ళ తొట్టి పెదవా
బుడ్డయివారివలె—ముక్కు
నడ్డా, తల వణుకా, మరగుజ్జా
నట్టుపరెడ్డివలె, నేమైనా?
నత్తా యిప్పుడు వచ్చిన, సారాయి
గుత్తవ నరుసువలె—మూగాడ
కొత్తచీర దెచ్చిన, బోడిశెట్టివలె-
పాడిదగ్గా వక చంప నలుపా
బోజిగానివలె - ముసలి
బదుగా కడపా భవాస సింగా
బావమరదివలె, నేమైనా ॥వారి॥

తడయక నిను గూడిగదా యెగ
తాళి సేయువలె - యింతికు
పడతిరో వేణుగోపాలుని
పద్దు చెల్లవారి నేమైనా ॥వారి॥

(2)

నిష్కర్షగా రాత్రి కొచ్చేవాడవైతే
నిషాలు గొంచుచురారా! - నేను
ముక్కారి వినను యీ శుష్కప్రియాలు తు
రుష్కులు దిగివుండే లష్కరులోనుంచి
నిషాలు గొంచురారా! ॥నిష్కర్ష॥

దండిగ పావ్వాకు - రెండు వీశల వక్క
పండుడాకుల యిడియ - పాలకావిళ్ళు,
కండశర్కరదుత్త, కౌజుల చుట్టలు
యెడక జారగానె యెత్తించుకొని నీవు ॥నిష్కర్ష॥

పూలు, గంధము, చుక్క,
పునుగు, లవంగాలు,
యేలకాయలు, తుల
మెత్తు జాపత్రి,
పాలుమాలేవు, దీ
పాని కడ్డెడు నూనె,
యీలో బంపించి, నీ
వింట్లోనె భోంచేసి ॥నిష్కర్ష॥

మునిమడుగు రవికెలు
మూడు కొంగులు చీర
దినుసువారి పప్పుతేలడ్డమూ,
పనిబూని వేణుగో
పాల సాగించుక
ననురతిని గూడి, ఆ
నంద మందుటకు ॥నిష్కర్ష॥

(3)

వక్కకైనా లేదుగదవే
వాని చెలిమి కొక దండము - మంచి
చక్కనివాడైతే నిందునటె, నభయ వేణు
గోపాలుని చేతి ॥వక్క॥

చెడ్డచేని కింటి వడ్లపొంగలి
జేసినట్లు యెదురు దరిసించితె,

దొడ్డ రసికు డన్న పేరు మాత్రము
గుడ్డిగవ్వ జాచితె నీయాన ॥వక్క॥
ఉడుము బోతెపోయినది చెయి మాత్రము
విడిచితె చాలుననే వేధగా
పడతి తాను కుదువబెట్టిన సొమ్ములు
పైక మిచ్చి విడిపించితె చాలద ॥వక్క॥
మొగమాట తోయజాలక
మును పెవతెకే కడుపాయ నందురు
వగ యింతలేక వాని గూడితి
వుసురు వుంటే వుప్పమ్ముకోగలను ॥వక్క॥

(4)

అంతమాత్రము నేనియనటే
అజ్ఞానురాలా! - నే
నింత బిలిచిన ననేమిరా యని,
గంతు వైచుచు పరుగెత్తేవు ॥అంత॥
సేవాకాలము రాతిరి గుళ్ళో
ఆవేళదాక నిలుచుంటే,
తేవాకులయ వారొక దోస వాళ్లో.........
॥అంత॥

గద్దగూడువలె తల బెట్టుక
సుద్దులాడ వచ్చితె సాతాని,
పెద్ద వెలగచిప్ప దెచ్చుకొమ్మని
సిద్దిలోని చమురు వంచియిచ్చెను ॥అంత॥
రొయ్య దిన్న నోటికి
బొవ్వా కింతియ్యుమనుచు
యెడమ చేయి సాచితే
అయ్య తోడలేదని తన చారెడు
బియ్య మిచ్చె ఉగ్రాణపు దాసరి ॥అంత॥
పాతగుడ్డ పైట కందలేదని
భంగపడితే, నాంచారు కప్పడు
సాతియున్న చీర గుంజ వేగమె
చేతికిచ్చె పరిచారక వైష్ణవు ॥అంత॥
వేణుగోపాల రారమ్మని
వింతగాను నను గూడితివై నా
వీణగా నిను పొమ్మందునటే
వెరిదాన తెలుసుకోవతి ॥అంత॥

(5)

పదిమంది కొడుకుల గన్నదాని చేతికి
పైకమిచ్చి వత్తురా—యింత
పదటట వేణుగోపాల నీకు రూక
లదనమై వుంటే, నేనరువు తెరువుమాలి॥
ఒకడు బిడ్డలతండ్రి
ఒంటిమిట్టలో తాణా;
ఒకడు కొత్వాల్ గిరి
ఓరుగంటి కాడ;
ఒకడు పైశలుకీడకు దూదిబేరము,
ఒకని వంచించి వేరొకనికి మనసిచ్చి ॥పది॥
ఒకడు నీ పొడుగై, నాటకశాలనట్టువు,
ఒకడు బంగాళా బారుకు సుబేదారు,
ఒకడు శృంగారతోటకు ఖుల్ దారోగా,
ఒకటి యెరుగవు, దిన
మొకరిని తల దడివి ॥పది॥
ఒకనికి మీసకట్టిక మొనజూపు, నే
రొకని పల్లికూటానికి బంపే ప్రాయము
ఒకడు చేతిబిడ్డ, తకతకలాడిని
యిక మానమంటే యేలుకో
చెలులు నవ ॥పది॥

జుగుప్సాకరములైన ఈ రచనలు చదివించి పాఠకులను యిప్పటికే చాలా బాధపెట్టినట్లున్నాను. సారంగపాణి మధురభక్తి సంప్రదాయ మేమిటో తెలుసుకోవటానికి యింతమాత్రం చాలు ననుకుంటాను. ఇంకా కొన్ని ఉటంకించి వుందును గాని, సభ్యత దృష్ట్యా ఇంకేపాటనూ ఈ రచనలో ఎత్తిచూపే అవకాశంగా లేదు. సారంగపాణి పదాలలో బూతులులేని పాటకోసం వెదకటం ప్రయాస పని.

సారంగపాణి, క్షేత్రయ్య, రాజగోపాల పదాలు వ్రాసిన మూవనల్లూరు సభాపతయ్య, ఇత్యాదయః, జావళీలు వ్రాసినవారి సంగతి పూర్తిగా అవగతం చేసుకోవాలంటే, కొంచెం వెనక్కు పోయి భోగంమేళాల సంగతీ, దేవదాసీల సంగతీ కొంత తిరగ వెయ్యవలసి వస్తుంది.

ఇప్పుడిప్పుడు ప్రభుత్వం నిషేధాజ్ఞను అమలుజరపటంవల్ల, వివాహాది శుభకార్యాలకు భోగం మేళాలను పిలిపించే అనువాయితీ రద్దయిపోయిందిగాని, మొన్న మొన్నటివరకూ పరిస్థితి అలా వుండేదిగాదు. ఏ కొద్ది సంపన్నుడైనా కుమారుడిపెళ్ళి చేస్తున్నాడంటే తప్పకుండా భోగంమేళాన్ని పిలిపించేవాడు; మగపెళ్ళివారు భోగంమేళాన్ని తెప్పించకపోతే, వాళ్ళు యింతకలవారని అనుకునేవారుగాదు. మనవైపున కుబ్బచెరువూ, పెండూరూ అంటే

భోగం మేళాలకు మంచి ప్రసిద్ధి; ఈ భోగం మేళం పల్లకీ ఊరేగింపు ముందు నాట్యం చెయ్యటమే గాక, వీళ్ళ చేత పెళ్లి అయిదు రోజులూ సాయంత్రంపూట మేజువాణీలు పెట్టించేవారు. ఇలాంటి మేజువాణీలలో యే సదస్యం నాడో, నాయకురాలిచేతనే గజ్జగట్టించి భామకలాపం పెట్టించేవాళ్ళు. ఆ భామకలాపం ప్రదర్శించవలసివచ్చినప్పుడు నాయకురాలు తనకు సహకారం చెయ్యటానికి భరతశాస్త్రంలో ప్రావీణ్యత గల ఒక వ్యక్తిని స్వయంగా పిలిపించుకుంటుంది. ఈ యన్ను "హాంగుదారు"అంటారు. ఈ వ్యక్తులకు భరతశాస్త్రంలోనూ సంగీత సాహిత్యకళలలోనూ నానాకాలపు చనువుగా కొంత కొంత ప్రవేశంవుంటుంది. హాస్యం చెప్పటంకూడా కొంత చేతైవుండాలి. ఈ హాంగుదారు తాళాలు తీసుకుని వంతపాడటం, నాట్యగత్తెకు ఉత్సాహంగా వుండేలాగు ఆయా తాళాలలో 'స్వరశబ్దాలు' విన్యాసంచెయ్యటం, నాట్యగత్తెకు అలసట కలిగినప్పుడు కొంచెం విశ్రాంతి నివ్వటానికి హాస్యంచెప్పి సభికులను రంజింపజెయ్యటం— ఇదీ వీరి పని. 'అయ్యవారూ!' అంటే 'ఏమే భామామణీ' అనుకుంటూ ఒకరికొకరు సహాయంగా భామకలాపమంతా ఆడేసేవారు. ఈ 'హాంగుదారుల వృత్తి కేవలం భోగం మేళాలమీద ఆధారపడివుండేది. అందుచేత వీరు భోగం మేళాలకు కావలసిన సరంజామా అంతా తయారుచేసేవాళ్ళు; అటు గ్రాంధికమూ ఇటు వ్యవహారికమూ తీసుకొని సంకరభాషలో ఈ రకం జావళీలూ బూతు కీర్తనలూ వ్రాసేవాళ్ళు. ఆయా దేవస్థానాలలో వుండే దేవదాసీ బృందాలు, పేరుబడ్డ యిలాంటి హాంగుదారులను, తమ ధర్మకర్తల ద్వారాపిలిపించుకుని తమకు కావలసిన గ్రంథాన్ని తయారుచేయించుకునే వాళ్ళు. తమదేవుడి పేర ప్రత్యేకంకొన్ని జావళీలు వ్రాయించుకుని, వాటికి అభినయం చెప్పించుకునేవాళ్లు. సారంగపాణి, క్షేత్రయ్య, సభాపతయ్య వీళ్లంతా ఆ తరగతికి చెందిన "హాంగుదారులు." ఇలాంటివాళ్లను జల్సారాయుళ్ళయిన జమీందారులు, రాజులూ సముఖానికి పిలిపించుకుని వాళ్లచేత, తమ ఉంపుడుకత్తెలు తమమీద పాడటానికి అనువుగా జావళీలు వ్రాయించుకునేవాళ్లు.

దక్షిణాదినవున్న ప్రసిద్ధదేవస్థానాలలో క్షేత్రయ్య పదాలు లేని దేవుడులేడు. సారంగపాణికేవలం దేవుళ్ళమీదా రాజులమీదనే కాక పావలా డబ్బులు పారేసిన, ప్రతి వస్సరంతిమీదా తలకొక పాటా రాసిపారేసి డబ్బు సంపాయించుకున్నాడు.

భోగం మేళాలూ, దేవదాసీ పద్ధతీ అవినీతికరమైనవిగా భావించి, వాటిని రద్దుచేయించాం. నిజానికి వాళ్ళ నోటికాడ వృత్తులుతీసి పారేసి కడుపులమీద కొట్టాం. సంఘాన్ని సంస్కరించుకోవాలనే మహాదాశయం కోసం అలాంటి కఠోరమైన చర్యకు పూనుకోవటానికి కూడా మనం సంకోచించలేదు. ఇంతకూ వాళ్ళుచేసిన తప్పిదమేమిటి? ఈ క్షేత్రయ్య పదాలనూ సారంగపాణి పదాలనూ పాడి అభినయించేవాళ్లు; ఆ నేరం జరిపినందుకు వాళ్ళను శాసించినవాళ్లం ఆ పదాలను మన భార్యలచేతా చెల్లెళ్ళచేతా పాడించటానికి పూనుకోవటంలోగల ఔచిత్యమేమిటి?

> 'కుంకాంతలు విడిబడి నలుదిక్కుల
> చెంగేగి రిడేటిపాపమో — అయితే
> వెలయాండ్ల జీవనమేమిక, శ్రీ
> వేణుగోపాల, సంకరమై. ॥కుం॥'

అని గోలపెట్టాడు సారంగపాణి ఒక పాటలో. దానికి నకలుగా వుంది యీ పరిస్థితి. మేళాలను రద్దుచేయించిన వాళ్లం, 'భరతనాట్య'మనే పెద్ద పేరుపెట్టి: "ఉగుటు గుబ్బలు" అంటూ నడిబజారున వేలానికి పెట్టించటంలో గల సభ్యత యేమిటి? వాటిని అంగీకరించినవాళ్ళం భోగం మేళాలను యెందుకు రద్దుచేయించినట్టు. ఈ అసభ్యతనంతా, 'మధురభక్తి సంప్రదాయమనీ,' మట్టిగడ్డలనీ, ఉత్తమసాహిత్యమనీ ప్రచారంచేసి, నెత్తికెట్టుకు ఊరేగదలచినప్పుడు నిష్కారణంగా వాళ్ళవృత్తులు తీసెయ్యటం దేనికి?

ఈ కశ్మలాన్నంతా మధురభక్తి సంప్రదాయమని ప్రచారం చెయ్యటం అటు ఆధ్యాత్మిక రంగానికిగాని యిటు సాహిత్యరంగానికిగాని, యేవిధంగానూ గౌరవప్రదం గాదు. సభ్యత దృష్ట్యాగాని, కావ్యప్రయోజనదృష్ట్యాగాని ఈ జావళీలకు సాహిత్యమనిపించుకోదగ్గ ప్రతిపత్తిలేకపోవటమేగాక, వీటికి సాహిత్యానికి కావలసిన యే యితర యోగ్యతలుకూడా లేవు. వీటిని సాహిత్యంగా యెప్పుడూ యెవరూ అంగీకరించలేదు; ఎవరు యెన్ని ప్రచారాలుచేసినా యిప్పుడు అంగీకరించటానికి వీల్లేదు. ఆంధ్రసాహిత్య రంగంలో వీటికి తావులేదు.

వి జ య శ్రీ

శ్రీ చింతలపాటి నరసింహదీక్షితశర్మ

శ్రీలు చివురింప, సర్వజ్ఞ శేఖరుండు కళల మురిపించు కవిరాజ కావ్యరమకు
వళుకు ముస్తాబుగూర్చి యందాలు దీర్చి స్వాగతమ్మిడు విజయవర్షమ్ము లవ్వి-

మధుర పరిమళమ్ములు సమగ్రముగా విరజిమ్మెఁ బుష్పసం
గ్రథితపుఁ దోరణమ్ములు విరాజిలె వార ముఖమ్ములన్ యథా
తథముగ గ్రమ్ముకొన్నవి యుదారవసంత(రసార్ద్ర) వీచికల్
ప్రథిత కవీంద్ర మిత్రులలరన్ విజయమ్మభి సూచకమ్ముగన్

చలువల చూపుదొంతర ప్రశాంత వసంతము లెన్ని వేప పూ
జిలి బిలి కమ్మతావులను జిమ్మెడు తెమ్మెర కోడగాండ్రు లే
దలిరుల తీవెకన్నెల మెడన్ వలపించి తుఱంగలించి మై,
బులకలు చెందమోజుపడి పోయెనొ? ఆవిజయాను రక్తిమన్;

అది యుదయావనీధర శిఖాగ్రము నందరుణారుణ ప్రభా
స్పద కిరణావళుల్ కొసలు సాచి కొలంకుల దమ్మికొమ్మన
మ్మది గిలిగింత వెట్టి సుషమా కిలికించిత మంద హాసనం
పదలు వెలార్చు నాత్మ సుకుమార మనోరమణీయ దృశ్యమా;

వలపుం బువ్వులు దోయిలించె దళుకొప్పన్, బద్మినీదేవి ము
ద్దుల సెమ్మోమున నిండు గోరికలు చిందుల్ వెట్ట, సౌహార్ద ని
ర్మల భావంబుల నాత్మ మిత్రునకు ప్రేమన్ మించు ముత్యాల కా
న్కల నర్పించె సుమః కళామయి సువర్ణ స్నిగ్ధ శోభాళితో

ఆ నవరాగదీధితులయందు సుధీంద్ర జగీవనేగ వి
ద్యానగరంపు వీథుల జనావళి గుంపులు గూడ మైడి ని
ర్దానిగ పాలకిం దెలుగు దర్పముతీవిదలిర్ప రెడ్ల యా
స్థాన కవీశ్వరుండు, వరదాలరుదార సుదార మూర్తియై

ఆమోద దక్షిణా పథమునందు యశంబును గొల్ల గొట్టెమే
ధాయుతుడైన డిండిమ బుధ ప్రవరాగ్రణి, కంచుఢక్కది
వ్యాయతి ప్రౌఢరాయల సభాంగణ పండితమండ లీంద్రుడై
ఆయన ముందు మారుపలుకాడడు వాడి గలాడు లేడురా!

అలసాతని పేరు మాత్రవిన సింహ స్వప్నమై పోవు గుం
డెలు ముల్ వార్చిన పండితేంద్రులకు గంటల్ కంఠనాళాంబి లో

ఖ్యలు నిక్కించెడు కావ్యకర్తలకు గొమ్మంగోడనై నీటు వా
టిల శ్రీనాథ కవీశ్వరుండు తొడ గొట్టెన్ వానిపై డీకొనన్

ఇతడటె! గౌడడిండిము జయించెడి వాడితడే నవీన
ప్రతిభుడు రెడ్డి రాజుల సభాకవి యీతడటే జయాతిరే
ల్లితమగు కంచుఢక్క పగిలించెడి ప్రౌఢ నిజంబుగా గళా
చతురుడు లేవెయన్ గుసగుసల్ చెలరేగ నొకేవిధమ్ముగన్

గెలుపుల యాత్రసేయ గమకించిన యాంధ్ర కవీంద్రు ప్రౌఢరా
యలు తొలుదొల్త సేవినియు నాతని రాకడయెంచి యెల్లది
క్కుల గల విజ్ఞ సత్కవులకున్ వినిపించి నితాంత వైభవో
జ్జ్వలముగ నొక్క పండిత సభన్ జరిపెన్ సమయవ్యవస్థితిన్

అతడె నానగొంది పురమంతయు వెల్గె నపూర్వసాహితీ
జ్యోతులతో బరస్పర జయోదయమెంచు కవీంద్ర సింహ వి
ఖ్యాత విశేషవాదముల నారయవచ్చిన సత్కవీశ్వర
వ్రాతము చేతముల్లసనభావ కళామయదీప్తి జిందగన్.

తేజ మెసంగ నోలగము దీరిచె నంతట ప్రౌఢరాయలు
త్తేజముదండి, డిండిమసుధీమణి వాద జయాభిలాషనీ
రాజన రేఖలై బిరుదరత్న పతాకలు చెంగలింప వి
భ్రాజితమూర్తియై సభకువచ్చె మగంటిమి పెంపు సొంపుసన్

పసమించు సరిగంచు పట్టుశాలువ మించు వలెవాటు పండితప్రౌఢి జిలుక
చిఱునవ్వు చిమ్మ నూర్జిత భావ సౌమ్య వక్త్రమ్మునన్ బ్రహ్మ వర్చస్సు
కమనీయపాణి కంకణమణీ కింకిణీక్వణములం బ్రజలన బ్రమ్మలొలుక [గులుక.
వలకాలిపసిడి జగ్గుల గండ పెండారమడుగడ్గునకు ఘల్లురనుచు బలుక
"సరససాహిత్య సామ్రాజ్య చక్రవర్తి" కమలనాభుని పౌత్రు డుత్కంఠతోడ
వరుగు దెంచెను ప్రౌఢరాయల మహా సభాస్థలికి కవి "శ్రీనాథ భట్టసుకవి"

తమ యుచితాసనంబుల యథావిధిగా గయిసేసి యుండ వా
దము వినవచ్చి హెచ్చిన బుధ ప్రకరంబిటు కొండవీటి సిం
హము నటు డిండి ముందును జయాంచిత పీఠము లెక్కరాభిమా
ఖ్యము చెలువార వారల ముఖంబుల గీల్కొనె నెల్ల దృష్టులున్

అంచుల్ దీరిన వాదకేళి నిజ చర్యాధిక్య శక్తిన్నిరూ
పించన్ సాటి కవీశుడెంతయును ఠీవిన్ గంచుఢక్కన్ బజా
యించెన్, డిండిమభట్ట పండితుడు; బ్రాహ్మీదత్త శంఖంబు పూ
రించెన్ "భమ్మని" రెడ్డిరాజుల కవి శ్రేష్ఠుండు శ్రీనాథుడున్—

తొలుదొల్త న్నియమంబు నేర్పఱచిరేదో కాదు శ్రీనాథుడే
గెలుపుం జెందిన గంచు ఢక్కనొక ఘక్కన్ ముక్కలన్ జేసి యు

జ్వాల తత్తద్బిరుదాళి దాల్చుటయు నావాదంబునం దాతడే
తల క్రిందైన గవిత్వ సన్యసన తత్వంబొందె గైకొంటయున్.

సరయున్స్ఫూర్తి గవీంద్ర సింహములు గర్జల్ చేసి వాదోప వా
దరసావేశమునందు దూకిన సమంద ప్రౌఢి భాట్ట ప్రభా
కర ముఖ్యాగమ సంప్రదాయములు దుర్గ్రాహ్యస్థితిం జెందె ని
ర్వ్యరు రూపొందు సరస్వతి ప్రతిభలం బాల్పొంది రప్పట్టునన్.

తల సూపెన్ సునిగూఢగూఢ హృదయ స్థైర్యంబుల న్విప్పి ని
స్తుల శాస్త్రంబులు, సాగిపోయినవి రోజుల్ కొన్ని యుక్తి ప్రయు
క్తులు నిండారె, మనీషలూరె; గడు రంతుల్ మీరె, నేహోజిగీ
షలు పెంపారె, ససూయలుట్టిపడె, నానల్ సుంతమోసుల్ గొనెన్.

ఎవని కెవ్వడు దీసిపోయినది లేదు, గెలుపుగొను ప్రోతమెవ్వనో తెలియ గాకు
మిగులు బుధులెల్ల గుటకలు మ్రింగు కొనుచు జూచి యున్నార లేదో యూ
హించు కొనుచు——

పైన జయంబుడంబు పసి పట్టిన దిట్టరి కొండవీటి యా
స్థాన కవీంద్ర శేఖరుని ధాటికి మాటికి నాన గొంది యా
స్థాన కవీశ్వరుండు కల తన్గొని యంత రవంత సాహితీ
జ్ఞానము తప్పు దారుల ప్రసంగములన్ జెనుగాడ జూడగా.

సంలిత మందహాసముల చాయలు చక్కని ముత్తియంపు బం
టలుగద, నోరచూపుల దటాలున వానిని బాణిసీయ స
స్తుల తమ భావ్య ఫక్కికల ద్రోసె సతంబు నిరుత్తర స్థితిన్
వెం వెల బాటు మోమున జనింప గరంబనుకంపనీయుడై.

కిమ్మనలేక చేతులు మొగిడ్చి మహాశయ! శబ్దశాస్త్రవా
దమ్మున నోడినాడ, బిరుదమ్ములివే- గెలు పొందినావు లే
లెమ్మిక గంచు ఢక్క వగిలించెద నీవిజయమ్ము లాంధ్రదే
శమ్ముల సొమ్ములై గొనలు సాగుత చెల్లు గవీంద్రులుబ్బగన్.

"జయ" శ్రీనాథ కవీంద్ర సింహ విజయ స్వాతంత్ర్య లక్ష్మీ కళా
మయ! సాహిత్య నవాంధ్ర మార్గకవితా మాధుర్య సామ్రాజ్య ని
ర్ణయ సింహాసన సార్వభౌమ! జయ! యన్నాదంబులంబూర్ణ వి
స్మయులై పోయిరి రాయలున్ బుధులు "శుంభద్భిన్నఢక్కార్భటిన్"

ఉదయ శ్రీమృదులారుణ ప్రభలలో నుయ్యాలలూగెన్ నవా
భ్యుదయుండై కవిభాస్కరుండు విజయంపుం దమ్మి నెమ్మోము వి
చ్చె దయామూర్తి సువర్ణ పుష్ప మధుర శ్రీనించె భూభర్త కీ
ర్తి దలిర్పన్ గవిసార్వభౌము "విజయ శ్రీ" హర్షముత్కర్షమై.